

THOMAS HOBBS VE JOHN LOCKE' TA DEVLETİN KÖKENİ VE DEVLET-YURTTAŞ İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET TURĞUT

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**FELSEFE
ANABİLİM DALI**

**MERSİN
MAYIS-2019**

THOMAS HOBBS VE JOHN LOCKE' TA DEVLETİN KÖKENİ VE DEVLET-YURTTAŞ İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET TURĞUT

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**FELSEFE
ANABİLİM DALI**

**Danışman
Dr. Öğr. Üye. Eray YAĞANAK**

**MERSİN
MAYIS-2019**

ONAY

Mehmet TURĞUT tarafından Dr. Öğr. Üye. Eray YAĞANAK danışmanlığında hazırlanan “Thomas Hobbes ve John Locke’da Devletin Kökeni ve Devlet-Yurttaş İlişkisi” başlıklı çalışma aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Görevi	Ünvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Başkan	Dr. Öğr. Üye. Eray YAĞANAK	
Üye	Doç. Dr. Cengiz Mesut TOSUN	
Üye	Doç. Dr. Sadık Erol ER	

Yukarıdaki Jüri kararı Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun 13../06../2019.. tarih ve 2019/43..sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Süleyman DEĞİRMEN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezde kullanılan özgün bilgiler, şekil, tablo ve fotoğraflardan kaynak göstermeden alıntı yapmak 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine tabidir.

ETİK BEYAN

Mersin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak kullandığımı,
- Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü Mersin Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,
- Tezin tüm telif haklarını Mersin Üniversitesi'ne devrettiğimi

beyan ederim.

ETHICAL DECLARATION

This thesis is prepared in accordance with the rules specified in Mersin University Graduate Education Regulation and I declare to comply with the following conditions:

- I have obtained all the information and the documents of the thesis in accordance with the academic rules.
- I presented all the visual, auditory and written informations and results in accordance with scientific ethics.
- I refer in accordance with the norms of scientific works about the case of exploitation of others' works.
- I used all of the referred works as the references.
- I did not do any tampering in the used data.
- I did not present any part of this thesis as an another thesis at Mersin University or another university.
- I transfer all copyrights of this thesis to the Mersin University.

30 Mayıs 2019 /30 May 2019

İmza / Signature

Mehmet TURĞUT

ÖZET

Devletin kökeni ve yönetim biçimi siyaset felsefesinin en önemli tartışma konularından biridir. Bu tartışmalardan biri, genel olarak, devlet-yurttaş ilişkisinin doğasının nasıl olması gerektiği üzerinedir. Devlet bir yandan bir bütün olarak varlığını sürdürme ereği güderken bir yandan da yurttaşları ile olan bağıını bu ereğe uygun olarak düzenleme çabası içine girer. Diğer bir deyişle, iktidar ile yurttaş ilişkisini birbirlerinin varlık koşulu haline getirmeye çalışır. Ne var ki bu durum iktidar ve yurttaşların özgürlükleri arasında olası bir gerilimin temel nedenlerinden biri olarak da değerlendirilebilir. Ancak, devletsiz bir yurttaş düşünülemez. Bu anlamda, devlet, hem düzenin hem de bu düzen içinde bir arada yaşayan insanlar arasındaki ilişkilerin düzenleyici ilkesi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, 17.yüzyıl siyaset felsefesinin önde gelen düşünürlerinden Thomas Hobbes ve John Locke'n devlet kökeni, devlet ve yurttaş ilişkileri temelinde ortaya koydukları fikirler hala güncelliğini korumaktadır. Her iki düşünür fikirlerini insanın toplumsallıktan önceki doğa durumu halinden hareketle inşa eder. Thomas Hobbes, siyasal teorisini bütün gücü elinde tutan güçlü bir egemen ve buna bağlı olarak egemene karşı ödev ve sorumlulukları olan bireyler çerçevesinde temellendirir. John Locke ise mülkiyet ve özgürlük kavramı üzerine kurguladığı siyasal teorisini bireyin hak ve özgürlüklerinin anayasal güvence ile garanti altına alınması gerektiğini ifade eder. Locke, genel bir anlam atfettiği mülkiyet olgusunu bireyin özgürlük ve güvenliği için vazgeçilmez bir unsur olarak görür. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı her iki düşünürün devletin kökeni ve devlet yurttaş ilişkisine ilişkin görüşlerini karşılaştırmak ve teorilerindeki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Thomas Hobbes, John Locke, Doğa Durumu, Doğal Hak, Yurttaş.

Danışman: Dr. Öğr. Üye. Eray YAĞANAK, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı, Mersin Üniversitesi, Mersin.

ABSTRACT

The origin and form of government is one of the most important topics discussed in political philosophy. One of these topics focuses on the nature of the government-citizen relationship in general. On the one hand, the government aims at maintaining its existence as a whole; on the other hand, it strives to regulate its relationship with its citizens in line with this aim. In other words, it tries to make the relationship between government and citizens become the condition for their co-existence. Only, this can be considered as one of the main reasons for a possible tension between the government and the freedoms of the citizens. However, a citizen without the government is unthinkable. In this sense, the government can be regarded as the regulative principle of the relations between both the order and the people who live together under this order. In this context, the ideas of the leading thinkers of the 17th century political philosophy Thomas Hobbes and John Locke on the origin of government and the government-citizen relations are still relevant today. Both thinkers construct their ideas from the natural state of humanity before the social state. Thomas Hobbes bases his political theory on a framework that includes powerful sovereign holding power and individuals with duties and responsibilities towards the sovereign. Whereas John Locke's political theory built on the notion of property and freedom states that the rights and freedoms of the individual must be secured with the constitutional guarantee. Locke considers the property in its general meaning as an indispensable element for the individual's freedom and security. In this context, the purpose of this study is to compare the views of both thinkers on the origin of government and the relationship between the citizens and the government and to reveal the similarities and differences in their theories.

Keywords: Thomas Hobbes, John Locke, State of Nature, Natural Right, Citizen

Advisor: Asst. Prof. Eray YAĞANAK, Department of philosophy, Mersin University, Mersin.

TEŞEKKÜR

Thomas Hobbes ve John Locke' ta Devletin Kökeni ve Devlet-Yurttaş İlişkisi konulu çalışmayı seçmemde ve bu konu ile ilgili araştırmalarımda her zaman yanımda olan değerli hocam ve aynı zamanda danışmanım olan Dr. Öğr. Üye. Eray YAĞANAK'a teşekkürlerimi bir borç bilirim

Bu çalışmanın tamamlanma süreci içerisinde bana karşı sonsuz sabır ve hoşgörü göstermiş olan canım ailem iyi ki varsınız.

Mehmet TURĞUT

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ	1
2. THOMAS HOBBS (1588-1679)	5
2.1. Doğa Durumu	5
2.2. Doğa Durumunda Doğal Haklar	10
2.3. Doğa Yasaları	12
2.4. Hobbes ve Mülkiyet	16
2.5. Hakların Devri ve Sözleşme	18
3. JOHN LOCKE (1632-1704)	25
3.1. Doğa Durumu	25
3.2. Doğa Durumu ve Doğal Haklar	27
3.3. Doğa Yasaları	30
3.4. Locke ve Mülkiyet	37
3.5. Hakların Devri ve Sözleşme	40
4. HOBBS VE LOCKE’TA ÖZGÜRLÜK SORUNU	46
4.1. Uyrukların Özgürlükleri	46
4.2. Hobbes ve Locke: Bir Karşılaştırma	54
5. SONUÇ	61
KAYNAKÇA	64
ÖZGEÇMİŞ	66

1. GİRİŞ

Aristoteles, “Bütün toplumlar şu ya da bu iyi şeyleri amaçladıklarına göre, toplumların en üstünü ve hepsini kapsayanı da en yüksek İyi’yi amaç edinecektir. Bu, bizim devlet dediğimiz toplumdur.” (Aristoteles, 1993:7) der. Devlet kurma arzusu, sadece Aristoteles’in kendi dönemiyle ilgili bir erekten ziyade tüm insanlık tarihi boyunca bir arada yaşayan toplumların temel ereklerinden biridir. Bu erek, nihai anlamda, barış içinde, bir başka deyişle, kaotik olmayan bir ortamda bir arada yaşama düşüncesinin açığa çıkması anlamına gelir. Bu anlamda, devlet, hem düzenin hem de bu düzen içinde bir arada yaşayan insanlar arasındaki ilişkilerin düzenleyici kurumsal yapısı olarak değerlendirilebilir. Ancak bu ilke Cassirer’in dile getirdiği gibi, en azından toplum sözleşmesi kuramcılarının ele aldığı tarzda, “tarihsel bir sorun olarak değil, bir başka deyişle, bir devletin başlangıç noktasının ne olup olmadığı ile ilgili değil bir devletin varlık nedeni olarak ele alındığında” bir anlam kazanmaktadır (Cassirer, 2006:172). O halde “Bir devletin varlık nedeni olabilecek ilkeler nelerdir?” sorusuna verilecek cevaplar, devlet denen mekanizmanın ne olduğunu ortaya çıkarmaya yardımcı olabilir. Burada temel sorun, Devletin varlık nedeni nedir? sorunu olsa da en az bu sorun kadar önemli bir sorun da devletin yurttaşları ile olan ilişkisidir. Bir başka deyişle, birbirlerinin varlık nedeni olma bakımından her iki sorun da birbirlerine bağlıdır. Bu nedenle, burada devletin varlık koşullarını ele alırken aynı zamanda devlet içinde yaşayan insanların varlık koşulları da ele alınmış olmaktadır. Bu anlamda, bu koşullar, hem devletin yurttaşları ile ilişkisinde hem de yurttaşların birbirleri ile olan ilişkilerinde düzenleyici ilkeler haline gelirler. Koşulların ne olması gerektiği konusunda ortaya atılan kuramlar birbirlerinden farklılık gösterse de hepsinin temel ereğinin bir düzen arayışı olduğu söylenebilir. Bu anlamda, bu arayışın iki farklı temsilcisi olan Hobbes ve Locke öngördükleri devlet kuramları ile hem devletin yurttaşları ile hem de yurttaşların birbirleri ile olan ilişkilerinde, hareket noktası olarak alınacak ilkeleri insanın doğa durumundaki konumlarına bağlı olarak belirlemeye çalışırlar. İnsanın doğa durumundaki konumlarına, bir başka deyişle, insan doğasına ilişkin dile getirdikleri görüşleriyle bağlantılı olarak bir devlet tasarımı geliştiren Hobbes ve Locke, hem devletin hem de insanların bu devlet içindeki varlık koşullarını da dile getirmiş olurlar. Bu tez, liberal düşüncenin önde gelen filozofları olarak kabul edilen Thomas Hobbes ve John Locke, insan doğası ve devlet kuramlarını karşılaştırmalı bir analizle ele alacak ve aralarındaki farklılık ve benzerlikleri inceleyeceklerdir. Çalışmada, ilk olarak kronolojik bir sıra ile Hobbes ve Locke’n gözünü, mülkiyetin temeli olarak insanların doğa durumundaki konumlarını ele alarak başlayacağım. Daha sonra Hobbes ve Locke’n, Doğa Durumu, Doğa Durumunda İnsanın Doğal Hakları, Doğa Yasaları, Mülkiyet Anlayışı, Hakların Devri (sözleşme) ve Sivil Topluma Geçiş hakkındaki görüşlerini temellendireceğim.

Hobbes'un siyasal görüşleri, onu düşünce tarihinde farklı bir yere koyar. Hobbes siyasal görüşlerini insanın karamsar bir varlık olduğu görüşü üzerinden temellendirir. Çünkü Hobbes insanların olması gereken özelliklerine bakmak yerine, onların var olan özelliklerine odaklanarak düşüncelerini temellendirir. Bu yönü ile Hobbes, toplum felsefesinin temellerine bencillik, bireycilik ve faydacılık ilkelerini yerleştirir (Şenel, 1995:322). Onun, "İnsan, insanın kurdudur" sözü, görüşlerinin kısa bir özeti niteliğindedir. Bu bağlamda, düşünüre göre doğa durumunda insanlar, sınırsız bir özgürlüğe ve eşitliğe sahip iken, aynı zamanda sınırsız bir güvensizlik ve tutsaklıkla da karşı karşıyadırlar. Hobbes'a göre, insan arzularının ve davranışlarının toplamı olan bencil bir varlıktır. İnsan bu bencillikten kurtulamadığı sürece yaşadığı ortam içerisinde her zaman bir güvensizlik olacaktır. Bencillik, Hobbes'a göre, insanlar arasındaki çatışmanın temel nedenidir. İnsanlar bu duygu ile hareket ettiklerinde kendilerinde olmayanı elde etme çabasına girerler. Ne var ki her insanın arzusunu tatmin edecek yeterli kaynak yoktur, dolayısıyla gerekli olanı elde etmek ve hayatta kalabilmek için birbirleriyle kıyasıya savaşacaklardır. Hobbes'a göre, toplumsallığın olmadığı doğa durumundaki insanlar, mülk edinme tutkuları uğruna her şeye veya herkese saldırma potansiyeline sahiptirler. Çünkü sürekli bir sahiplenme dürtüsünden kaynaklı bencil taraflarını doyurabilmeleri çok zordur. Hobbes'a göre, insanlarda var olan ölüm korkusu, barış içinde yaşama isteği, huzurlu ve uzun bir hayat sürdürme arzuları, mülklerini koruma ve ellerinde tutma dürtüleri doğa durumundaki insanları bitmek bilmez savaş ortamına son vermeye itti. Herkesin herkesle savaştığı doğa durumuna son verilebilmesi ve güvenli bir ortamın oluşturulması, insanların bir araya gelmesi haklarının bir kısmından feragat etmesi koşuluyla kendi aralarında yapacakları bir *toplum sözleşmesi* ile mümkündür. Hobbes'a göre akıl, yani doğa yasası, insanın sürekli devam eden savaş durumundan nasıl kurtulabileceğinin yolunu gösterecektir.

Hobbes'a göre, insanların doğa durumundan kurtulup toplumsallıkta birleşmelerinin temel koşulu, doğa yasalarına boyun eğmeleridir. Hobbes'a göre, eğer toplumsal yasaları faaliyete geçirirsek o zaman, insanların savaş halindeki durumuna da bir çözüm bulmuş olacağız; ancak bu toplumsal yasaların oluşabilmesi için insanların haklarından feragat etmeleri ve bu haklarını kendi rızaları ile seçmiş oldukları bir egemene devretmeleri gerekecektir. Hobbes'un bu yaklaşımının temel amacı, kanun veya yasalarla düzeni sağlamak ve aynı zamanda merkezi bir iktidar ile güçlü bir hükümet oluşturmaktır. Bütün hakları kendinde toplayan kişi artık, toplumu, hukuki çerçevede çıkaracağı kararlar doğrultusunda yönetecektir. Ancak haklardan feragat ediş bireyin özgürlüğü bağlamında iki sonuç ortaya çıkaracaktır. Bunlardan ilki doğa durumunda sahip olduğu sınırsız özgürlüğü kaybetmesi olacaktır. Çünkü yapacağı sözleşme ile özgürlüklerinin bir kısmından vazgeçmiş olacaktır. Diğerisi ise sözleşme öncesi veya sözleşme sonrası haklarını garanti altına almış olacaktır. Hobbes'a göre, birey bir mülkiyete sahip olabilir; fakat genel anlamda bütün mülkler egemene aittir. Sözleşme sonrası

oluşturulan sivil toplumla birlikte bireyler tüm haklarını bir güce devrettikleri için doğa durumundaki yaşamlarında, özgürlüklerinden uzaklaşmış olsalar bile doğa durumuna göre daha güvenli bir hayat sürdürebektedirler.

John Locke ise Thomas Hobbes'un tersine insan doğasına ilişkin görüşlerini iyimser bir bakışla temellendirir. Locke göre, insanlar doğa durumundayken sınırsız bir özgürlüğe sahip olsalar da birbirlerine saygı duymaları ve haklarını gasp etmemeleri bir zorunluluktur. Çünkü insanları bu zorunluluk çerçevesinde bir araya getiren bir doğa yasası vardır. Daha da önemlisi, insanlar varlıklarını sürdürebilmek için birbirlerine karşı mutlak bir sorumluluğa sahiptirler. Ancak, doğaları gereği insanlar bir takım doğal haklara ve yükümlülüklerle sahip olsalar da, bu haklar doğa durumunda istendiği gibi kullanılabilebilir. Öyleyse, bu hakların ve yükümlülüklerin tam anlamıyla kullanılabileceği bir devlet kurulması zorunluluğu vardır. Locke'un siyaset kuramının merkezinde, insanın doğa durumundan çıkması ve toplumsal yaşamın oluşmasıyla birlikte sahip olduğu doğal hakların nasıl bir statüye kavuşacağı tartışması vardır. Mülkiyet edinmeyi insan emeği ile temellendiren Locke, liberal bir politika geliştirmiştir. Locke'un en önemli kazanımlarından biri de sivil devlet ile toplum arasında kesin bir çizgi oluşturmamış olmasıdır. Locke, Hobbes'tan farklı olarak özel mülkiyetin imkânını da tartışır. Özel mülkiyeti emek süreciyle anlamlandırarak açıklar. Ancak özel mülkiyete sadece erkeklerin sahip olabileceğini ifade eder. Bu noktada ataerkil bir yapıyı savunur. Bunun yanı sıra Locke'un politik felsefesinde güçler birliğinden ziyade güçler ayrılığı vardır. Devlet, gücünü istediği şekilde toplum üzerinde kullanma hakkına sahip değildir. Hobbes'un kuramında ise güçler birliği vardır. Bu nedenle, ortaya çıkabilecek yanlışlıklardan siyasal erki hiç kimse sorumlu tutamaz. Çünkü birey, tüm haklarını bir ahitle devretmiştir. Siyaset felsefesinde, Hobbes'un devlet merkezli güvenlik kuramı gerçekçi düşünürlerce olumlu bulunulurken, liberal düşünürler tarafından eleştirilmekte; buna karşın Locke'n bireyi merkeze alan özgürlük anlayışı ise liberal düşünürlerce, savunulurken gerçekçi düşünürler tarafından olumsuzlanmaktadır. Bu bağlamda, sadece Hobbes'un güvenlik yaklaşımı ile Locke'n özgürlük üzerine düşünceleri göz önünde bulundurularak, genelde sosyal bilimler özelde ise uluslararası ilişkiler literatüründe Hobbes ve Locke, birbirlerinin karşıtı olarak karakterize edilmektedir. Böyle düşünülmesine, Locke'n bireysel özgürlükler üzerinden temellendirdiği güvenlik anlayışının görmezden gelinmesi neden olmaktadır. Fakat Locke da bireysel özgürlük ile ilişkilendirdiği bir güvenlik kuramı inşa etmiştir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında hem Hobbes'un hem de Locke'n bir devletin varlık koşullarını araştırdıklarını; otoritenin ya da egemenin devlet içindeki konumlarını belirlemeye çalıştıklarını söyleyebiliriz. Hobbes'un, yurttaşların çıkarlarının korunmasının rasyonel bir nedene dayandığı iddiası, mutlak bir egemen üzerinden kurguladığı monarşik bir devlet kuramı geliştirmesine neden olmuştur. Öte yandan Locke'n insanların istençlerine dayalı bir otorite

oluşturma arzusu, yöneten ve yönetilen arasında hem ahlaki hem de politik olarak karşılıklı bir ilişkinin varlığı üzerinde yükselir. Bu tezin temel hedefi, iki düşünürün de devlet kuramlarını ele alıp karşılıklı bir incelemesini yapmaktır. Bu inceleme, düşünürlerin görüşleri doğrultusunda ortaya çıkan iki farklı devlet tasarımının yurttaşlara ne türden bir statü kazandırdığının da açığa çıkarılmasına imkân sağlayacaktır.

2. THOMAS HOBBS (1588-1679)

2.1. Doğa Durumu

Thomas Hobbes'un siyasal kuramını anlamak için öncelikle onun *insan ve bilgi* görüşlerine bakmak gerekir. Çünkü siyasal görüşlerini bu çerçevede temellendirir. Bu bağlamda İnsan nasıl bir varlıktır, yapısı nasıldır, kendi dışında var olanlarla nasıl bir ilişki kurar ve yetenekleri nelerdir? sorularını sormak gerekir. Bu temel sorulardan sonra insanları toplumsallığa yani politik birlikteliğe götüren koşullara bakmak gerekir. Çünkü insan siyaset felsefesinin öznesidir. Bu bağlamda insanı, insan yapan özellikler neler? İnsanı dış dünya ile ilişkisi nasıl ve birlikteliği nasıl ortaya çıkar? Bunlara bakmak gerekir. Bunun için öncelikle Hobbes'un bilgi görüşüne bakmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda Hobbes'a göre, insanın dört temel özelliği vardır: Birincisi beden, ikincisi akıl, üçüncüsü duyumsama, dördüncüsüye duygulanımdır. Burada sorulması gereken temel soru, insanın bu yetilerinden hangilerinin toplumsallığa yol açtığı sorusudur. Hobbes, *Leviathan*(1651) adlı eserinin ilk bölümlerinde insanın duyumsaması üzerine olan bilgi görüşlerini temellendirir. İnsanın beş duyu organı sayesinde var olanlarla kurduğu bağlantılar ve bunun sonucunda elde ettiği sonuçlar üzerine görüşler ortaya koyar. Hobbes, burada insan bilgisinin, yargılarının ve eylemlerinin temellerini açıklar. Hobbes'a göre, var olan maddeler ve bunların devinimleri söz konusudur. Var olan bu maddelerin devinimleri insanın beş duyu organında bir etkiye (baskılama) yol açar. Hobbes'a göre, insanın içinde de diğer nesnelerde olduğu gibi devinimler söz konusudur. Hobbes, buna içsel devinimler adını verir. Var olan nesnelerin devinimlerinden etkilenen insanın duyumsallığı, bunlara bir takım tepkiler verir. Hobbes'a göre, insan bedeninde meydana gelen bütün devinimler, var olan nesnelerden gelen etkilerin ortaya çıkardığı tepkilerin sonucudur. Zihinsel hayatın ilk şartı ve temeli olan iç algı, beynin çalışması hakkında sahip olduğumuz duyudan başka bir şey değildir. Şu halde düşünmek, sonuç olarak algılamak demektir (Weber, 1993:211). Hobbes'un fikirleri bilim ve felsefe alanındaki büyük gelişmelerin siyaset teorisindeki bir yansıması olarak kabul edilir (Sabine, 1969:135). Hobbes özellikle iki temel duygulanım üzerine yoğunlaşır: Bunlardan ilki arzu (iştah) ikincisi sakınma (nefret) dir. Hobbes bu duygulanımları bir şeye duyulan yönelim ve bir şeyden nefretle kaçınma olarak ele alır. Bütün düşüncelerimizin, yargılarımızın ve yönelimlerimizin ve hatta bütün eylemlerimizin özellikle isteme eylemlerimizin temelinde bu imgelerimiz vardır. Hobbes'a göre insanda iki tür devinim vardır: Bunlardan ilki yaşamsal devinimdir. Bu devinim kişinin çok kontrol edemediği hatta duyumsamasına da sahip olamadığı bir devinimdir. Kan dolaşımı, nefes ve kalbin atması gibi insanın müdahale edemediği ve sürekli olan devinimlerdir. İkincisi istemli eylemlerden oluşan devinimlerdir. Bunlar yürümek, konuşmak ve çalışmak gibi insanın kontrol edebildiği

devinimlerdir. İstemli eylemler söz konusu olduğunda daima bir şeye yönelme söz konusudur. Çalışmak, ne çalışmak? Gitmek, nereye gitmek? gibi. Yani bu eylemlerin öncesinde insanı bu eyleme devindiren mutlaka bir neden-sonuç ilişkisi söz konusudur. Hobbes'a göre, insandaki bu devinim imgenin kendisine, başka bir deyişle, dış dünyadaki karşılığına yöneliyorsa bu, arzudur. Şayet devinim bundan kaçıyor, burada sakınma yani nefret söz konusudur. Hobbes'a göre, diğer bütün devinimlerimiz bu iki duygulanımımızdan çıkar ve devinimimiz nesneye doğru ise bu şey bizim için iyidir tam tersi durumda ise o şey kötüdür. İnsanlar iyiyi ve kötüyü kendilerine haz veya acı veren kanılar çerçevesinde tanımlar. Bu bağlamda insanın kanıları farklılık gösterdiğinden aynı şeyler farklı kişilerde farklı duygulanımlara yol açabilir. Bu nedenle Hobbes için mutlak bilgi yoktur ve akıl her zaman yanılır. Yargılarımız her zaman kanı olarak kalır. İnsanlar arasındaki problemler de bu sebepten kaynaklanır. Anlaşmazlıklarımız kanılarımızın farklılığından ortaya çıkar. Hobbes'un siyasal teorisinin temel argümanı kanılarımızın farklılığından doğan korkularımızdır. Yaşadığı dönem içinde ortaya çıkan kamusal karışıklıklar, Hobbes'un düşüncelerinin odak noktasını oluşturur. İnsanlar arasındaki anlaşmazlıkların nedeni onların sanıları nedeniyle ortak bir noktaya varamamalarıdır. Bu nedenle, Hobbes, insanları bir arada tutan şeyin korku olduğunu ifade edecektir. Çünkü ona göre korku, yaşamımızı engelleyecek kötü şeylerin gelişi, görünüşü anlamını taşır. İnsanları bir arada tutan ve toplumsallığa geçişi sağlayan yegâne olgu korkudur. Hobbes için toplumsallık yapay bir zorunluluk anlamı taşır. Başka bir deyişle, zor koşullar nedeniyle insanların bir sözleşmeyle bir araya gelmek zorunda kaldığı yapay bir organizasyondur. Bu açıdan Hobbes, Antik Yunan düşünürlerini eleştirir. Çünkü ona göre toplumsallık doğal bir şey olsaydı insanlar barışı aramak zorunda kalmazdı. İnsanları bir arada tutmak için korkutucu bir dış güç gereklidir. İnsanlar ancak ve ancak yaşamsal devinimlerine zarar geleceğini gördükleri zaman bir araya gelirler. Bunun dışında insanlar doğal kanıları ile kısa ve kötü bir hayat sürdürme eğilimi gösterirler. Hobbes insanların yapılarından hareketle bütün idelerinin, kanılarının biraradalıklarının insanların duyumlamaları üzerine kurulu olduğunu belirlemiştir.

Hobbes'a göre, bütün insanlar yapıları veya doğaları bakımından eşittirler. Doğa insanları bedensel ve zihinsel yetiler, bakımından eşit yaratmıştır. Bedensel olarak zayıf bir insan akıl oyunları ile kendinden güçlü birini alt edebilir. Hobbes'a göre, doğa böyle bir dengeyi insanlara vermiştir. Aslında iyi gibi görünen bu eşitlik durumu iyi bir durum değildir. Çünkü ona göre eşitlikten güvensizlik doğar. Bu bağlamda iki insan, yaşamı için iyi veya yararlı olduğunu düşündüğü bir nesneye sahip olmak için bir mücadele içine düşebilir. Bu da beraberinde ortak bir gücün, bir yasanın olmadığı savaş durumunu doğuracaktır. Hobbes'un, deyişiyle güvensizlikten savaş doğar. Savaş durumunda herkes, herkesi potansiyel bir düşman olarak gördüğünden ve herkesin her şeyde hakkı olduğu görüşü kültürün, sanayinin ve özel mülkiyetin olmasının önündeki engeldir. Hobbes'a göre, insanları bu savaş durumundan çıkarıp barışa

götürecek şey insanın duygulanımları ve aklıdır. Çünkü Hobbes'a göre, insanın sadece duygulanımları değil aklı da vardır. Akıl, insanı hayvanlardan ayıran, tanımlar ortaya koyup neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde öngörülerde bulunmamızı sağlayan önemli bir yetidir. Bu bağlamda insanların duygulanımları ve aklı sayesinde, savaş durumunun yaşamsal devinimlerinin önündeki en büyük sorun olduğu sonucuna varırlar. Çünkü savaş durumu yaşamsal devinim ile çelişir. Ayrıca insanın rahat ve huzurlu bir yaşam için gerekli koşulları sağlama ve elde etme arzusu ve umudu savaş durumunu bitirmesine olanak sağlayacaktır. Bu koşulları sağlamanın yolu da mülkiyet edinmekten geçecektir. Çünkü insan yalnızca kendi emeği ile ortaya çıkardığı ürünlerle yaşamını huzurlu ve sağlıklı bir şekilde devam ettirebilir. Barışın koşullarını, ilkelerini ve hükümlerini insana verecek olan aklıdır. İşte Hobbes aklın ortaya koyduğu bu koşullara, ilkelere ve hükümlere doğa yasaları adını verir; çünkü bu yasalar pozitif yasalar gibi bir sözleşmeye yani uzlaşmaya dayalı değil tamamen insan aklının içinde bulunduğu koşullar nedeniyle ürettiği yasalardır. Hobbes'a göre doğa yasaları, insanın kendi yaşamını korumak için zararlı olan şeyleri ortadan kaldırmasını sağlayan ilke ya da genel kurallardır. Hobbes doğa yasalarını, doğal haklar çerçevesinde ele alır. İnsanın doğa durumundayken içine düştüğü savaş durumunun nedeni de bu doğal hakları kullanamamasıdır. "Doğal hak, kendi doğasını yani kendi hayatını korumak için kendi gücünü dilediği gibi kullanmak; kendi muhakemesi ve aklı ile bu amaca ulaşmaya yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapma özgürlüğüdür"(Hobbes, 2013:106). Çünkü doğa durumunda insan, hem eylemde bulunan hem de yaptığı eylemin doğruluğu ya da yanlışlığı konusunda karar veren özne konumundadır. Dolayısıyla herkesin her şey üzerinde hakkının oluşu, iyiyi kötü; kötüyü iyi gösterebilme olanağını ortaya çıkarır. Bu da beraberinde adaletsizliği getirecektir. Hak, insana yapma ya da kaçınma özgürlüğünü kazandırır. Hak kavramında insan, yapma ya da yapmama özgürlüğüne sahipken, yasanın olduğu yerde insan yapma ya da yapmama zorunluluğu içine girer. Bu bağlamda insan doğa durumunda özgürken yasanın olduğu toplumsal durumda bu özgürlüğünü kaybeder. "Ancak devlet olmadığı için, doğal hakkın hukuksal açıdan bir önemi yoktur" (Ağaoğulları-Akal-Köker, 2009:192). Bu nedenle hukukun kendini görünür kıldığı devlet aygıtının doğasını araştırmak ve insanlar için en iyi ve en doğru yönetim biçimini bulmak zorunludur. Thomas Hobbes siyasal kuramına şu temel sorun ile başlar: "Bir insan nasıl olur da bir şeyin kendisine değil de başkasına ait olduğunu söyleyebilir"? Hobbes bu sorunun doğadan değil de insanlar arasındaki sözleşmeden kaynaklandığını dile getirir (Hobbes, 2007:4). Hobbes dile getirdiği bu sorunla siyaset kuramına yeni bir bakış açısı kazandırmış olur ve bu bakış açısı ile siyaset kuramını temellendirmeye girişir.

Thomas Hobbes, *Leviathan* adlı eserinde, temel olarak bir devleti var eden şeyin ne olduğunu; kısaca devletin ve otoritenin meşruiyetinin kaynağı üzerinde durur. Ancak otorite sorununu incelemeden önce otoritenin varlık koşulu olan insanların doğa durumundaki

konumlarını araştırır. Doğa durumu aynı zamanda Hobbes'un insan doğasına ilişkin görüşlerini açıkladığı, insanı kendi varlık çerçevesi içinde ele aldığı ve diğer insanlarla ilişkisini bunun üzerinden kurguladığı bir olguya işaret eder. Bu olgu insanların birbirleriyle ilişkilerinde bir eşitlik öngörür. Bu eşitlik hem bedensel hem de zihinsel yetiler bakımından insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin temelidir. Kendini ötekilerden üstün görme, ötekiler hakkındaki bilgisizliğin temel kaynağıdır. Ne var ki doğa durumunda var olan bu eşitlik, insanların birbirlerine karşı güvensizlik duymalarının da temelidir. Hobbes'a göre, özerk, biyolojik olarak farklı, olaylara farklı bakan, farklı yargılara ulaşan ve asla birbirlerine güvenip güvenmeyecekleri kesin olmayan bireyler nasıl olurda ortak bir otoriteyi kabul edecektir? Sorusu özünde sadece otoriteyi oluşturan şeyin ne olduğuyla ilgili değil aynı zamanda otoriteyi neyin meşru kılacağıyla da ilgilidir. Hobbes, bu soruyu kendinden önceki düşünürlerin fikirleri, döneminin bilim anlayışı ve *toplum sözleşmesi* kavramı ekseninde yeniden ele almıştır. Hobbes, toplum sözleşmesi kuramını kendinden önceki düşünürler gibi hiçbir siyasal erkin olmadığı varsayımsal bir doğa durumundan hareketle başlatır. Hobbes, bu duruma *doğa durumu* adını verir. Salt bir özgürlük ve eşitliğin hâkim olduğu doğa durumunda insanlar, çıkarları peşinde koştukları için barışın olmadığı sürekli bir savaş halindedirler. Bu eşitlik ve özgürlük ortamı, insanların aynı anda sahip olamayacakları aynı şeyleri arzu etmelerine neden olur. Böylece eşitlikten güvensizlik doğar. Eşitlikten ötürü, iki kişi aynı anda, aynı şeyi arzu ederse birbirleriyle mücadeleye girmek zorunda kalır. Bu nedenle de birbirlerini yok etmeye ya da egemenlik altına almaya çalışırlar. Özetle arada devamlı bir düşmanlık başlar.

Hobbes'un siyasal düşüncelerini irdelemek adına ilk olarak, insanlar hangi açıdan ve hangi şartlarda eşit olabilir? sorusu akla gelir. Hobbes'un buna cevabı şöyledir: "İnsanlar doğuştan eşittir. Doğa, insanları bedensel ve zihinsel yetenekler bakımından öyle eşit yaratmıştır ki, bazen bir başkasına göre bedence çok daha güçlü veya daha çabuk düşünülebilen birisi bulunsa bile, her şey göz önüne alındığında, iki insan arasındaki fark, bunlardan birinin diğerinde bulunmayan bir üstünlüğe sahip olduğunu iddia etmesine yetecek kadar fazla değildir" (Hobbes:2013:99).

Görüldüğü gibi Hobbes, insanların doğuştan eşit olduğu fikrini paylaşır; fakat insanlar fiziksel güçleri bakımından eşit değildirler. Çünkü güçlü biri karşısında, birkaç kişi hilelere başvurarak; yani güçlü olan kişinin karşısında, birkaç kişi bir araya gelerek onunla eşit hatta onu yenebilecek bir duruma gelebilir. Dolayısıyla zayıf olanlar birleşerek güçlerini artıracak bir potansiyele sahiptir. Bedensel gücün yanında bir de zihinsel yetenekler vardır. Hobbes: "Zihinsel yetenekler konusunda, insanlar arasında, kuvvet bakımından olduğundan daha büyük eşitlik buluyorum; çünkü basiret, eşit zamanın bütün insanlara eşit olarak bahşettiği ve insanların kendilerini eşit ölçüde verdikleri işlerde eşit ölçüde edindikleri deneyimden başka bir şey değildir" (Hobbes, 2013:99) der. Hobbes burada bireylerin bedensel eşitlik paydasında

birleşerek ortak bir güç oluşturabileceklerini göstermeye çalışır. Ancak söz konusu zihinsel eşitlik olduğunda durum farklı olacaktır. Çünkü zihinsel yetenekler hem doğuştan hem de sonradan elde edilebilecek yeteneklerdir. Hobbes'a göre zihinsel yetenekler edinilmiş deneyimlerden başka bir şey değildirler. Burada sorulması gereken soru: Herkes eşitse ve herkesin her şeyde aynı oranda hakkı varsa bu eşitlik aynı zamanda güvensizliği ve beraberinde kaosu kaçınılmaz kılmayacak mı? Hobbes, bu soruya cevap vermek adına öncelikle varsayımsal bir doğa durumundan söz eder. Hobbes, doğa durumunu tarihsel bir durum olarak değil deneyimsel bir durum olarak kabul eder. Doğa durumunu temellendirirken insanı bağlı bulunduğu bağlantılar açısından soyutlayarak insanın bireyselliğinden hareket eder. Çünkü ona göre insan iradi olarak tercihte bulunabilen, bir başka deyişle özgür, istenci olan bir canlıdır. Hobbes'a göre bu gerçek sadece insan davranışın fiziksel ya da olgusal bir tasviri olmayıp aynı zamanda ahlaki bir durumdur. "İnsanlar kendi arzularına hükmeden yasayı belirleme yeteneğine sahip ahlaki hayvanlardır" (Abramson, 2012:211). Çünkü ona göre her bir insan, sevmek veya sevmemek, hoşlanmak veya hoşlanmamak, arzu etmek veya etmemekten oluşan bir dizi aktiviteler toplamıdır. Yaşam sadece kıt kaynaklar için değil ister fiziksel ister duygusal olsun, bir mücadele alanıdır. İnsan değer verdiği şeyler ve onuru için de mücadele etmekten kaçınmaz. Bu bağlamda Hobbes, insanların doğa durumunda birbirleri ile bir rekabet içinde olduğu çıkarımına varır. Hobbes'a göre doğa durumunda insanlar mutlak bir yalnızlık içinde değildirler, aralarında ilişkiler vardır; ancak bu ilişkiler hukuksal olarak, bir başka deyişle, bir otorite tarafından düzenlenmiş ilişkiler değildir. Bu nedenle doğa durumu sürekli savaş durumudur ve doğa durumunda ne iyi ne kötü ne de adaletten söz edebiliriz. "İnsanların her şeye haklarının olduğunu iddia etmelerinin sebebi, yasalarla onları sınırlandırabilecek bir devletin olmayışındır" (Tunçay, 2006: 28). Nitekim elimizde bir ölçüt olmadığı gibi bağlayıcı olan yasa veya devlet de yoktur. Bu durumunda herkesin her şeye hakkı vardır. Savaş ortamı, yalnızca güçsüzü değil güçlüyü de rahatsız eder. "Savaş hali, bütün insanların güç ve becerileriyle ayakta kalabilecekleri bir durumdur" (Arnhart, 2005:235). Bu bağlamda bireye düşen kendisini bu durumdan kurtarmak yani barışı temin etmektir. O halde, herkesi birden korku altında tutacak ortak bir güç yani devlet olmadığında insanlar savaş denilen durumun içindedirler ve bu savaş, herkesin herkese karşı savaşıdır ve sürekli. Hobbes için en temel doğa kanunu, barışı bulmak ve onu sürdürmektir. Bunun için de herkesin haklarını devretmeleri gerekir. Hobbes'a göre, bu belirsizlik, endişe ve tedirginlik durumu mutlak güçle donatılmış bir egemenin varlığı ile giderilebilir; çünkü bir egemenin varlığı mülkiyet hakkının korunması demektir.

Özetle, insan doğası hakkında karamsar ve olumsuz ön kabullerle teorisini oluşturan Thomas Hobbes, kurgusal çerçeveyi, realist ve rasyonel bir bakış açısı ile şekillendirir. Hobbes, doğa durumunu, insanın sürekli bir tehlike ve ölüm korkusu içinde olduğu bir durum olarak

tasvir eder. İnsanları tehlikeden koruyacak ve korku ile de olsa bir arada tutacak bir otoritenin olmaması, insan hayatının kötü, vahşi ve kısa olmasına neden olacaktır. Bu savaş ve çatışma ortamında bireylerin tek güvenlik kaynakları sahip oldukları kendi güçleri olacaktır. Sadece güçlü olan kendi hayatının ve mülkünün devamlılığını ve güvenliğini sağlayabilecektir. Bedensel ve zihinsel güç savaşımının hâkim olduğu böyle bir durumda *zor kullanma* ve *aldatma* en büyük iki insani erdemdir.

2.2.Doğa Durumunda Doğal Haklar

Hobbes, sivil toplum öncesi doğa durumundaki insanın sahip olduğu salt eşitlik ve özgürlüğe olumsuz bir anlam atfeder. Çünkü ona göre tanrı yani doğa insanları bedensel ve zihinsel olarak eşit yaratmış ve sınırsız bir özgürlükle donatmış olduğundan mülkiyetin neye göre elde edileceği belirsizdir. Hobbes, doğa durumundaki insanın ancak fiziksel ve zihinsel gücü oranında mülkiyet sahibi olabileceğini belirtir. İnsanın sahip olduğu bu sınırsız doğal haklar ve özgürlükler, onları sonu gelmez bir savaş durumuna sokacaktır. Çünkü doğa durumundaki insanların yaşamlarını ve mülkiyet hakkını koruyacak bir yasa ve yasa koyucu yoktur. Bu da insanların huzurlu ve güvenli bir hayata sahip olmalarını imkânsız kılar. İnsanlar, doğa durumunda, herhangi bir toplumsal kurala tabi olmadıkları için herkesin başına buyruk hareket ettiği ve hiç kimsenin, eylemlerinden sorumlu olmadığı bir durumdadırlar. Dolayısıyla insanların eylemlerinin herhangi bir norma bağlı olmamasından ya da herhangi bir bireye karşı sorumluluklarının olmamasından hangi eylemde bulunurlarsa bulunsunlar, hiçkimsenin bir diğerini, yaptığı kötü eylemlerinden ötürü yargılama hakkı da yoktur. Her insan kendi eyleminin yargıcı konumundadır. Bu durum sonucunda herkes, bir diğeri için tehlike oluşturacaktır. Herkes, kendi kararları doğrultusunda hareket eder ve yaşamını, mülkünü diğer insanlara karşı korumak için her şeyi yapmaya hazırdır. Böyle bir durumda herkesin, her şey ve hatta bir başkasının bedeni üzerinde hakkı olduğu sonucu da ortaya çıkar. Bu durum Hobbes tarafından şöyle dile getirilir: "Doğal olarak herkesin her şeye hakkı vardır. Temel doğa yasası, İnsanlık durumu, herkesin herkese karşı savaşı durumu olduğu için ve bu durumda, herkes kendi aklı ile hareket ettiği ve kendi hayatını düşmanlarına karşı korumak için ona yardımcı olabilecek her şeyi kullanabileceği için, böyle bir durumda, herkesin her şeye hakkı vardır; hatta bir başkasının bedeninde bile" (Hobbes, 2013:104). Bu bağlamda birey kendinden zayıf bireylere saldırıp onların yaşam hakkına müdahale edebileceği gibi onların elinde bulunan mülklerini de zorla elde geçirebilirdi. Bu durum tam bir güvensizlik ortamıdır.

Hobbes'a göre, savaş durumu insanın doğasında bulunan üç temel nedenden ortaya çıkar: *Rekabet, güvensizlik ve şan şeref arzusu*dur (Hobbes, 2013:101). Rekabet başka insanlara egemen olma arzusu bakımından, güvensizlik bireyin kendisini koruma dürtüsü bakımından ve

şan şeref arzusu ise başkalarını küçümseme bakımından birer çatışma nedenidir. "İnsanlar iyilikten kötülük yapmaya her zaman daha hazırdırlar" (Machiavvelli, 1998:188). İnsanlar arasındaki bu kavga ya da çatışma bir devletin inşa edilmesi ile son bulabilir. Çünkü Hobbes'a göre, "Devlet olmadıkça, herkes herkese karşı daima savaş halindedir. Buradan şu, açıkça görülür ki insanların hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler ve bu savaş herkesin herkese karşı savaştır" (Hobbes, 2013: 101). Herkesin herkesle savaşında, bir başkasının bedeni de dâhil, herkesin her şeye hakkı olur. "Hepsinden kötüsü, hep şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesi vardır; insan hayatı yalnız, vahşi ve kısa sürer"(Hobbes, 2013: 101).

"Hobbes'un insan türünün doğa durumunu insan yaşamını kötü, çirkin ve kısa hale getiren bir koşul olarak sert bir dille reddeder"(Bauman, 2003:67). İşte Hobbes'a göre, insanlar bu nedenlerden dolayı zorunlu olarak sözleşme yaparlar ve sivil toplum çatısı altında, bir egemen belirleyip bütün haklarını ona devrederler. Devlet, barışı temin edecek güçtür. Ayrıca devletin olmadığı doğa durumunda, toplumsal yaşamın bir ürünü olan sanayiden, tarımdan, ticaretten, sanat ve edebiyattan söz edilemez. Daha da önemlisi herkesin her şeyi yapabilme özgürlüğüne sahip olduğu doğa durumunda bir insanın, bir diğer insanı öldürebilme özgürlüğü de vardır. İşte bu nedenle insanlar, hayatta kalabilmek, mülklerinin güvenliğini sağlayabilmek ve hayatlarının devamını huzur ve refah içinde geçirebilmek için kendi aralarında sözleşme yapar ve bunun sonucunda toplumsallaşma süreci başlar. "Toplumsal düzen sorunu bir kez eşyanın doğasının bir tezahürü değil, bir sorun haline geldiğinde, onun oturtulabileceği yegane çerçeveler, bir toplumsal sözleşme' bir yasama organı ya da tasarım oluşturan despottu"(Bauman, 2003:69).

Buradaki temel soru İnsanlar sınırsız bir özgürlüğe sahipken neden bu özgürlükten vazgeçip neden bir egemene tabii olurlar? Böylesi bir davranış onların sınırsız özgürlüklerini yok etmiş olmaz mı? Buna verilecek cevap açıktır: Hobbes'a göre, insan rasyonel bir canlıdır ve her canlı ilk olarak yaşamını sürdürmek ister. Bu da ancak ve ancak bir dış müdahale ile olanaklıdır. Hobbes için insan da doğa gibi mekanik bir yapıya sahiptir. Bu anlamı ile nasıl ki nesneler için katı bir determinist neden-sonuç ilişkisi varsa insanın eylemleri için de zorunlu bir içgüdüsel belirlenim vardır. Hobbes, nesneler için geçerli gördüğü zorunlu neden-sonuç ilişkilerini, insan davranışları açısından da zorunlu bir doğa yasası olarak görür. "Siyasal alandaki mutlakçılığı da doğa alanındaki bu determinist görüşle tutarlıdır. İnsanın irade gibi görünen özgür davranışlarının aslında zorunluluk ürünü olduğunu ifade eder"(Şenel, 1996:320). Bu nedenle Hobbes'a göre, insan için kayıtsız şartsız bir özgürlükten söz edilemez ve özetle özgürlük dış engellerin yokluğudur. "Bu engeller, çoğu zaman, insanın dilediğini yapma gücünün bir bölümünü elinden alabilirler, fakat kendisinde kalan gücü, muhakeme ve aklının emrettiği şekilde kullanmaktan onu alıkoyamazlar"(Hobbes, 2013:103). Bu durumda devletin

bir dış engel olduğunu söylersek, bu durumda sözleşmeyle devlet kurmaya karar veren insan, özgürlüğünden de vazgeçmiş olur. Hobbess'un siyasal kuramında insan, özgürlük ve güvenlik arasında bir tercih yapmak zorundadır. İnsan tam özgürlüğü seçerse güvenlik olmayacak, tam güvenliği seçerse özgürlüğünden feragat etmek zorunda kalacaktır. Bu iki uç nokta arasında bir seçim yapmak gerektiğinde, güvenliğin özgürlüğün teminatı olması bakımından devletin asli görevi insanların güvenliğini sağlamaktır. Ancak bu durum özgürlük ve güvenlik arasında bir uzlaşmazlık olduğu anlamına gelmez. Aksine güvenlik yurttaşların özgürlüklerinin sağlanmasının, onların mülkiyet haklarının korunmasının ve yasa önünde eşitliğin temel dayanağı olarak düşünülmelidir. "Bu anlamda bireylerin özgürlükleri anayasal temellere dayalı bir eşit özgürlük anlayışını gerektirir" (Tunçel, 2011:23). Hobbess bu konuyu şöyle ayrıntılandırır.

"Doğa durumu, herkesin herkese karşı savaşı durumu olduğu için ve bu durumda, herkes kendi aklıyla hareket ettiği ve kendi hayatını düşmanlarına karşı korumak için ona yardımcı olabilecek her şeyi kullanabileceği için; böyle bir durumda, herkesin her şeye hakkı vardır; hatta başkasının bedenine bile. Dolayısıyla, herkesin her şey üzerindeki bu doğal hakkı devam ettiği sürece, ne kadar güçlü veya akıllı olursa olsun, hiç kimse, doğanın normalde insanların yaşamlarına izin verdiği sürenin sonuna kadar hayatta kalma güvencesine sahip olamaz" (Hobbess, 2013:104).

Burada sorulması gereken diğer bir soru da şudur: İnsanları barışa yönleltecek, dolayısıyla da doğa durumundan yani her an öldürölme olasılığından, toplumsal duruma geçirecek duygular nelerdir? Bu soru Hobbess tarafından şöyle yanıtlanır: "İnsanı barışa itecek olan duygular; ölüm korkusu, rahat bir yaşam için gerekli şeyleri elde etme arzusudur. Çalışarak onları elde etme umududur" (Hobbess, 2013:103). Burada akla düşen görev uygun barış şartlarını sağlamaktır. Bu ise ancak *doğa yasaları* ile olanaklı hale gelir. Bu bağlamda Hobbess'un felsefesinde çok önemli bir yer tutan doğa yasalarına değinmek yararlı olacaktır.

2.3. Doğa Yasaları

Hobbess'a göre, yasalar doğal ve pozitif olmak üzere ikiye ayrılır. İnsanlara adalet ve barışı telkin eden doğal yasalar ve bunlara bağlı olan doğal hukuk, ezelden beri insan aklında olan yasalardır. Bu yasalar, aynı zamanda ahlak yasalardır. Pozitif yasalar ise, sözleşme yapıldıktan sonra egemen tarafından yazı veya başka bir yolla insanlara bildirilmiş yasalardır. Hobbess'a göre, insanlar rasyonel varlıklardır ve onları bu sonsuz savaş durumundan çıkaracak olan olgu akıl ve onun ortaya koyduğu doğa yasalarıdır. Çünkü akıl, insanlara güvenli ve huzurlu bir yaşam sürdürebilmelerinin şartlarını gösterecektir. İşte Hobbess, doğa yasaları adını verdiği sivil toplumun kuruluşunda önemli bir çerçeve oluşturacak ve aklın ilkeleri veya genel kuralları olarak adlandırdığı on dokuz doğa yasasından bahseder. Ona göre, akıl, insanların, üzerinde

anlaşacakları uygun barış şartlarını gösterecektir. Bu yasalar, değişmez, sonsuz ve yazılmamış yasalardır. *Doğa yasası* (lexnaturalis), akılla bulunan ve insanın kendi hayatı için zararlı veya hayatını koruma yollarını azaltıcı eylemleri yapmasını yasaklayan veya insanın hayatını en iyi şekilde koruyabileceğini düşündüğü bir ilke veya genel kurallara bütündür” (Hobbes, 2013: 103-104). Kendi hayatını korumak için elinden geleni yapma özgürlüğüne *doğal hak* denir. Doğal hak şu anlama gelir: "Doğal haklar insanların en güçlü bencil arzu ve tutkularından, insanın kendi yaşamını koruma hakkının temelinde bulunan tutkudan çıkar" (Cevizci, 2012: 475). "Nitekim hak ve yasa genellikle birbirlerine karıştırılırlar da aslında farklı anlamlar içermektedirler. Hak, yapmak ya da yapmamak özgürlüğü iken; yasa, bunlardan birini tespit ve ilzam eder" (Hobbes, 2013: 104).

Doğal olarak herkesin her şeye hakkı olduğunu ve bunun güvensizliği doğurduğu, güvensizliğin de savaşa yol açtığından bahsetmiştik. Nitekim Hobbes, bu durumu: "*İnsan insanın kurdudur.*" (*homo hominilupus*) ifadeleriyle özetlemektedir. Hobbes'a göre insan aklına düşen görev barışın şartlarını yerine getirmektir ve barış ancak doğa yasaları ve onlara uygun yaşamak ile mümkündür. Ona göre doğa yasası, insanın kendi varlığını koruma ve devam ettirme arzusundan çıkmaktadır. Fakat Hobbes için doğa yasaları ilahi buyruklar veya emirler değildir. Doğa yasaları insanların refahlarını güvence altına almak için pratik aklın ürünü olan ve toplumu bir arada tutacak uygun kurallardır. Başka bir ifade ile doğa yasaları kategorik emirler değil, varsayımsaldır. Aynı zamanda Hobbes'a göre, ahlak felsefesi de bu doğa yasaları tarafından belirlenir. Fakat Hobbes'a, göre, bu yasaların doğa durumunda değil yalnızca sözleşme ile oluşturulan sivil toplumda işlevselliği vardır.

Bu bağlamda Hobbes'a göre, ilk temel doğa yasası, *barışı aramak ve onu izlemektir*. Akıl, savaş durumundan çıkması için insandan barışı aramasını ister. Bu yasaya göre herkes elde etme umudu olduğu sürece barış için çabalamalıdır. "Hobbes, yine de salt işbirliği taahhütlerine dayanmayı çok da rasyonel bulmaz. Çünkü böylesi bir güven, bireylerin çıkarlarına ters düşse de, sözlerinde duracaklarını varsayar." (Arnhardt, 2005:241). Bu ilk yasadaki ikinci yasa çıkar: "Bir insan, başkaları da aynı şekilde düşündüklerinde, barışı ve kendini korumayı istiyorsa her şey üzerindeki bu hakkını bırakmalı ve başkalarına karşı ancak kendisine karşı onlara tanıyacağı kadar özgürlükle yetinmelidir." (Hobbes, 2013:104). Bir başka deyişle, "Herkesin her şeyi yapma hakkını elinde tutması savaşa yol açmış olduğu için tüm diğerleriyle anlaşıp bu hakkı bırakmak gerekmektedir" (Zelyüt, 2012: 21). Bu yasanın özü *kendine nasıl yapılmasını istiyorsan başkasına da öyle yap* olarak ya da *sana yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma* şeklinde okunabilir. Ayrıca bu ikinci yasayı diğer bütün doğa yasalarına indirgeyebiliriz. Diğer doğa yasaları bu ilk iki yasadaki türetilmiştir. "Bu yasalar doğa durumundan toplumsal duruma geçişi sağlayan yasalardır ve insan aklında bulunmamaları ve devletin olmadığı bir aşamada

ortaya çıkmaları nedeniyle ne doğal ne de yapaydırlar” (Zelyüt, 2012: 35). Aslında bunlara tam olarak yasa da denilemez, çünkü henüz bir devlet yok. Nitekim yasa egemenin sözüdür.

Hobbes’a göre, devletin oluşabilmesi ve toplumsal hayata geçilebilmesi için insanların doğa durumundaki birtakım haklarından vazgeçmesi gerekir. Haktan vazgeçmek iki türdür: *Feragat etmek* ve *devretmek*. Peki, feragat etmek nedir, insan nelerden feragat edebilir?. Feragat etmek, faydanın kime geçeceğini önemsemeden haklarından vazgeçmektir. Bu bağlamda Hobbes’a göre, toplumsallaşma süreci açısından feragat etmenin önemi büyüktür. Nitekim ilk başta eşit olan insanların her şeye sahip olma hakkından feragati gerekir. Hakların devredilmesi ise belli bir kişiye veya kişilere devretmekle olur. Hobbes’a göre, haklar bir kere bırakıldı mı bırakan açısından, bıraktığı hakların kullanılmasına engel olmama sorumluluğu ve görevi başlar. Bunlara aykırı davranış ise adaletsizlik ve haksızlıktır. Ancak bütün haklar da devredilebilir nitelikte değildir. Devredilebilen hakların insanlar açısından iyi olup onlara yararsağlaması gerekir ve bunu sağlamayan haklar devredilemez. “İnsan canını almak için kendisine cebren saldıranlara direnmek hakkını bırakamaz: çünkü bu hakkı bırakmakla kendisi için herhangi bir yarar elde etmeyi amaçladığı düşünülemez” (Zelyüt, 2012: 35). Çünkü Hobbes için insanın amacı, yaşamsal deviniminin devamlılığıdır. İnsanın sözleşmeye ve toplumsallığa gitmesindeki amaç da zaten budur. Başka bir deyişle insanın nihai amacı yaşamını devam ettirme isteğidir. Birey bazı haklarından feragat etmediği sürece herkesin herkesle savaşı sürecektir.

Nitekim doğa durumundaki eşitlik güvensizliği ve güvensizlikte savaşı doğuruyorken, toplumsal düzendeki eşitlik güvenliği ve dolayısıyla da barışı sağlamaktadır. Ayrıca doğa durumundaki eşitlik herkesin her şeye hakkının olduğu bir eşitlik fikriyken, toplumsal durumdaki eşitlik feragatin sonucudur. Toplumsallaşma sürecinin sonucu olan devlet de insana hak dağıtan bir kurum değil aksine araç durumundadır. Kısacası toplumsallaşma süreci bencil, vahşi insandan, uygar insana geçiş süreci olarak açıklanabilir.

Hobbes doğa durumunu ve doğa yasalarını temellendirdikten sonra İnsanların neden bir sözleşme yapmaya ihtiyaç duyar? sorusunu sorar. Hobbes’a göre, bu soruyu insanlardaki güç istemi ile cevaplandırabiliriz. Çünkü doğa durumunda insanın sahip olduğu mülkleri, bir başkasının saldırılarına her zaman açıktır. Herkesin her şey üzerinde hakkı vardır. Bu durumda sürekli bir kargaşa ortamı oluşmaktadır. İşte bu nedenle insanlar can güvenliklerinin sağlanması, hayatlarının devamı için sözleşme yapma ihtiyacı duyarlar. Buradan şu sonuca da varırız: Doğa durumunda olmayan düzen ve güvenlik yapılan sözleşme ile oluşturulacak ve devamlılığı sağlanacaktır. Hobbes sözleşmeyi tanımladıktan sonra bağış, vaat, anlaşmanın kuruluş zamanı, güvenin önemi, alacak hakkı, vade, anlaşmaların geçersiz olduğu durumlar, anlaşmaların kapsamı, yapılamayacak anlaşmalar, karşılıklı güvene dayanan ahitlerin ne durumlarda geçersiz olduğu gibi insanlar arasında çatışmaya neden olabilecek durumlardan

bahsetmektedir. Anlaşmaların hayvanlar, tanrı ve imkânsız şeylerle yapılamayacağını da ileri sürdükten sonra korkuyla yapılan anlaşmaların geçerli olduğundan bahseder.

İlk iki doğa yasasından bahsettikten sonra üçüncü doğa yasası olan *adaletten* bahsetmek gerekir. "Bu yasaya göre, insanlar verdikleri sözü yerine getirmekle yükümlüdür" (Hobbes, 2013: 113). Hatırlarsak herkesin eşit olduğu doğa durumunda yasa ve devlet olmadığından adaletten ve adaletsizlikten söz edemiyorduk. Oysa artık elimizde aklın oluşturduğu barış yasaları var ve artık adaletten söz etmek mümkün. Aynı zamanda yapılan anlaşma beraberinde insanlar ve toplum için adaleti de getirecektir. Anlaşmaların geçerliliği, insanları, onlara uymaya zorlayacak bir devlet gücünün kurulmasıyla başlar ve aynı zamanda mülkiyet de böyle ortaya çıkar. "Adaletin doğası, insanları onlara zorlayacak bir devlet gücünün kurulmasıyla başlar ancak ve mülkiyette o zaman başlar" (Hobbes, 2013: 114). Buna göre mülkiyetin olmadığı yerde adaletsizlikten söz edemeyiz. Hobbes'a göre, adaletsiz olmayan her şey adildir ve mülkiyetin ortaya çıkışıyla adaletsiz olan ise ahitlerin ihlalidir.

Dördüncü doğa yasası *minnettarlıktır*. Bu yasayı Hobbes şöyle ifade eder: "Bir başkasından salt iyilik amacıyla bir fayda elde etmiş olan bir kişi, o faydayı sağlayanın, iyi niyetinden pişmanlık duymaması için gayret etmelidir" (Hobbes, 2013: 119). Beşinci doğa yasası *uyumdur*. Savaş halinin sona ermesi için herkesin herkesle uyum içinde olması gerekir. İnsan, doğası gereği toplumsal bir varlık değildir. Bu açıdan sürekli bir barış ortamı için bu beşinci doğa yasası büyük önem taşır. Altıncı doğa yasası ise, *affetmektir*. 'Geleceği dikkate alarak, bir kişi pişman olup af dileyenlerin geçmişteki suçlarını affetmelidir.' (Hobbes, 2013: 120). Yedinci doğa yasası, *gelecekteki faydanın düşünülmesidir*. Bu yasa barışın geleceği için önemlidir. Dokuzuncu doğa yasası, *kibre karşı olmadır*. Onuncusu, *küstahlığa karşı olmadır*. On birincisi, *hakkaniyettir* ve hakkaniyet bölüşümde adalet anlamına gelir. On ikincisi, *ortak şeylerin eşit kullanılmasıdır*. On üçüncüsü, *eşit bölüşümdür*. Bu yasa doğal hukukun bir gereğidir. Eşit bölünemeyen şeyler kura ile belirlenmelidir. On dördüncüsü, *kuradır*. İki tür kura vardır: Kararlaştırılmış ve doğal kura. "Kararlaştırılmış kura, rakiplerce üzerinde anlaşılmış olandır, doğal kura ise kura ile verilmiş anlamına gelen ekberiyet (büyüklük) ya da temellüktür (sahiplenme)" (Hobbes, 2013: 59). On beşinci, *barışa aracılık yapanlara güvenli geçiş sağlamakla* ilişkilidir. On altıncısı, *hakem kararına razı olmayla* ilişkilidir. On yedincisi, *hiç kimsenin kendi yargıcı olamamasıyla* ilişkilidir. On sekizincisi, *kendisinde doğal bir taraflılık nedeni olan kişi yargıç olamaz*. On dokuzuncusu, *tanıkların niteliğine* ilişkindir (Hobbes, 2013:122-123).

Hobbes'da insanı topluma yöneten işte bu doğa yasalarıdır. Hobbes, bu yasaların bilgisinin, bilimin 'hakiki ve biricik ahlak felsefesi' olduğunu söyler" (Zelyüt, 2012: 36). Yani bu yasalar içsel olarak hep bağlayıcıdır, bu bağlamda bunlar doğa yasalarından ziyade ahlaki buyruklardır. Güvenliği sağlamak ve yaşamını devam ettirebilmek için de insana düşen işte bu on dokuz doğa yasasına uymaktır. Doğa yasaları ebedidir ve kolaydır. İnsana düşen yalnızca

gayret etmektir. Nitekim doğa yasalarının olmadığı bir durumda iyi-kötü, doğru-yanlış ve adalet-adaletsizlikten söz etmek mümkün değildir. Hobbes'un kendi ifadeleriyle;

"Çünkü ahlak felsefesi, insanların konuşmalarında ve toplumlarda, neyin iyi neyin kötü olduğunun biliminden başka bir şey değildir. İyi ve kötü; insanların değişik huyları, adetleri ve düşüncelerinde farklı eğilimlerimizi ve kaçındığımız şeyleri ifade eden sıfatlardır... Bir insan doğa durumunda (ki savaş durumudur) bulunduğu sürece, iyinin veya kötünün ölçüsü kişisel zevki olduğu için, bütün insanlar barışın ve barışın yolu ve araçlarının ki bunların adalet, minnettarlık, hakkaniyet ve diğer doğa yasaları olduğunu daha önce gösterdim, yani ahlaki erdemlerin iyi, bunların karşısında yer alan erdemsizliklerin ise kötü olduğu üstünde anlaşacaktır "(Hobbes, 2013: 124-125).

Hobbes, doğa yasasının mantıksal akıl yürütmeden türetildiğini kabul eder. Ona göre, doğa yasalarının temel amacı insanların doğadaki acılarına son vermektir. Bu fikir, Hobbes'un siyasal teorisi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Doğanın temel kanunları insanlar için doğa sefaletini sona erdirmek olduğundan insanları doğal olarak barışa ve istikrara doğru çekecek ve dolayısıyla insanlar bir hükümet altında daha iyi oldukları sonucuna varacaklardır. Hobbes'a göre, doğa durumunda insanların can ve mülklerinin güvenliğini akla dayalı doğa yasalarının ahlaki garantisi altındayken, sözleşme sonrasındaysa egemenin garantisi altındaki toplum yasalarının garantisi altındadır.

2.4.Hobbes ve Mülkiyet

Hobbes'un insan doğasına nasıl baktığına değindikten sonra şimdi mülkiyet ile ilgili görüşlerine değinmek onun siyasal teorisini anlamak adına yararlı olacaktır. Hobbes'a göre, mülkiyet hakkı toplumsal sözleşme yapıldıktan sonra egemenin ortaya çıkması yolu ile türeyen bir haktır. Nitekim egemenin ortaya çıkması beraberinde insanın bedensel emeği ile elde edeceği mülklerinin de güvenliğini sağlama koşulunu ortaya çıkaracaktır. Çünkü bu koşulu yaratan ve koruyan egemenin kendisidir. Doğa durumunda insanlar arasında kimin haklı ya da haksız olduğu belirsiz olduğundan mülkiyet hakkından söz edilemez. Ancak Hobbes'a göre toplumsal düzende mülkiyetten söz edebilmenin koşulu yasanın ve egemenin garantisidir. Çünkü mülkiyet diye bir şeyden söz edilebilmesinin ilk koşulu bütün insanların o hakkı yasa ve egemen çerçevesinde tanımasından geçer. Bu bağlamda toplum durumunda, herkesin her şey üzerinde hak iddia etmesini sınırlandırmak mülkiyet edinebilmenin koşuludur. Bu açıdan mülkiyet egemenin hakkıdır. Hiç kimse başka haktan söz edemez. Nitekim toplum sözleşmesi ile bu hak egemene insanlar tarafından verilmiştir.

Bireyler ilk olarak kendi yaşamlarını koruma altına almak daha sonra yaşamlarını sürdürmek için belli başlı bazı mülklere sahip olmak isterler. Peki, doğa durumunda herkes eşit

durumdayken bireyler nasıl mülk sahibi olabilecekler? Hobbes'a göre, bu sınırsız eşitlik durumu ancak devlet kuruluncaya kadar devam etmiştir. Dolayısıyla bir yerde her şey ortak iken, bir toprak parçası veya başka mülkler kimsenin mülkü olamaz. Olsa dahi mülkün gelecekte ona ait kalacağının garantisi yoktur. Çünkü doğa durumunda insan emeği ile elde ettiğini, ancak fiziksel gücü ile elinde tutabilir. Hobbes'a göre:

“Mülkiyet ve devlet beraber ortaya çıkmıştır. Şeyler üzerindeki mülkiyetin ailelerin babaları şahsında devletin kuruluşundan önce var olduğu şeklinde zaman zaman yapılan itiraz yanlıştır, çünkü daha önce de belirttiğim gibi, aileler küçük bir devlettir. Zira ailenin evlatları babalarından onlara geçen bir hak olarak mülkiyetlerini ellerinde tutarlar; bu, ailenin diğer evlatlarının mülkiyetinden ayrı bile olsa, babaninkinden ayrı değildir. Ortak bir babaya veya efendiye sahip olmayan farklı ailelerin babaları, her şey üzerinde ortak bir hakka sahiptir” (Hobbes, 2013:99).

Hobbes, insan, tanrının kendisine bir nimet olarak verdiği deniz ve topraktan emeğini katarak elde ettiği ve yaşamını sürdürebilmesini sağlayan şeylere mülkiyet adını verir. Ona göre herhangi bir otoritenin olmadığı ve herkesin herkesle savaş ortamında olduğu doğa durumunda, insanlar ele geçirdiği ve zorla elinde tuttuğu şeyin sahibiydi. Toplumu düzenleyecek bir gücün veya yasanın olmaması durumunda hiç kimse, herhangi bir şeyin kendisine ya da bir başkasına ait olduğunu bilemez. Nitekim böyle bir durumda insan için bir mülkiyetten söz etmek imkânsızdır. Hobbes'a göre, insan için mülkiyetin başlayabilmesinin ön koşulu ancak mülkiyeti temsil eden kişinin, rızası ile bir şey yapabilen egemenin yasalar çerçevesinde hakkaniyete uygun bir paylaşım yapabilmesine bağlıdır. Hobbes'a göre, yapılan bu paylaşım, insanlar arasında mülklerin sınırlarını belirler. Bu paylaşım bir uyruğun kendi mülkiyeti üzerinde sahip olduğu haklarını, diğer uyrukların kullanımından men etmesi anlamına gelir. Başka bir deyişle uyrukların mülkiyeti başka bir uyruğun hâkimiyetini dışlar. Egemen, bütün uyrukların mülkiyetleri üzerinde söz hakkına sahiptir. Toplumsal barış ve güvenlik için bunlar zorunludur. Hobbes'a göre, egemen, mülklerin paylaşımının yanında uyrukların toplum içinde veya diğer toplumlarla yapacakları ticari eylemlerinde de yetki sahibidir. Çünkü ona göre insan kendi bencil ve bireysel çıkarları doğrultusunda yapacağı ticari eylemlerde daha fazla para kazanma uğruna egemene ve topluma zarar verecek bir araca dönüşebilir. Buna bağlı olarak uyruklar arasında mülklerin satışına ya da devrine ilişkin kuralların belirlenmesi yetkisi de egemene aittir. Bu bağlamda sözleşme sonrası hakların devri çerçevesinde egemenin yetki sınırını ve uyrukların sahip oldukları haklar ayrıntılı bir biçimde ele alınabilir.

2.5. Hakların Devri ve Sözleşme

Hobbes'a göre, insan doğası gereği başkalarına egemen olmayı sever. Toplumsal duruma geçmeden önce gruplar halinde yaşayan insanların en büyük amacı kendilerini ve mülklerini korumak ve buna bağlı olarak mutlu bir yaşam sürmektir. "İnsanı sözleşme yapmaya götüren duygular: "Ölüm korkusu, rahat bir hayat için gerekli şeyleri elde etme arzusu ve bunları çalışarak elde etme umudu"(Hobbes:2013:188-189). Çünkü doğa durumunda, insanları doğa yasalarına uymaya zorlayacak yetkin bir güç yoktu. Bu durum kaçınılmaz olarak savaş ortamını doğuruyordu. Hobbes, akıldan ve iletişimsel bir dilden yoksun canlıların (arılar ve karıncalar gibi) toplumsal gruplar halinde yaşarlarken, insanların dilsel ve akılsal yetilerinin kaçınılmaz sonucu olarak toplumsal olmalarını gerektiğini ifade eder. Bu bağlamda Hobbes'a göre insanların aralarında savaşa neden olan ve toplum durumuna geçmesine sebep olan birkaç neden vardır: Hobbes'a göre, insan şan, şeref ve itibar elde etmek adına sürekli bir rekabet içindedir. Bundan dolayı insanlar arasında kıskançlık, nefret ve bunlara bağlı olarak savaş doğar. İkinci olarak insanın kendini diğerleri ile kıyaslaması ve değerli şeylere olan tutkusudur. Üçüncü olarak akılsallığı nedeni ile bazı insanlar, kendilerinin diğerlerinden daha akıllı ve yetenekli olduklarını iddia eder ve diğerleri üzerinde üstünlük kurma eğilimi gösterirler. Dördüncü olarak insan dilsel yeteneği ile iyiyi kötü; kötüyü iyi gösterebilme yeteneğine sahiptir. Bu nedenle iyi bir durumu kötüymüş gibi ya da kötü bir durumu iyiymiş gibi gösterip diğer insanları yönetme ve denetlemeyi arzularlar. İşte Hobbes'a göre, bu nedenlerin yanı sıra iç ve dış tehditlere bağlı savaştan kaçma isteği, mülklerini korumak ve mutlu bir yaşama duyulan ihtiyaç insanın devlet kurarak toplumsallaşmaya geçmesinin nedenleridir. Bu gücün varlığı olmadan insanın bireysel veya toplumsal güvenliğinden söz etmek imkânsızdır. Doğa durumunda *sana yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma* argümanı çerçevesinde insanın eylemlerine ahlaki boyut kazandıran doğa yasaları yetkin bir gücün korkusu olmaksızın hiçbir işe yaramayacaktır. Çünkü insanın güvenliğini sağlamak ve yaşamını devam ettirebilmek için barışa zorunlu olarak ihtiyacı vardır. Kişi önce barışı amaçlamalı ve elde edebiliyorsa barışı izlemelidir. Özetle, doğal özgürlüğünü bırakıp yükümlülük altına girmelidir. Hobbes, bu durumu şöyle ifade eder:

"Devletin amacı, bireysel güvenliktir. Doğal olarak özgürlüğü ve başkalarına egemen olmayı seven insanların, devletler halinde yaşarken kendilerine tabi kıldıkları kısıtlamanın nihai neden, amacı veya hedefi, kendilerini korumak ve böylece daha mutlu bir hayat sürmek; yani (...) insanların korku içinde tutacak ve onları, ceza tehdidiyle, ahitlerini ifa etmeye ve (...) doğa yasalarına uymaya zorlayacak belirgin bir güç olmadığında, insanların doğal duygularının zorunlu sonucu olan o berbat savaş durumundan kurtulmaktır"(Hobbes, 2013:127).

Hobbes'a göre, insanların kendi aralarında bir sözleşme yaparak kişiliklerini temsil etme hakkını hangi kişi veya gruba vereceği konusunda anlaşmaya vardıkları vakit devlet kurulmuş olur. Hobbes için devlet, yani yapılan ahit şu anlama gelir: Kişi, üzerinde sözleşme yapılan şeyin kendi tarafına düşen kısmını gerçekleştirdiğinde ve karşı tarafın da kendi payına düşeni belirlenen bir zaman sonunda gerçekleştirmesine izin verdiğinde ya da her iki taraf, sonra gerçekleştirmek üzere sözleşme yaptığından kişi açısından bu bir ahittir. Tek bir kişilikte birleşmiş olan topluluk, Devlet, Civitas. "İşte o Ejderhanın" der Hobbes, veya daha saygılı konuşursak ölümsüz tanrının altında, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz, o ölümlü tanrının doğuşu böyle olur" (Hobbes, 2013: 136). Yani devlet, halkın rızası ile kendisine egemenlik haklarının devredildiği kişi, heyet ve bireylerin anlaşması sonucu ile oluşur. Bu kişi ya da heyet artık egemendir ve güvenliğini sağladığı kişilerde onun uyruklarıdır.

Toplumsallaşma sürecinin sonucu olan devletin bu bağlamda görevi, insana hak dağıtan bir kurum değil aksine bir araç olmaktır. Hobbes güvenlik ve istikrarın sağlanması adına insanların, rızalarıyla haklarını egemene devretmesini insanın özgürlüğünün sınırlandırılması olarak görmez. Aksine toplumsallıkta sözleşme şartlarını yerine getirme adına gerekli olan yetkiyi vermek için bunun zorunlu olduğunu dile getirir. Bu bağlamda toplumsallaşma süreci daha önce söylediğimiz gibi bencil, vahşi insandan, uygar bireye geçiş süreci olarak açıklanabilir. "Her insanın her insanı öldürebileceğine dayanan salt eşitlik savı bir yandan doğal halin ne kadar tehlikeli bir hal olduğunu gösterirken, öte yandan doğal halden toplumsal hale geçişi sağlayacak sözleşmeye biçimsel tutarlılık sağlayacaktır" (Akal, 2012:95). Sözleşmeyi tanımladıktan sonra Hobbes bağış, vaat, anlaşmanın kuruluş zamanı, güvenin önemi, alacak hakkı, vade, anlaşmaların geçersiz olduğu durumlar, anlaşmaların kapsamı, yapılamayacak anlaşmalar, karşılıklı güvene dayanan ahitlerin ne durumlarda geçersiz olduğundan bahsetmektedir. Anlaşmaların hayvanlar, tanrı ve imkânsız şeylerle yapılamayacağını da ileri sürdükten sonra korkuyla yapılan anlaşmaların geçerli olduğunu iddia eder.

Hobbes bu aşamadan sonra kişi ve kişileştirilmiş nesneleri konu edinir. "Kişi, kendisine ait veya başkası ve başkasının söz veya eylemlerinin temsil edicisidir" (Hobbes, 2013: 125). "Eğer sözler ve eylemler kendisine ait ise bu doğal kişi, eğer kendisinin değil de başkasının söz veya eylemlerini temsil ediyorsa yapay kişidir" (Hobbes, 2013: 126). Yapay kişi yetkili kişidir. Yetkililerle yapılan anlaşmalarda sanki asıl kişi tarafından yapılmış gibi geçerlidir. Kişileştirilmiş nesnelerin yetkini olmaz. Çünkü cansız nesne yetkisini devredemez. "Aynı zamanda gerçek tanrı kişileştirilebilir. Mesela Musa ve İsa tanrının kişileştirilmiş halidir. Nitekim İsa tanrının sözünün cisimleşmiş hali olarak kabul edilir. Böylece aslında bir tanrı devletine karşı oluşunu dile getirmiş olur. Çok sayıda insanın kendi rızaları ile yetkileri tek bir insan tarafından yönetildiğinde çok sayıda insan tek bir kişi haline gelir" (Hobbes, 2013: 128). Dolayısıyla *doğa insanı*, devletin var oluşu ile beraber *yurttaş* olmuştur. Hobbes için devlet, insanları doğa

durumundaki düzensizlik ve savaş halinden kurtaracak, doğal hukuku işler hale getirecek tek güçtür. Hobbes'a göre, "kılıcın zoru olmadıkça sözleşmeler boş sözlerden ibarettir"(Hobbes, 2013:130). Ona göre, şimdiye kadar kurulmuş bütün devletler birer ölümlü tanrıyken, hakların feragati ve sözleşme sonucu oluşan devlet ölümsüz, mutlak ve tektir. Nitekim bu devlet, insan eliyle oluşmuştur ve egemen, bütün insanların haklarının devredildiği kişidir. Bu bağlamda egemen, tüm yetkilerini uyruklarının söz ve eylemlerinden alır. Hobbes, canlılar içinde yalnızca insanın dinsel bir varlık olduğunu dile getirir. Ona göre bunun nedeni insanların sürekli bir gelecek kaygısı ve korkusu içinde olmalarıdır. Hobbes bunu şöyle dile getirir:

"Tanrıları yaratan öncelikle insanların kokusudur. Gelecek korkusu yüzünden, insanlar, görünmeyen şeylerin gücünden korkarlar. Gelecek korkusu yüzünden insanlar, görünmeyen şeylerin soyut olduklarını düşünürler"(Hobbes, 2005:88-89). Hobbes dini hem toplum hem de siyasal erk için zorunlu bir gereklilik olarak görür. Çünkü insan davranış, eylemlerini inandığı din çerçevesinde belirler. Bu bağlamda din, toplumsal örgütlenme ve devletin toplumsal yaşamı düzenleyici bir yasasıdır. Hobbes dinin gerçekliğiyle değil, tamamen araçsal anlamıyla ilgilenir. Din tamamen devletin hizmetinde olmalıdır. Çünkü onun tanık olduğu İngiltere iç savaşı siyasal antlaşmazlıkların yanında aynı zamanda din eksenliydi. Bu nedenle Hobbes siyasal erki, din ile destekler. Başka bir deyişle dünyanın somut kavramları dinin soyut kavramlarıyla desteklenmelidir. Buradaki amaç dinin siyasal erkten bağımsız olmasının önüne geçmek ve toplumsal barışın ve birliğin devamlılığını sağlamaktır. Bu bağlamında Hobbes'un Leviatan'ın elinde kılıcın yanında dini temsil eden asada bulunmaktadır.

Egemen tüm üstünlüğüne rağmen kutsal değildir. O halde Hobbes'da iktidarın kaynağının veya siyasal otoritenin meşruiyetinin tanrısal bir güç olmadığı çok açıktır. Hobbes, iktidarın kaynağını tanrısal bir şey olarak görmez; çünkü ona göre tanık olduğu kanlı iç savaşın en büyük nedeni din ve din sınıfıdır. O, benzer olayların tekrar yaşanmaması için din sınıfının, dünyevi egemen tarafından kontrol edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Onun şu ifadeleri de bu görüşü destekler niteliktedir: "Bu yaşamda gerek devlet gerek din bakımından dünyevi olmayan yönetim yoktur" (Hobbes, 2013:175). Böylece kralların ilahi iktidarı yerini ölümlü bir tanrıya bırakmıştır. Devlet bir kere kuruldu mu doğal olarak bu kuruluşun sonuçları olacaktır. Nitekim barışın fiyatı yüksektir. Bireyler güvenlik ve barış içinde yaşamak için egemenin kararlarını kendi kararları gibi yetkili kılacaklardır. Herkes kendi rızası ile haklarını egemene devrettiği için o egemene uymak zorundadır. Çünkü herkes kendi güvenliği için kendi rızası ile hakkını devretmiştir.

Bu bağlamda devlet kurulduktan sonra uyrukların egemene sadık kalmaları gerekir. "Uyruklar egemenin kararlarını benimsemek durumundadır. Aynı zamanda uyruklar, egemenin, monarkın izni olmadan monarşiyi terk edip dağınık bir topluluk kargaşası durumuna geri dönecekler" (Hobbes, 2013:137). Hobbes'a göre, devletin varlığı açıkça insanların çıkarıdır.

İnsanlar devletin varlığı ile vergi vermek, devleti korumak için eylemde bulunmak gibi bir takım küçük zararlar görseler bile, bu sayede elde edecekleri fayda tüm zararları fazlasıyla karşılayacak düzeydedir. Uyruklar hükümet şeklini değiştiremez. Çünkü artık yetkili olan egemendir. Bu durumda egemen güçten vazgeçilemez. Ayrıca egemenin yaptığı hiçbir şey uyruklara yapılmış haksızlık olmaz. "Nitekim egemeni var edenler tek tek bireylerdir ve egemenin haksızlık yaptığından şikâyet eden biri dolayısıyla kendi kendisini suçluyor olur" (Zelyüt, 2012: 38). Bu bağlamda egemenin varlığı, yokluğu kadar zararlı değildir. Bunun dışında egemen, mülkiyet kurallarını belirler ayrıca savaş ve barış yapma hakkı egemene aittir. "Dolayısıyla her devlet de bir birey olarak kendini koruma doğal hakkına, gücü dâhilinde her şeyi yapma hakkına sahiptir, ta ki onlar da doğa durumundaki bireyler gibi bir sözleşme imzalayana dek. Fakat Hobbes bunu netleştirmez bu fikir bize aittir" (Zelyüt, 2012: 39). Kısacası kılıcın ve adalet terazisinin taşıyıcısı olan *Leviathan* yasama, yürütme ve yargı güçlerinin sahibidir. Ona bu yetkileri veren ise doğa durumunda kendisini güvensiz hisseden bireylerin aralarında yaptıkları sözleşmedir. Devlet hem en büyük insani güç, hem de en yüksek insani otoritedir. Yasal iktidar karşı gelinemez bir güçtür.

Hobbes'a göre, devletin gücünü koruyabilmesinin ve devam ettirebilmesinin ya da uyruklarının mülkiyetlerinin güvenliğini sağlayabilmesinin nedeni, oluşturulan toplum yasaları ile bağlantılıdır. Hobbes'a göre, nasıl ki doğa durumunda insan ilişkilerini düzenleyen doğa yasaları varsa toplum durumunu düzenleyen toplum yasaları da vardır; çünkü ona göre insanın doğa durumunda sahip olduğu doğal haklar ve doğal özgürlük bu toplum yasaları ile sınırlandırılabilir. Bu yasalar, o toplumu meydana getiren insanlar tarafından kendi toplumlarının ihtiyaçları için oluşturulur. Hobbes'a göre, yasalar *doğal* ve *pozitif* yasalar olarak sınıflandırılabilir. Doğal yasalar, her zaman var olan aynı zamanda ahlaki yönleri de olan yasalardır. Pozitif yasalar ise insanların başka insanlar üzerinden sahip oldukları iradeler ile oluşturulan yasalardır. Pozitif yasaların bazıları beşeri bazıları ise ilahi olup, beşeri olanların bazıları hak, bazıları ceza yasalarıdır. Hak yasaları uyrukların haklarını belirleyen, her bireyin mülkiyet ve diğer haklarını belirleyen ve bütün uyruklara hitap eden yasalardır. Ceza yasaları ise suç işleyen uyruklara hangi cezanın verileceğini belirleyen yasalardır. Hobbes, her devletin sahip olmasının zorunlu olduğu temel bir yasadan da söz eder. Ona göre, uyruklar ister monarşi isterse meclis ile yönetilsin, egemen güce verilmiş bütün yetkilere itaat etmeyi zorunludurlar ve temel yasa, devletin onsuz ayakta kalamayacağı yasadır. Hobbes toplum yasasını şöyle tanımlar: "Her uyruk için sözle, yazıyla veya iradenin bir başka yeterli işareti ile doğru ve yanlışın ayırt edilmesi için, yani neyin kurala aykırı olup, neyin olmadığıнын ayırt edilebilmesi için kullanılmak üzere, devletin uyruklarına emrettiği kurallardır" (Hobbes, 2013:200).

Hobbes için bu yasalar bütün uyruklara hitap eder ve haklıyı haksızı göstermek adına başvurulacak kurallardır. Devletten başka hiçbir kurum yasa yapma hakkına sahip olamaz. Çünkü

insanın sorumluluğu ve aidiyeti devledir. Yönetim biçimi ne olursa olsun tek yasa koyucu, egemen güçtür. Fakat bu egemen güç, uyruklar gibi toplum yasalarına tabi değildir. Çünkü yasa koyma, yasayı değiştirme veya yasayı kaldırma gücü egemene aittir. Doğal hukuk insanların doğal hak ve ilkeler çerçevesinde nasıl davranmaları ve eylemde bulunmaları gerektiğini belirler. Doğal hukuka göre, bireyin toplumsallıktan önce var olması, bireysel haklarının toplumsal haklardan önce gelmesini zorunlu kılar. İnsanı diğer canlılardan farklı kılan akli doğal hukuk anlayışının temelini oluşturur. Bu bağlamda doğal hukuk geleneğinin önemli düşünürlerinden biri olan Hobbes'a göre, doğal hukuk ve toplum yasaları birbirinin aynısıdır. Doğal hukuk, ancak bir devlet kurulduğunda gerçek bir yasa hükmü anlamına gelebilir. Çünkü devlet ile beraber doğal hukuk, devletin emri ve yasası haline gelebilir. İnsanlar için toplum yasalarına uymak doğal hukukun bir parçasıdır. Toplum yasaları ve hukukun yaratılması insanların birbirlerine zarar vermelerini engellemek, yardım etmelerini sağlamak ve ortak düşmanlara karşı bir araya gelebilmelerini sağlamaktır. Hobbes'a göre, toplum yasalarının olmadığı yerde suçtan söz edilemez. Çünkü yasanın olmadığı yerde herkes kendi kendisinin yargıcı olup kendi vicdani tarafından yargılanıp kendi niyetinin düzgünlüğünün kararı ile aklanır. Bu bağlamda insanlara göre, niyetleri düzgün ise eylemleri günah olabilir ancak suç değildir. Ayrıca Hobbes'a göre, egemen güç olmadığında da suçtan söz edilemez. Çünkü egemenin olmayışı, yasaların korunmasızlığını beraberinde getirir. Dolayısı ile kendini kendi gücü ile korumaya çalışır. Egemenliğin kurulma amacı uyrukların can ve mülklerinin korunmasıdır. Hobbes'a göre, insanlar yanlış ilkeleri benimsemeleri, doğa yasasını yanlış yorumlayan sahte öğretmenler yoluyla doğru ilkelerden hatalı sonuçlar çıkarmaları nedeni ile suç işlerler. Bunun yanı sıra insanların, duyguları, maddi varlıkları, sahip oldukları yanlış bilgiler ve akrabalık ilişkileri de onları suç işleme potansiyeline sahip varlıklar haline getirir. Hobbes'a göre, bir devlet kurulurken herkes diğerini savunma hakkını bırakır ancak kendini savunma hakkından vazgeçmez. Doğa durumunda herkesin her şeye karşı kendi varlığını koruma adına diğer insanları öldürme veya cezalandırma hakkı vardı. Ancak sözleşmeden sonra insanlar egemene bu haklarını devrederler.

Hobbes'un sözleşme kuramında, hakların devrinin temeli, devlet eksenli güvenlik anlamında olup bireyin her durum ve koşul altında yaşamını mutlu, huzurlu ve refah altında sürdürmesine dayanır. Bu bağlamda Hobbes güvenliği dört ana çerçevede temellendirir. Bunlar: *Dış düşmanlara karşı korunma (dış güvenlik), iç barışın korunması (iç güvenlik), kamusal güvenlik* ve uygun olması ölçüsünde *zenginlik sahibi olmak ve özgürlüğün tam anlamı ile kullanılması* şeklinde tanımlar. Hobbes'a göre, dış güvenlik, ülkeler arası ilişkilerin ülkelerin çıkar ve amaçlarına göre şekillenir. Hobbes, iç barışın sağlanması ve sürdürülebilmesinin ön koşulunu eğitime bağlar. Bu bağlamda egemen, üniversiteler aracılığı ile toplumsal iç disiplini ve devletin devamlılığını sağlayacak bireylerin yetişmesine olanak tanıyacaktır. Bununla iç karışıklıklara

neden olan insanın hırs ve şeref duyguları bastırılırken, aynı zamanda toplumsal iç barışın ön koşulu da sağlanmış olacaktır. Bunun yanı sıra Hobbes'a göre, toplumsal huzur ve barışın önündeki en büyük engellerden bir diğeri yoksulluktan kaynaklanan huzursuzluktur. Hobbes'a göre bunun önüne geçmenin en etkili yolu kamusal yükün egemen tarafından yurttaşlara eşit şekilde dağıtılmasıdır. Aslında Hobbes'un bireysel ve toplumsal güvenlik olarak ifade ettiği güvenlik, gerçek anlamda devletin güvenliğidir.

Sonuç olarak; Hobbes'a göre, doğa durumundaki insanlar belli bir türün bireyleri olmalarından dolayı bedensel ve zihinsel bakımından eşittirler. İnsanlar güçsüz yanlarını güçlü yanları ile dengeleyebilirler. Örneğin bedenlen güçsüz olanlar rakiplerini hile ile yenebilirler. Bu bağlamda güç dengeleri eşitlenebilir. Hobbes'a göre insanlar ister doğa durumunda isterse toplum durumunda olsun öz güvenliklerini sağlama eğilimindedir. Bu durum insanlar arası rekabeti doğuracaktır. Hobbes bu durumu *herkesin herkese karşı savaşı* olarak tasvir eder. Ona göre, bu savaş durumu insanların ortak bir toplum çatısı altında toplanmasına kadar sürer. Bu aşamada ona göre, *İnsan, insanın kurdudur*. Başka bir deyişle herkesin herkesle savaş halinde olduğu bu durumda hiçbir ahlaksal kaygı, yasa veya haktan söz edilemez. Zor kullanma ve aldatma biricik erdemdir. Birinin ele geçirdiği şey, elinde tutabildiği sürece onundur. Böylesi bir durumda insanlar eşit bir şekilde tehlikeyedirler ve böylesi bir durumdan ancak toplumsal örgütlenme sonucu kurulmuş devletle kurtulabilirler. Hobbes'a göre, insanlar sadece bu yolla can ve mal güvenliklerini sağlayıp barışa ulaşabilirler. Bütün insanlar böylesi bir savaş ortamından çıkmayı arzular. Çünkü bu herkesin yararına olacaktır. Üstelik doğa, insanlara bunun olanağını sunmaktadır. Çünkü bazı tutkular savaşa yol açsa da ölüm korkusu ve refah arzusu insanları barışa yöneltir. Hobbes'a göre, akıl insana bu bağlamda yol gösterecek olan araçtır. Çünkü sadece akıl insanın kendini nasıl koruyabileceğini ve uygun barış kurallarını gösterecektir. Bu kurallar Hobbes'un *doğa yasaları* dediği kurallardır. Hobbes'a göre, bu doğa yasaları sadece akıl tarafından bulunabilir ve insanlara neyin yapıp neyin yapılmayacağını gösteren genel kurallardır. İnsanın hayatta kalma arzusundan belli yasalar zorunlulukla türetilir. Bu bağlamda Hobbes'a göre, ilk yasa insanın barışı arayıp bulması ve onu takip etmesidir. Bu yasa barışın doğal olduğunu kabule zorlar. Çünkü yaşamda kalma gerekliliğinin mantıksal sonucudur. Bundan ikinci yasa çıkar: Bir insan, diğer insanlar da barışa ve kendini korumaya istekli olduğu zaman bütün şeyler üzerindeki haklarından vazgeçmenin zorunlu olduğunu düşünecek; öteki insanlara izin verdiği kadarıyla ve öteki insanların da kendisine verdiği özgürlükle yetinecektir. Burada şu soru sorulabilir. İnsanlar bu yasalara itaat etmekle yükümlü müdür? Hobbes'a göre, bu yasaların sivil toplum durumunda olduğu kadar doğa durumunda da bağlayıcılığı vardır. Ancak Hobbes'a göre, insanın vazgeçemeyeceği hakları da vardır. Bu bağlamda *kendini savunma hakkı* bu hakların başında gelmektedir. Hobbes'a göre, bencil insanlar bu yasalara uymazlarsa öteki insanların kendini savunma hakkı doğar. Bu da

beraberinde anarşiye yol açar. Hobbes'a göre, böyle bir durumdan kaçınmak için insanlar doğal yasanın buyruklarını izleyerek hak ve özgürlüklerinin bir kısmından vazgeçerek toplumsal bir sözleşme yaparak devlet çatısı altında birleşirler. İnsanların doğa durumundan çıkıp sivil toplum düzenine geçmesini sağlayan toplum sözleşmesi, bireyler arasında gerçekleşen bir uzlaşmadır. Bireyler bu uzlaşma ile haklarının bir bölümünü kendilerini yönetmesi için bir egemene devrederler. Burada önemli olan, sözleşmenin egemen ile yurttaşlar arasında değil yurttaşların kendi aralarında yapmış olmasıdır. Bu bağlamda yurttaşlar egemene kendilerini yönetmesi için mutlak bir güç verirler. Bu güç, sözleşme yapıldıktan sonra geri alınamaz. Hobbes'a göre, egemene verilen bu güç, kurumlar veya kişiler arasında bölünemez. Çünkü ona göre insanın iki temel güdüsü olan ölüm korkusu ve güç elde etme arzusunun getireceği olumsuzluklar nedeniyle ve insanların bir arada barış içinde birbirlerine zarar vermeden yaşamalarının en iyi yolu yönetme yetkisinin dışarıdan birine devredilmesidir. Bu bağlamda Hobbes'a göre, devlet tek bir iradeyi ya da görüşü temsil etmek zorundadır. Çünkü ona göre yönetimin tek bir erke indirgenmesi çok önemlidir. Bütün problemler hakların bölünmesinden ortaya çıkar. Yani bir çoğunluğun olduğu yönetimde farklı tutkuların ve arzuların çarpışması kaçınılmazdır. Bu nedenle tek bir karar merci olmalıdır. Bir meclis olabilir ama o meclis bile tek bir irade, tek bir yargı gücünü tek bir görüşü ifade etmelidir. Diğer yasalar adalet ve adaletsizlikle; duygular ve erdemlerle yani insani durumlarla ilgilidir.

Hobbes üç temel yönetim biçimi ortaya koyar. Bunlar *monarşi*, *aristokrasi* ve *demokrasidir*. Ona göre bunlardan en zararlısı demokrasidir. Çünkü demokraside çoğunluğun yargı gücü devrededir ve bu durum insanları tekrar savaş durumuna götürecek bir durumdur. Hobbes için en ideal yönetim şekli monarşidir. Çünkü sözleşme sonrası hakların devredilmesi gerekir. Yani egemen yasamayı, yürütmeyi, yargıyı, uyrukların nasıl eğitileceğini ve hatta uyrukların nasıl cezalandırılacağını belirleyecektir. İnsanların, sözleşme yapıldıktan sonra egemenliği altına girdikleri toplumun ve egemenin uyruğundan çıkması çok zordur. Ancak başka bir egemen savaş sonucu egemeni yenerse veya insanlar esir düşerse uyrukları oldukları egemenin egemenliğinden çıkabilirler. Aksi durumda uyrukların egemenlerinin uyruklarından çıkması mümkün değildir.

3. JOHN LOCKE (1632-1704)

3.1. Doğa Durumu

Doğa durumu problemi, sosyal sözleşme kuramı filozofları arasında önemli bir problemdir. Sorun şöyle ifade edilebilir: "Doğa durumu, yalnızca, devletin yasal temelleri konusuna ışık tutacak hipotetik bir araç mıdır; yani siyasal hukuk alanında en temel ilkelerin kendisinden türetileceği bir hipotez midir"(Savran Acar, 2013:29? Sözleşme kuramlarına göre insanların içinde bulunabilecekleri iki durum söz konusudur: Bunlardan birincisi doğa durumu, ikincisi ise toplum durumudur. Bu problemin politik bir yapı oluşturmada önce bir başlangıç noktası olarak kabul edildiği ve politik filozoflar tarafından insanların durumu, doğa durumundaki doğal koşullar içerisinde düşünüldüğü açıktır. Filozofların doğa durumu diye atıfta bulundukları şey, sivil toplum içinde yaşayan insanların durumu ile doğa durumu içinde yaşayan insanların durumu arasındaki farklılıkları belirlemektir. Ayrıca bu saptama, insanların birbirleriyle barış içinde yaşadığı politik organizasyon koşullarını oluşturmak için yapılmıştır. Aynı zamanda eğer doğa durumu içerisindeki insanların koşulları bilinirse ulusun vatandaşlarını yöneten yasal gücün kolayca oluşturulacağı düşünülmektedir. Doğa durumu açıklandığında insanların doğal olarak anlaşılacağı durumu mantıklı değildir. Örneğin eğer doğa durumu huzurlu bir durum olarak açıklanırsa insanlar arasında tartışma olmayacağı için insanların doğası iyi olarak düşünülecek eğer kötü bir durum olarak açıklanırsa insanlar arasında çelişki olacağı için insanların doğası kötü olarak düşünülecektir. Bu nedenle doğa durumu problemi ve insan doğası arasındaki ilişki tartışmalı ve karmaşıktır. Bu bağlamda konuyu belirginleştirmek için doğa durumunu tanımlamak faydalı olabilir.

Doğa durumu, doğa kanununun yürütme yetkisinin yalnızca bireylerin elinde olduğu ve ortaklaşa herhangi bir yürütme yetkisinin olmadığı bir durumdur. İnsanların üzerinde etkili bir hükümet olmadan doğa durumunu betimleyen Thomas Hobbes'un aksine John Locke, mükemmel özgürlük veya bağımsızlık, doğa kanunu, eşitlik durumu gibi doğa durumu ile ilgili bazı kavramlardan bahseder. Locke'a göre, doğa durumu birçok açıdan Hobbes'ta olduğu gibi ve Aristoteles'in aksine bir yönetim veya yönetilme durumu değildir. Başka bir deyişle Locke'a göre doğa durumu siyasi bir durum değildir. "Locke, doğa durumunu, insan aklının keşfedebileceği belli doğa yasalarıyla, tanrısal olarak emredilmiş belli ahlaki ilkelerle yönetilen bir durum olduğu konusunda ısrar eder"(Wood, 2008:182). Locke, doğa durumunu kusursuz bir özgürlük durumu olarak betimler. Aristoteles doğa durumu ile insanların doğal olarak yurttaşlık veya aile bağları ile bağlı bir ailenin (polisin) ya da bir tür ahlaki topluluğun üyesi olduğunu söylerken, Locke, aynı durumla alakalı olarak sivil otorite veya sivil yükümlülüklerin olmadığı bir durumu anlamaktadır. Her ne kadar Locke, zaman zaman kuzey Amerika'nın uçsuz bucaksız

topraklarına doğa durumu özelliğini atfetmiş olsa da; onun açısından doğa durumu tarihsel bir durum değildir. Aksine ona göre, doğa durumu bir zihin egzersizidir. Burada sorulacak soru: Otorite yokluğunda doğa durumu nasıldır? Locke bu soruya Hobbes'un aksine gayri ahlaki bir durum; yani somut olarak herkesin herkese karşı olduğu bir savaş durumu değildir. "Locke'n, insan doğasına ilişkin açıklaması da, Hobbes'unkinden daha az vahşi görünmektedir" (Wood, 2008:182). Ona göre doğa durumu, esasen ahlaki bir durumdur. Barışı ve toplumsalılığı dikte eden ahlaki bir kanun ya da doğal bir kanun tarafından yönetilmektedir. Locke'a göre, doğa durumu bir eşitlik durumudur ve aynı zamanda bir negatif özgürlük alanıdır. Yani ona göre, doğa durumu siyasal bir durum değildir. Locke için doğal durumu ortak mülkiyetin olduğu bir durumdur. Locke, bunu şöyle ifade eder: "Siyasal gücü doğru anlamak ve bu gücün kaynağına inmek için bütün insanların doğal olarak içinde bulundukları durumu, yani insanların eylemlerini düzenlerken tam bir özgürlük içinde olduğu ve doğa yasası sınırları içerisinde, izin istemeden veya başka birisinin iradesine bağlı olmadan uygun gördükleri biçimde malları değiş-tokuş ettiği, satabildiği durumu düşünmeliyiz" (Locke, 2013: 29).

Fakat Locke'un doğa durumu, herkesin diğer herkes üzerinde otoriteye sahip olduğu bir durum anlamına gelmez. Locke'n doğa durumu, tüm otorite ve yargılama hakkının karşılıklı olduğu ve kimsenin kimse üzerinde bir yargılama hakkının bulunmadığı bir eşitlik durumu anlamına gelir. Bu da doğa durumunda yaşayan insanların diğer insanlarla eşit haklara sahip oldukları anlamına gelir. John Locke bu durumu: "Aynı türün varlıkları aynı avantajlarla doğarlar ve itaat ya da boyun eğme olmaksızın kendi aralarında eşittirler" (Locke, 2004:72) şeklinde tanımlar. Bu doğa durumunda yaşayan insanlar aralarında karşılıklı saygının doğal koşullarını yaratır ve birbirlerine karşı olan ödevlerini oluştururlar. Ancak insanlar doğa durumunda eşit haklara sahipken, doğa tarafından sahiplenilmemişlerdir. Bu durumda eşit haklara sahip olmak ve bu hakları uygulamak, bütün insanlar aynı özgürlüğe sahip olduğu için insanlar arasında bir çelişkiye yol açabilir. Bu çelişkili durum, insanlar kendilerini ilgilendiren konularda sınırsız ve kontrol edilemez bir özgürlüğe sahip olabiliyorken; onların başkalarının malına ya da canına zarar verme hakkı vermez, şeklinde ortadan kaldırılır. Bu yüzden Locke, özgürlüğü kontrol edilemez olarak tanımlar ve ona göre bireyden veya mallardan kurtulmak yeterli değildir. Bu nedenle eşit haklara sahip olmak, özgürce hareket etmek için belgeye (lisansa) sahip olmak anlamına gelmez. Locke bu problemi çözmek için insanı yöneten doğa kanunundan bahseder. Ona göre, bütün insanların doğa durumunda devredilemez doğal hakları vardır.

3.2. Doğa Durumu ve Doğal Haklar

John Locke siyasal kuramında Hobbes'un doğa durumuna ilişkin olarak dile getirdiği görüşlerinden farklı bir görüş ileri sürer. Hobbes'un doğa durumunda insanlar arasında salt bir savaştan başka bir şey yokken, Locke için insanların yaşamlarını, mülklerini ve mutluluklarının koruyacak bir doğa yasası vardır. Bu bağlamda, Locke'a göre, insanın birey olma özelliğini zedelemeyecek, bireysel haklarını teslim edecek ve her kim olursa olsun bireylerin mülklerine, yaşamlarına ve mutluluklarına kastedecek her türlü tehlike veya tehdidi bertaraf edecek olan şey bu doğa yasasıdır.

Locke 'un siyasal kuramında doğa durumundaki insanlar arasında herhangi bir ast üst ilişkisi olmadığından doğa durumu, tam bir eşitlik ve özgürlüğün hâkim olduğu bir ortamdır. Locke'un sık sık belirttiği gibi insan, doğa durumunda özgürdür ve kendi kişisel mülkiyetinin sahibidir. Hiç kimseye tabi değildir ve mal varlığının en yüksek derecede eşit olarak mutlak efendisidir. Locke'n aşağıdaki sözleri bu durumu özetlemektedir. "Eğer bir insan söylendiği gibi doğa durumunda o kadar özgürse; eğer o kendi kendisinin ve mal varlığının, en yüksek derecede eşit olarak, mutlak efendisi ve kimsenin uyruğu değilse, niçin o kişi özgürlüğünden vazgeçsin; niçin bu imparatorluğu bıraksın ve kendisini başka herhangi bir gücün hâkimiyeti ve kontrolüne tabi kılsın"(Locke, 2013:111)?

Locke'n bu sorusuna verilecek cevap çok önemlidir. Locke'a göre, doğadaki her insan, hayatlarına ve mülkiyetlerine saldıran diğer insanları yargılama hakkına sahiptir. Ancak bu yargılama, adalet ve eşitlik ilkelerini göz ardı eden bir insan tarafından yapılırsa kötü sonuçlara neden olacaktır. Aynı zamanda bu yargılama adil bir yargılama da olmayacaktır. Haklıyken haksız duruma düşme, haksızken de haklı duruma geçme söz konusu olacaktır. Bireylerin mülkiyetleri her zaman bir saldırı tehlikesi altında olacaktır. Bu durum, hem insan hayatını hem de mülkiyetini güvensiz hale getirir. Çünkü doğa durumundayken yasaların olmadığı bir durumda herkesin her şeyde hakkı olacaktır. "Doğa durumunda bir kişi bu hakka sahip olsa da o kişinin bu haktan faydalanması çok belirsiz ve başkalarının sürekli işgaline açıktır. Çünkü herkesin onun kadar kral olduğu, her insanın eşit olduğu ve büyük bölümünün eşitliği ve adaleti sıkı gözetmenleri olmadığı bir durumda o kişiyi mülkünden faydalanması çok güvensiz ve emniyetsizdir" (Locke, 2013:111).

Bu nedenle insanların kanun otoritesi altına girmesi ve bir topluma karışması yaşamlarını, özgürlüklerini ve sahip olduklarını koruma isteğinin bir sonucudur. Locke'n ifade ettiği gibi. "Bu onu her ne kadar özgür olursa olsun, korku ve sürekli tehlike ile dolu bir durumu bırakmaya istekli kılar ve onun başkalarıyla, hepsine birden genel olarak mülk dediğim hayatlarını, özgürlüklerini ve topraklarını karşılıklı korumak için bir araya gelerek, zaten

birleşmiş veya birleşmeyi tasarlayan bir toplumda başkalarına katılmaya istekli oluşu boşuna değildir"(Locke, 2013:111).

İnsanların doğa durumunu bırakıp kanun otoritesi altına girmesi ve bir topluma dâhil olmalarının nedenleri vardır. Öncelikle doğa durumunda, insanlar üzerinde otorite sağlayacak doğru ile yanlış arasındaki çelişkiyi ortadan kaldıracak, kabul edilmiş hiçbir yasa/kanun yoktur. Dahası, doğa kanunları bazı insanlar için açık ve anlaşılır olmasına rağmen, bazıları diğer insanların yararları söz konusu olduğunda başkalarının haklarını göz ardı ederek hareket edebilir. İkinci olarak, doğa durumunda doğa yasasına göre hareket eden tarafsız ve kayıtsız bir hâkim yoktur. Aynı zamanda bunlara ek olarak doğadaki tüm insanlar, kendi yargıçıları ve doğa kanunlarının uygulayıcılarıdır. Bu bağlamda doğa durumunda tarafsızlık imkânsızdır. Üçüncü olarak, yasaları koruyacak, yargısal gücü kullanacak bir kanun otoritesi yoktur. Adaletsiz davranan yasa koyucu iyi bir davranışta bulunduğu konusunda ısrar ederse bu davranışının sonuçları yıkıcı olacaktır. Bu ve bunun gibi olgular insanların neden bir otorite altına girip toplumsallıkta birleşmek istediklerine dair güçlü cevaplar niteliğindedir. Locke'n söylemek istediği, bir ulus yaratmak ve toplumsallığın koşullarını oluşturmaktır. Aynı zamanda Locke'n, bizi insanın bencilliği hakkında da uyarmak istediğini söyleyebiliriz. İnsanoğlu doğa durumunda birçok ayrıcalığa sahipken yine de içindeki kötü dürtülerin yönetimi altındadır. Uygunsuz koşullar kargaşa yaratır ve insanları güvensizleştirir; çünkü doğa durumunda bütün insanlar suç işleyenlere karşı yasal güç kullanma ve ceza verme hakkına sahip olduklarını düşünür. Bu nedenle doğa durumunda kanun koyucu ve ceza uygulayıcı belirsizdir. İşte bu belirsizlik insanları kuralları olan ve bu kuralları adaletle uygulayan bir hükümet yaratmaya zorlar. Locke, doğa durumunda bireyin iki tür yetkiye sahip olduğunu söyler. Birincisi doğa yasalarının el verdiği yere kadar kendini ve diğerlerini korumak için her şeyi yapmak. Doğa yasaları sayesinde insanlar bir toplum oluştururlar. Eğer yolsuzluk, ahlaksızlık, sahtekârlık ve kokuşmuşluk olmasaydı birey kendi yaşam alanını bırakıp yeni bir toplum yaratmak istemeyecekti. Locke insanın doğa durumu ile insanların topluluk oluşturmaları arasındaki bağlantıyı şöyle ifade etmektedir.

"Tabii yasa sınırları içinde, kendini ve diğerlerini korumak için uygun gördüğü her ne varsa onu yapmaktır ki, bu herkes için ortak olan yasayla, o kimse ve insanlığın geri kalanı tek bir topluluk olur, diğer bütün yaratıklardan farklı olan tek bir toplum oluşturur. Ve yozlaşmış insanların sahtekârlığı ve çürüklüğü olmasaydı, başka bir topluma gerek kalmayacaktı. İnsan bu büyük ve doğal toplumlar olarak ayrılmalarına ve pozitif antlaşmalara daha küçük ve bölünmüş kurumlarda birleşmelerine gerek kalmayacaktı"(Locke, 2013:113).

İnsanların diğer yetkisi, doğa kanunlarını ihlal edeni ve bireyin haklarına karşı suç işleyeni cezalandırma hakkından gelir. Eğer birey bir topluma dâhil olursa doğa durumunda kendisi ve insanların geri kalanı için sahip olduğu haklardan vazgeçmek zorundadır. Locke bu

konuda şunları söylemektedir. "Bir kimse bu iki gücü, deyim yerindeyse özel ya da belli bir siyasal topluma katıldığında ve insanlığın geri kalanından ayrı olarak herhangi bir ulusa dâhil olduğunda bırakır"(Locke, 2013:113). İnsanların toplum içinde oluşturduğu kurallar toplum düzeninin temelleri için esastır ve kurallar insanların doğa durumunda sahip oldukları hakları sınırlar. "Toplumun bu yasaları onun doğa durumunda sahip olduğu pek çok özgürlüğe sınırlama getirir"(Locke, 2013:113). Bunun yanı sıra cezalandırma hakkı gücünü de bırakmalı ve bu gücü topluma yardımcı olmak için kullanılmalıdır. Locke'n da belirttiği gibi: "Toplumun yararı, refahı ve güvenliğinin gerektirdiği şekilde diğerleriyle paylaşmaktadır. Bu yalnızca gerekli olan bir şey değil, fakat adil olan bir şeydir de çünkü toplumun diğer üyeleri de benzer şeyler yapmaktadır"(Locke, 2003:114).

İnsanlar topluma girdiklerinde yargısal bir güç edinirler. Bireyler bu yargısal gücü toplumun yararına ve bireyler arasındaki anlaşmazlıkları çözme amacına uygun kullanılmalıdır. Aynı zamanda bu otoriter güç, toplum üyelerinin mülklerini yabancı bireylerin de saldırılarına karşı korumak içinde kullanılmalıdır. Yargısal güç adil olarak kullanıldığı zaman gerçek anlamda adaletten söz edebiliriz. Locke bu durumu şöyle ifade eder:

"Ve herhangi bir ulusun yasama veya egemenlik gücünü elinde bulunduran kim olursa olsun, ilan edilmiş ve halk tarafından bilinen, kurulu daimi yasalarla, anlaşmazlıklara karar veren tarafsız ve dürüst yargıçlarla yönetmek ve toplumun gücünü evde (ülke içinde) sadece bu yasaların uygulanması için kullanmak veya bu gücü yurt dışında yabancıların verdiği zararları düzelttirmek ve bu zararları önlemek için kullanmak ve toplumu saldırı ve işgalden korumakla yükümlüdür. Ve bütün bunların hepsi barış, güvenlik ve halkın ortak yararından başka bir amaca yönelik olamaz"(Locke, 203:114).

Aynı zamanda Locke'n doğal dediği başka bir güç daha vardır. Bu, insanların bir topluma dâhil olmadan önce her bireyin sahip olduğu bir güçtür ve bu güç, toplum üyeleri ve doğa yasalarını uygulayan halk arasındaki ilişkiyi düzenler. Buna *federatif güç* denir. Bu güç birliği savaşı, barışı ve gücü içerir. Ona göre, bu durum şöyledir: "Her ulusta doğal denebilecek başka bir güç vardır. Savaş ve barış yapma, antlaşma yapma, ittifak kurma ve ulusa ait olmayan bütün kişiler ve toplumlarla ilgili işlemleri yapmayı kapsayan bu güce, isterse bir kimse, federatif güç diyebilir"(Locke, 2013:126). Bu güçler birbirlerinden farklı olmalarına rağmen halkın yararını korumak anlamında hepsi birdir. Federatif gücün iyi ya da kötü kullanımı toplum üzerinde büyük bir etkiye neden olur. Bu nedenle bu güç kamu yararını gözetmek adına sağduyulu ve bilgili yasa koyucuların eline verilmelidir. Bunu aksi bir durum söz konusu olursa yani kamu gücü farklı emirler altında, farklı ellere verilirse bu, toplumda düzensizlik ve dağılmaya yol açacaktır.

3.3. Doğa Yasaları

Doğa yasası fikrinin önde gelen isimlerinden Thomas Aquinas, doğal olgu ve olaylardan hareketle yaptıklarımızın sonuçlarını Tanrı ya da doğa yasası olarak adlandırır. Thomas Aquinas'a göre, Tanrı evrenin yegâne hükümdarı olup, buyrukları bizim için ahlaki bir sorumluluk içerir. Ona göre, insanlar bir takım yasalar çıkarabilirler; fakat insanın çıkardığı yasalar ancak Tanrı'nın yasaları bağlamında çıkarılmışsa ahlaki bağlayıcılığı olabilir. Bu bağlamda John Locke da Thomas Aquinas gibi doğa yasasının ahlaki yükümlülükler çerçevesinde oluşturulduğunu ve mantıksal akıl yürütme yoluyla herkesçe kavranabileceği bir dizi ahlaki ilke olduğunu savunur. "Thomas'ın açıklamasına göre, doğal hukukun ilkeleri, tüm rasyonel varlıklar için aşikar olan ebedi hukuktan türetilmiş davranış ilkeleridir" (Arnhardt, 2005:137). Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* adlı eserinde, insan eylemlerini ahlaka uygunluk çerçevesinde değerlendirirken üç tür yasadan söz eder. Bunlar:

1. Tanrısal Yasa,
2. Yurttaşlık (medeni) Yasası,
3. Düşünce ya da Saygınlık yasaları (Locke, 2004:207-210).

Tanrısal yasa, yaratıcının iradesidir. Bu irade doğanın ışığı ile bildirilirse doğa yasası; vahiy yolu ile bildirilirse pozitif tanrısal yasa adını alır. Tanrısal yasa bağlamında değerlendirilen eylemler sevap ya da günah çerçevesinde yargılanır. Bu yasaya uyanlar veya uymayanlar diğer dünyada ödüllendirilecek ya da cezalandırılacaklardır. İnsan eylemlerinin ahlakiliğini belirlemelerinin en doğru yolu tanrısal yasa ile eylemlerini ölçmeleridir. İnsan bu kanuna en uygun şekilde ve bu kanunu bulabilecek yetilerle yaratılmış bir canlıdır. Bu yeti insan aklıdır. Bu nedenle doğa yasası aynı zamanda insan aklının yasasıdır. Tanrısal yasa çerçevesinde Locke, insanların dini inançlarını da *hoşgörü* kavramı ile temellendirir. Ona göre her insan kendi aklının gücünü kullanma yetisine sahip olduğundan din de akla uygun olmalıdır. Locke, "Din zahiri bir ihtişam meydana getirmek veya ruhani egemenliği ele geçirmek yahut zorlayıcı kuvvet uygulamak için değil; insanların hayatını erdem ve dindarlık kurallarına göre düzenlemek için kurulmuştur" (Locke, 2005:13) der. Ona göre insan için dinin tek görevi Tanrının koyduğu emir ve yasaklara uygun eylemlerde bulunarak sonsuz hayatı kazanmaktır. Nitekim bu anlamıyla din insan ve toplum yaşamını düzenleyen bir olgudur. Her insan inanacağı dini seçme ve seçtiği dinin görevlerini yerine getirme özgürlüğüne sahiptir. Bir insan, bir diğer insanın sırf başka bir dine inanıyor diye zarar verme hakkına sahip değildir. Locke'a göre burada siyasal erkin görevi hangi dine mensup olursa olsun toplumu oluşturan her tek bireyin bütün haklarını ve ayrıcalıklarını yasa ile koruma altına almaktır. "Ona hiçbir şekilde şiddet veyahut kötülük uygulanmamalıdır" (Locke, 2005:43). Tanrısal yasadan sonra Locke, medeni yasadan söz eder.

Medeni yasa, devlet tarafından toplumsallıktaki insan eylemlerinin düzenlenmesine yönelik oluşturulan yasalardır. Bu yasalarla insan eylemlerinin suçluluğu veya suçsuzluğunun ölçütü belirlenir. Bu yasalar da ödül ve ceza gibi yaptırımlarla güçlendirilmiştir. Medeni yasanın meşruluğunu belirleyen, yine doğa yasasıdır. Bu bağlamda sözleşme yolu ile sivil toplum oluşturulduktan sonra yasa koyucular gerek pozitif yasaları gerekse medeni yasaları oluştururken doğa yasasını gözetmelidirler. Çünkü doğa yasası, yalnızca doğa durumuna özgü bir yasa değil; toplumsallıkta oluşturulan medeni yasaların da kaynağıdır. Doğa yasası, Tanrısal yasanın bir yansımasıdır. Doğa yasası, Locke'a göre, barışın veya daha genel bir ifadeyle kamu mutluluğunun veya her halkın refahının koşullarını düzenler" (Strauss, 2011:265).

Düşünce ya da saygınlık yasaları ile ortaya konan eylemler, erdem veya erdemsizlik çerçevesinde değerlendirilir. İnsan eylemlerinin ahlakiliği erdem ya da erdemsizlik açısından değerlendirilir. Bu bağlamda eylemin doğasından hareketle elde edilen doğru ya da yanlış; erdemli olmak ya da yozlaşmış olmak olarak adlandırılır. İnsan eylemleri, yaşadıkları toplumun değer yargıları, ilkeleri veya geleneklerine göre değerlendirilir. Bu yasalar topluma ve zamana göre değişir. Çünkü bir toplumda erdemli olan bir eylem başka bir toplumda yozlaşmış olarak görülebilir. Locke'a göre, insanlar, eylemlerinin ahlakiliğini veya doğruluğunu ölçmek için bu yasaların birine veya üçüne uygunluğu çerçevesinde değerlendirmede bulunurlar. Locke'ın siyasal teorisinde en önemli yasa doğal yasadır. Bu yasa Tanrısal yasadaki türeyen bir yasadır. Toplumsal sözleşme kuramcıları doğa durumunu, bireylere yaptırım uygulayacak siyasal bir otoritenin olmadığı durumlar için kullanırlar. Locke bu durumu sınırsız ve keyfi iktidarı savunan düşünürleri eleştirmek adına betimler. Hobbes'un aksine Locke'da doğa durumunda insanlar barış, eşitlik ve özgürlük içindedirler. Bu koşulları sağlayan şey yasa koyucu olmadan da var olan doğal yasanı kendisidir. Locke bu yasayı aynı zamanda insan eylemlerini düzenleyen yasa olarak da kullanır. Doğa yasası, toplumsallık çatısı altında birleşen insanların doğa durumunda devredilemez haklarının toplumsallıkta da teminat altına alınmasını sağlayan tek araçtır. Hiç kimsenin bir başkasının yaşamına, özgürlüğüne ya da mülkiyetine zarar veremeyeceğini tayin eden ahlaki bir doğa kanunu vardır. "Doğa durumunu yöneten ve herkesi bağlayan bir doğa yasası vardır; bu yasadaki başka bir şey olmayan akıl, ona danışan bütün insanlığa eşit ve özgür olduklarından, kimsenin başkasının yaşamına, dağılına, özgürlüğüne ve mallarına zarar vermemesi gerektiğini öğretir" (Tuncay, 2009:167). Locke'a göre, bu doğa kanunu bütün insanlığın barışını ve korunmasını amaçlamaktadır. Bu anlamda Locke'a göre, doğal durum, bir doğal kanunun, barışı ve korumayı buyurduğu ahlaki bir durumdur. Herkesin herkesle savaş halinde olduğu bir durum değildir. Locke siyasal teorisini, bütün sivil otoritelerin kaynağının ancak rasyonel kapasitelerimizle bilebileceğimiz aklın kanunları üzerine temellenmiştir. Çünkü ona göre, doğa kanunu dediğimiz şey aklın kendisidir. Ona uygun hareket etmek, akla uygun hareket etmek anlamına gelecektir. Akıl, herkesi eşit görür ve bir diğerine

yapılan yanlış eyleme karşılık cezayı öngörür. Bu bağlamda herkesin eşit olduğu yerde suç işleyene ceza vermek herkesin görevi haline gelecektir. Locke'a göre, verilecek cezanın adil ve vicdani olabilmesi ve tarafsız bir otorite ihtiyacını doğurması insanların doğa durumundan toplumsal duruma geçişini sağlayan önemli etkenlerden biridir. Bu yasa aynı zamanda olması gereken her şeyi içerdiği için evrenselidir. Aynı zamanda Locke, doğa kanununu sonsuz ve âlim yaratıcının sanatı olarak görür. Bu bağlamda ilahi sanatçının eseri olan insanlar, hiç kimsenin yaşamına, özgürlüğüne ve mülküne zarar vermemelidir. "Locke'n mülkiyet hakkına tanıdığı öncelik, insanın kendini koruma ödeviyle bağlantılı anlaşılmalıdır" (Copleston, 1991:163) Bu yönü ile Locke, Stoacı doğal hukuk geleneği ile Hıristiyan ilahi ustalık fikirlerini birbiriyle kusursuz bir bütün olarak zahmetsiz bir şekilde yoğurarak bir araya getirmiştir. Genel anlamda bütün insanlığın barışını ve korunmasını öngören Locke'n doğal hukuku, özelde her birey için bir *öz koruma* yani kendini koruma hakkına dönüşmektedir. Aynı zamanda doğa yasaları, sivil toplum kurulduktan sonra insanların rızası ile başa gelen egemenin yasal sınırlarını da belirler. Bunun yanı sıra Locke için doğa yasası, mülk edinmenin başlangıç ilkesidir. Bu bağlamda, insanların sahip olduğu bütün mülkler doğa yasasının güvencesi altındadır. Locke için doğa yasası Tanrı yasasının bir görünümüdür ve Tanrı iradesi ile bizi kuşatıp yarattığından insan bu yasaya zorunlu olarak tabidir. Locke'a göre, doğa yasası ister doğa durumunda ister sivil veya siyasal toplumda olsun bireyin bu yasaya ve bu yasadaki doğan haklara karşı sorumluluğu olmasından bu yasaları ve hakları çiğneyemez. Locke bu durumu şöyle ifade eder:

"Ve akıl ki, bu yasadır, ona danışan tüm insanlığa, herkesle eşit ve bağımsız olan bir kimsenin başkasının hayatına, sağlığına, özgürlüğüne ya da mülküne zarar vermemesi gerektiğini öğretir. Çünkü insanların hepsi her yerde ve sonsuzca akıllı olan tek bir yaratıcının eseridir; bir egemenin bütün hizmetkârları dünyaya onun emri ve çabaları ile gönderilmiştir. Onlar onun mülkü, onun zanaatının ürünü olarak, o arzu ettiği sürece, başka birilerinin zevki için değil, var olacaktır. Ve aynı düşünme yetilerine sahip, aynı doğayı paylaşan bizler arasında, bizden aşağı yaratıkların bizim için yaratılmış olması gibi, sanki birbirimizi kullanmak için ilişkisi olamaz. Herkes, kendisini korumak meskenini terk etmemekle yükümlü olduğu gibi, aynı nedenle, kendi varlığını korumak başkalarınınyla çelişmediğinde, insanlığın geriye kalanını, yapabildiği kadar, korumakla yükümlüdür: ve bir suçlunun adalet gereği hak etmesi durumu dışında, kimse başkasının canını alamaz veya canına veya başkasının hayatını koruyan araçlarına, özgürlüğüne, sağlığına, uzuvlarına veya mallarına zarar veremez" (Locke, 2013:30).

Bu bağlamda Locke'a göre, insan, akılsallığıyla tanrı yasasının görünümü olan doğa yasasına ve onun kurallarına karşı yükümlüdür. Locke doğa kanunu şu şekilde tanımlar: "Doğa durumu herkesi mecbur kılan ve yöneten doğa kanununa sahiptir. Bu yasanın kendisi olan akıldır. Bu kanunun var olma sebebi eşit ve özgür olan insanoğluna ve hayatına, sağlığına, özgürlüğüne veya mülkiyetine zarar vermemeyi öğretmektir" (Locke, 2013: 30).

Locke'a göre, doğa durumunda insanların özgürlüklerini belirleyen bir doğa yasası vardır ve bu doğa yasasının bilinmesi için aklını iyi kullanabilen insanlara bakılması gerekir.

Locke'a göre, insanların çoğunun doğa yasasının varlığı hakkında ortak bir uzlaşmaları olmadığından çoğu, doğa yasasının bilgisine sahip değildir. Bu durum, doğa yasasının olmadığı anlamına gelmez ve Locke, doğa yasasının varlığını kanıtlamak adına birtakım deliller ortaya koyar. Locke'a göre, bu delillerden ilki, kötü bir davranışta bulunan bir kimsenin vicdanen kendisini temize çıkaramadığı durumlarda ortaya çıkar. Çünkü ona göre vicdani yargı, doğa yasasının varlığını gösteren en belirgin özelliktir. Locke'a göre, doğa yasasının varlığı hakkındaki diğer delil ise evrenin kendi yapısından çıkarılabilir. Ona göre evrendeki her şey doğalarına uygun varoluş tarzına, yani ait oldukları doğal kanunlara bağlı olarak gerçekleşir. Bütün varlıklar, formlarını, etkinlik biçimlerini ve ölçülerini bir doğa kanununa bağlı olarak gerçekleştiriyorken insanı bu kanunun dışında düşünmek söz konusu olamaz. Çünkü Locke, siyasal teorisini, bütün sivil otoritelerin kaynağının ancak rasyonel kapasitelerimizle bilebileceğimiz aklın kanunları üzerine temellendirmiştir. Locke, doğa yasasının varlığı hakkında bir başka delili de toplumsal hayattan çıkarılabilir. Ona göre, doğa kanunu olmadan ne erdem ya da erdemsizlikten ne de iyilik ya da kötülükten söz edilebilir. Bu bağlamda yaptığımız eylemlerin sonuçlarına bağlı olarak ödüllendirmenin ya da cezalandırmanın olamayacağı hakikattir. Çünkü kanunun olmadığı yerde suçtan, kötünden ve hatadan söz edilemez. Locke'a göre, doğa yasası olmasaydı her şey insan iradesine dayanmak zorunda kalacaktı ve sorumluluk gereği bir davranıştan söz edilemeyeceğinden insan, fayda ve hazzın ya da kör bir içgüdünün emrinde rastgele davranışlardan başka bir şey yapmayacaktır.

Görüldüğü gibi, doğa durumu, içerisindeki insanları yönettiği için doğa durumundaki en önemli kısım sebeptir. Esas özellik, insanların ne yapmasını veya ne yapmamasını zorla kabul ettirmektir. Doğa kanunu sayesinde her insan kendini koruma hakkına sahiptir ve doğa kanunundaki bütün insanlar, diğerlerinin haklarını gasp etmemek adına engellenirler. Locke, burada doğa durumundaki özgürlüğün sınırlarını, doğa yasası ile temellendirir. Öte yandan, eğer bir insan kendi avantajı için doğa kanununu kullanırsa bu bir istisnadır. Eğer hayatına, özgürlüğüne, sağlığına ve sahip olduğu mala kastederek sınırları aşma durumu olursa, insan suçluyu cezalandırma hakkına sahiptir. Diğer bir deyişle, bütün insanlar doğa kanunu uygulama gücüne sahiptir ve suçsuzu koruma gücüne ve her türlü kötülükleri yapan suçluları engelleme gücüne sahiptir. Öte yandan bu güç mutlak veya keyfi bir güç değildir ve bu güce sahip herhangi biri, bu gücü kendi ilgi alanları içerisinde kullanır. Eğer bir insan, doğa kanununu ihlal ederse ve başka bir kural, ortak hak, sebep altında yaşayacağını ilan ederse insanlık için tehlikeli olur. Bu nedenle doğa kanunu, doğa durumundaki bütün insanlar için güvenlik ve huzur sağlar. Bu sebeple her insan, insanlığı korumak için bu hakka sahiptir ve insanlığa zararlı olan şeyleri engelleyebilir veya tahrip edebilir. Görüldüğü üzere Locke için doğa yasası, Hobbes için olduğundan tamamı ile farklı bir anlam taşımaktadır. Hobbes için doğa yasası, güç, zor ve aldatma yasası anlamına gelirken Locke için insan aklı tarafından belirlenen evrensel ve

bağlayıcı bir ahlak yasası anlamını taşımaktadır. Çünkü Locke, doğa kanununu sonsuz ve âlim yaratıcının sanatı olarak görür. Bu bağlamda ilahi sanatçının eseri olan insanlar hiç kimsenin yaşamına, özgürlüğüne ve mülküne zarar vermemelidir. Locke için doğa durumundaki özgürlük, herhangi bir otoriteye bağlı kalmadan yalnızca doğal hukuka bağlı bir özgürlüktür. Toplum içindeki özgürlükse, sadece insan rızasıyla kurulan devlete ve meşru otoriteye bağlı kalmak demektir.

Ancak burada sorulması gereken birtakım sorular ortaya çıkacaktır. Örneğin, doğa yasasına karşı gelindiğinde nasıl bir durum ile karşılaşılacaktır? Karşılaşılan bu durum için nasıl bir güç kullanılmalıdır? Ya da hangi şartlar bu gücü kullanmak ve başka bir ülkede işlediği suçtan dolayı bir yabancıyı cezalandırmak için gereklidir? Bu soruya cevap John Locke tarafından doğa durumu içerisinde verilmiştir. Locke'a göre, doğa durumunda insanların, doğuştan değil de doğa hukukunun verdiği ve herkesin iyiliğini göz önünde bulunduran birtakım hakları vardır. Ona göre doğa durumunda her birey doğal hukuk çerçevesinde kendini ve diğer insanları koruma yani varlığını sürdürme ve doğa hukukunu ihlal eden bireyleri cezalandırma hakkına sahiptir. Ancak burada birtakım sıkıntılı durumlar söz konusu olacaktır. Çünkü başkasını cezalandırma hakkının sınırı ve ölçüsünü zarar gören kişinin inisiyatifine bırakmak sıkıntılara neden olacaktır. Çünkü zarar gören kişi kin ve nefret ile hareket edecektir. Locke için diğer insanların üzerinde yüce bir güç yoktur. Bu yüzden hiçbir toplumun yargıcı başka ülkenin yabancı insanını cezalandıramaz ve ondan daha fazla güce sahip olamaz. Öte yandan doğa kanununu ihlal eden herhangi bir kimse sebep kuralının dışında kalır ve *yozaşma* gerçekleşir. Kendisini, insan doğasının prensiplerini terk etmiş olarak ilan eder. İnsanlar, başka insanlar üzerinde güce sahip olmamasına rağmen hayatlarını ve mallarını korumak için haklarına tecavüz eden suçluları cezalandırma hakkına sahiptir. John Locke bunu şöyle ifade eder:

"Öz koruma (kendini koruma) hakkı sayesinde suçun tekrar işlenmesini önlemek için suçu cezalandırma gücüne her insan sahiptir ve tüm insanlığı koruma hakkı sayesinde yapabileceği tüm mantıklı şeyleri yapar. Bu hak tanrı tarafında verilmiştir ve her insan meşru sivil topluma girene kadar bu hakkını kullanabilir"(Locke,2013:55).Locke,siyasal bir toplum oluşturulmaya başlandığında insanların yapacakları toplumsal düzenlemeler veya ortaya koyacakları normlar doğa yasası ile uyumlu olmak zorundadır görüşüne sahiptir. Ona göre, bu şartı yerine getirerek oluşturulan yönetimler adil bir yönetim olur. Şayet bu şartlar yerine getirilmeden bir yönetim oluşturulursa veya oluşturulan yönetim, kendisine verilen yetkiyi kötüye kullanıp kamu yararını göz ardı eder veya doğa yasasını ihlal ederse halk, bu yönetimi devirme hakkına sahiptir.

Genel olarak bazı düşünürler Locke'n, siyasal teorisinde doğa yasalarını cezalarla pekiştirilmiş pozitif yasalara dönüştürüp dönüştürmediğine ilişkin bir belirsizliğin olduğunu

düşünürler. Locke, bazen doğa yasalarını sivil toplum öncesi doğal durumda iktidarının cezalarla pekiştiren bir hükümet olmadığını; ama insanlar tarafında kabul edilen ve gözetilen kurallar bütünü olarak ifade ederken; bazen de bu yasaları cezalarla pekiştirecek yetkin ve mutlak bir iktidara ihtiyaç olduğunu vurgular. Bu durum Locke'n siyasi teorisinde güçlü bir siyasi veya sivil toplum oluşturmak için sözleşmenin gerekliliği; egemenin gücünü gelişigüzel kullanamayacağı gibi tartışmalara zemin oluşturur.

Savaş durumu Locke tarafından *düşmanlık ve yok etme durumu* olarak tanımlanır. Locke'a göre başkasının yaşamı üzerinde söz ya da eylemle bir planı olduğunu açıklamış olan bir insanın karşısındaki kişi yani yaşamı tehdit edilen kişi, bu tür niyetini açıklamış olan kişiye karşı kendisini zorunlu olarak savaş durumu içerisine sokmuş olur. Bu bağlamda saldırıya uğrayan tarafın, kendisini yok etmekle tehdit eden kişiyi yok etme hakkına sahip olması hem rasyonel hem de adil bir eylem olacaktır. Çünkü en temel doğa yasasına göre, insan varlığı, olanaklı olduğu ölçüde korunmalıdır. Locke savaş durumundan, doğa kanunu ile ilişkili olarak bahseder. Her insan bu durumda bu kanuna sahip olduğundan doğa kanunu çok önemlidir. Eğer herhangi bir kimse, diğer bir kişiyi hayatına ve mülkiyetine kastederek tehdit ederse, o kişi savaş durumunda mümkün olduğunca kendini koruma hakkına sahiptir. Hiçbiri korunamadığı zaman masumun (suçsuzun) güvenliği tercih edilir.

Genel sebep kanunu, doğa durumundaki bütün insanları bağlar. Eğer bir insan sebep kanunun bağlayıcılığını düşünmeden başka bir insana savaş ilan ederse, genel sebep kanununun bağı altında olmadığından tehlikeli ve zararlı olur. Ayrıca herhangi biri, başka birini kendi mutlak gücünün içerisine dâhil etme hakkına sahiptir. Bu, o insanın kendisini savaşın içine soktuğu anlamına gelir ve başka bir kişinin yaşamı üzerinde tasarım ilan etmiş gibi anlaşılır. Locke, bir insanın rızası olmadan hiç kimsenin ona zorla bir şey yapamayacağını ve onu kendi mutlak gücünün içerisine dâhil etme isteğinde bulunamayacağını söyler. Bu hareket özgürlük hakkına zıttır ve bir insanı kendi mutlak gücünün içine dâhil etme girişiminde bulunan insan, onu köleleştirmek ve savaş durumuna sokmak için girişimde bulunmuş demektir. Doğa durumundaki bütün insanları bağlayan doğa kanunu sayesinde her insan geri kalanların dayanağını oluşturan kendi özgürlüğünü koruma hakkına sahiptir. Başka bir deyişle benim özgürlüğümü alıp götürən bir insan her şeyi götürmüş olur.

John Locke, savaş durumu koşullarından bahsederek savaş durumundaki ve doğa durumundaki insanların durumuna açıklık getirmek için bu iki durum arasındaki farkı belirtir. Locke; *iyi niyet, karşılıklı yardım, koruma* kavramlarıyla doğa durumuna; *kötü niyet, şiddet, karşılıklı yıkım* gibi kavramlarla da savaş durumuna atıfta bulunarak bu durumları tanımlamaya çalışır. Görüldüğü üzere kavramların birbirinin tam zıddı olduğu görülmektedir. Locke'a göre, dünyada genel üstün bir kişi olmadan yargılama adına otorite ve sebebe göre yaşayan insanlar tamamen doğa durumunu ifade eder. Ama güç ya da rahatlamak için yardım

umulacak genel üstün yetenekli kişinin olmadığı, bir kişinin diğerleri üzerinde uyguladığı kesin güç savaş durumudur. Doğa durumunda sebep en önemli kavramdır. Bu bağlamda eğer bir kişi genel sebep kanununu düşünmeden hareket ederse, o kişi zalim ve asosyal olur. Bu nedenle bütün insanları doğa durumunda iyi davranarak hareket etmeye zorlayan şey sebep kanununun rehberliğidir. Öte yandan hak ihlali durumunda kanun, varlığını koruma ve kendini savunma çerçevesinde saldırıya uğrayan kişiye, saldırganı öldürmek için özgürlük anlamına gelen savaş hakkını verir. Savaş, saldırgan barış teklif edene kadar devam eder. Aksi takdirde mücadelenin masum tarafı diğer tarafı yok etme hakkına sahiptir. Asıl güç bittiği zaman savaş durumu sona erer. İnsanların bir mücadeleyi bırakmaları, kendilerini bir toplum içine yerleştirerek doğa durumundan ayrılmaları sonucunda olur. John Locke şöyle söyler: "Otoritenin, rahatlamak için yardım umulan dünya üzerinde bir gücün olduğu yerde savaş durumunun devamlılığı sona erer ve anlaşmazlık bu güç tarafından karara bağlanır"(Locke, 2002:72).

Locke'a göre, insanlar dünyadaki hiçbir yasama otoritesinin gücü altında olmadığı zaman doğa durumundaki özgür olma halinden söz edilebilir ve bu nedenle doğa durumunda özgürdür. Öte yandan doğa kanunu bütün insanları bağlar ve bu nedenle insanlar bu kanunun kurallarına göre hareket etmek zorundadır. Başka bir deyişle doğa özgürlüğü doğa kanunu dışında hiçbir şeyin kısıtlayıcılığı altında değildir. Ayrıca doğa durumunda yaşayan insanlar, diğer insanların haklarını düşünmeden hareket edemezler ve onların haklarını ihlal edemezler. Doğa durumundaki bir insanın özgürlüğü, onun bütün varlığını kapsayan çok geniş bir anlama sahiptir. Bu sadece onun haklarının özgürlüğünü koruma anlamına gelmez. Bu bağlamda bu özgürlük, onun bütün varlığını oluşturan yaşam biçimi, istekleri, yaşamını sürdürmek için sahip olduğu hakları gibi ona ait olan bütün mülkiyetlerini koruması anlamına gelir. Locke özgürlük hakkını, kuralların belirtmediği, başka bir insanın keyfi isteğine tabi olmayan, belirsiz, değişken ve bilinmeyen olan tüm şeylerdeki kendi isteğini takip etme özgürlüğü olarak adlandırır. Başka bir insan üzerinde daha çok güce sahip olma isteği, onu kendi gücüne dâhil etmek ve köle yapmak anlamına gelir. Locke'a göre, hiç kimse bu haklara sahip değildir ve hiç kimse insana, sahip olduğu güçten daha fazlasını veremez ve yaşamını alıp götüremez.

Her insan sahip olduğu bütün gücü doğa kanunundan alır ve yine her insan kendi geleceği ve varlığı üzerinde hakka sahiptir; fakat başka bir insanın geleceği ve varlığı üzerinde herhangi bir hakka sahip değildir, olamaz. Bu nedenle hiç kimse diğerini kölesi yapamaz. Doğa durumunda her insan doğa kanununun cezalandırıcısıdır. Bu, her insanın kendi haklarını ihlal eden suçluyu cezalandırma hakkına sahip olduğu anlamına gelir. Bu doğal hak, basitçe yönetme hakkı üzerine kurulu değildir; sadece insan kullansa bile suçluya karşı kullanılan toplu güç üzerine de kuruludur. Başka bir deyişle, eğer birisi doğa kanuna bağlı olarak doğa kanununu ihlal ederse doğa durumunun diğer üyeleri tarafından cezalandırılır. Fakat insanlar üzerinde daha fazla güce sahip olan hiçbir egemenlik tarafından cezalandırılamaz.

3.4. Locke ve Mülkiyet

Locke'un siyaset kuramında mülkiyet kavramı tartışmalı bir kavramdır. Bu nedenle, çağdaş Locke'çu düşünürler bu kavramı hala tartışmaktadırlar. Locke'a göre, dünya içindeki her şey insanlığa varlıklarının desteği ve rahatı için verilmiştir. Doğa durumunda insanların sahip olduğu mülkiyet, bir hak olup hiç kimse tarafından zorla alınamaz. Locke, mülkiyet kavramını siyaset teorisinde iki değişik şekilde kullanır. Bunlardan ilki, mülkiyetin daha dar bir anlam ile kullanıldığı sadece maddi servetler olarak ele alındığı toprak ve mal sahipliği anlamındadır. İkincisi ise daha geniş bir anlam ifade eden insanın kendi kişiliğinde sahip olduğu bedeni, yaşamı ve özgürlüğünü ifade eder. "Her insanın kendi kişiliğinde bir mülkiyete sahip olduğu, diğer hakların da bunun ardından geldiği biçimindeki ilkeyi ayrıntılı olarak inceleyerek yapar"(Wood, 2008:191). Bu bağlamda, Locke'n siyaset teorisi mülkiyet kavramına yüklediği ikinci anlam çerçevesinde şekillenir. Locke Tanrı'nın insanoğluna dünyayı ortak olarak verdiğini siyaset teorisinde temel argüman olarak belirttikten sonra mülkiyet kavramının kökenini incelemeye başlamasına rağmen, mülkiyet kavramı çok daha kapsamlıdır. "Locke'un dilinde mülkiyet geniş ve kuşatıcı bir kavramdır"(Gemalmaz, 2010:97). Locke mülkiyet kavramını ikinci incelemesinin beşinci bölümünde ele alır. "Anti mutlak yetçi tezinin temelini biçimlendiren doğal hak teorisinin ayrıntılarına girdiği yer burasıdır"(Wood, 2008:191).

Locke'a göre doğa durumunda insanlar, doğanın nimetlerinden eşit bir şekilde ortaklaşa yararlanabilirler. İnsan için doğa bütün ihtiyaçların karşılanabileceği bir yerdir ve mülk edinme insanın doğal bir hakkıdır. Bu hak sivil toplumdan önce de insanın sahip olduğu temel bir haktır. Locke'a göre, bu durum şöyle dile getirilir. "Tanrı, yeryüzünü (...) insan soyuna ortak vermiştir. Fakat böyle varsayıldığı takdirde, birinin herhangi bir şeyde nasıl mülkiyete sahip hale gelebildiğini anlamak bazılarına oldukça zor görünür (...) insanların Tanrı'nın insan soyuna ortak verdiğinden bazı parçalar üzerinde, tüm ortakların herhangi açık bir antlaşması olmaksızın, nasıl mülkiyet elde edebildiklerini göstermek için (...) çabalayacağım"(Locke 2013: 23).

Locke'n yukarıda ifade ettiği gibi: "Tanrı dünyayı içindeki her şey ile beraber çalışanın rasyonel olan insanoğlunun ortak kullanımı için bahşetmiştir. Kavgacının ve çekişmecinin kaprisi veya açgözlülüğüne değil"(Locke, 2013:23-24). Bu bağlamda dünya ve içindeki her şey üzerinde rasyonel, çalışkan insanın sahiplik ve kullanma hakkı vardır. Ancak Locke'a göre, bu ortak sahiplik ve kullanımın dışında kalan tek şey insanın kendi kişisidir. Çünkü insan yalnızca kendi kişisi üzerinde tek söz sahibidir ve bu hakkını hiç kimse ile paylaşamaz.

Locke'n insan doğası anlayışı, insanın mülk edinen hayvanlar olduğu çerçevesindedir. Bu bağlamda insanın mülk edinmesi, emeğinin yani çalışmasının kaçınılmaz sonucudur. Emeğimizi, çalışmamızı bir şeye katmış olmamız gerçeği bize o şeye sahiplik hakkı kazandırır. Emek değeri

yaratır ve emek bütün değerlerin kaynağıdır. Locke'a göre, doğa durumu bütün insanlara müşterek olarak verilmiştir ve bunun bir kısmı sadece bir şeylere emek harcadığımız takdirde özel mülkiyet olur. Locke bu durumu şöyle ifade eder:

"Herkes kendi şahsının sahibidir. Kendisinden başka hiç kimsenin kendi şahsı üzerinde hakkı yoktur. Yani hepimiz dünyaya belirli bir özel mülkiyete sahip olarak, şahsımıza sahip olarak geliriz. Başka hiç kimsenin bunun üzerinde hakkı yoktur. (...)Diyebiliriz ki bedenini emeği ve elinin işi çalışanın kendisine aittir. Çünkü emek sorgusuz sualsiz emekçinin mülküdür. Başkaları için ortak mülkiyette yeter miktarda ve kalite de şey bıraktığı sürece kişinin emeğini kattığı şey üzerinde kendisinden başka hiç kimse hak sahibi değildir. (...)Bu emek kişinin kendisi ve diğerleri arasındaki ayrımı ortaya koyar. Bu onlara doğanın herkesin ortak anasının verdiğinden daha fazlasını üstüne eklediği anda bunlar onun özel hakkı olmuş olur" (Locke, 2013:46).

Bu bağlamda, Locke'un herkes için müşterek olduğunu söylediği doğa durumundan özel mülkiyet durumuna geçmiş olduk. Özel mülkiyet, bizim kendi bedenimizden kişiliğimizde yer alan bedenin emeğini ve elin işini içeren faaliyetlerimize işaret etmektedir. Locke'a göre, bu emekle kişi kendisi ve diğerleri arasına bir çizgi çekmiş olur. Aynı zamanda bu emek çevremizde şeylere sahip olmamızın da temelinde yatar. Böylelikle sahip olma bir hakka dönüşür. Özetleyecek olursak emek, özel hak ve mülkiyet hakkının kaynağı olmuş olur. Bunun devamında doğal hukuku, özel mülkiyet hakkını öngörür ve rıza ile oluşturulan yönetimler bu hakkı güvence altına almak için kurulurlar. Locke'a göre, dünya işlenmek ve geliştirmek için yaratılmıştır. Dolayısıyla doğayı işlemek ve geliştirmek için uğraşanlar, insanlığa ve insanoğluna iyilikleri dokunanlardır. Burada şu soru akla gelebilir: Bazı insanların çok, bazılarının az mülklere sahip olmasını bazılarının çalışkan, bazılarının tembel olmaları bağlamında açıklamak yeterli midir? Locke, bu soruyu;"emek harcama kapasitesine ilişkin fiziksel sınırlamalar getirilmesi ve hiçbir insanın tüketemeyeceğinden fazlasını biriktirmemesi ve çürümeye bırakmaması ayrıca mülk edinmeye de belirli sınırlamalar getirilmesi gerektiği şeklinde açıklar" (Locke, 2013:101). Çünkü ona göre insan dilediği kadar mülk edinme hakkına sahip olamaz. "Şu halde, bu çürüme ve yeterlilik sınırlamaları bir insanın ailesiyle birlikte gösterebileceği tüketme kapasiteleri, biriktirebileceği şeylerin miktarı üzerine katı, doğal ve ahlaki sınırlar koyar" (Wood, 2008:193). Bu bağlamda Locke, insanların doğa yasasını ihlal etmeden büyük mülklere sahip olabilmelerini paranın keşfi ile temellendirir. Çünkü ona göre para doğa yasasının çürümeye karşı koyduğu yasayı ihlal etmeksizin insanların tüketebileceklerinden fazlasını biriktirmelerine olanak sağlar.

Locke'a göre, insanların toplumlar halinde bir araya gelmelerinin ve kendilerini bir yönetimin (hükümetin) altına sokmalarının başlıca ve en önemli amacı mülkiyetlerini koruma çabasıdır. Bu nedenle doğa durumunda insanlar sınırsız bir özgürlüğe sahipken sahip oldukları mülkleri devamlı tehdit ve tehlikelerle karşı karşıya olduğundan genel olarak mülkiyetlerini karşılıklı koruma, bir toplum kurmak adına başkaları ile birleşmeye razı olurlar. Bu bağlamda

Locke'a göre, insanlar devlet kurarken ya da bir yönetime bağlandıklarında esas olarak göz önünde bulundurdıkları, öncelikle mülkiyetlerini koruma çabasıdır. İnsanların doğa durumunu terk ederek politik bir topluma yönelmelerinin bir diğer nedeni de mülkiyetlerini daha iyi koruyabileceklerine inanmalarıdır. Dini çağrışımları bir kenara bırakacak olursak, bu kavramın karışıklığı Locke'nı onu kullanma biçiminden kaynaklıdır. Mülkiyet kavramı, Locke'nın sisteminde etik olarak savunulur ve insanoğlunun doğanın malları üzerindeki hakkı insanın rasyonelliğinden, esas doğal kendini savunma kanunundan türer. Locke'nın politik sisteminde, kendini savunma hakkına sahip olmak, sadece insanın kendini koruması anlamına gelmez. Aynı zamanda kişisel eşyalarını koruması anlamına da gelir. Başka bir deyişle, Locke doğa durumunda insanların yaşamlarını sürdürmek için gerekli olan şeyleri *özelleştirmeleri* gerektiğini belirtir. Bu bağlamda John Locke'a göre, dünya ve dünyanın içindeki her şey insanlara yardım ve varlıklarının huzuru için verilmiştir. Locke'a göre, dünya sadece Âdem ve Nuh'a verilmemiştir. Locke, monarşinin bütün türlerine karşı olduğu için dünyanın insanlara, Âdem ve Nuh aracılığıyla verildiği fikrini reddeder. Locke doğadaki her şeyin kendiliğinden üretildiğini ve kendi doğal durumları içerisinde oldukları için hiç kimsenin orijinal olarak özel bir egemenliğe sahip olmadığını ifade eder.

Öte yandan, Eğer doğadaki bütün şeyler tüm insanlara ait ise doğada görülen nesneler üzerinde bir insan nasıl haklara sahip olabilir veya onları kendi yararına kullanmak için nasıl onları nasıl özelleştirebilir? Bu soruya Locke şöyle cevap verir: "Dünya ve bütün alt yaratıklar tüm insanlar için ortak olmasına rağmen kendi içerisinde mülkiyete sahiptir. Bu, hiç kimsenin hiçbir hakkı olmadığı ama kendi hakkına sahip olduğu anlamına gelir"(Locke, 2013:104). Locke, mülkiyet araştırmasına insanın kendisi ile başlar. Burada sormamız gereken soru şudur: Kendine sahip olmak ne demektir? Locke'a göre, doğadaki diğer şeyleri dışarıda tutarak kendine sahip olmak, kendi vücudu üzerinde söz sahibi olmaktır ve Locke'nın teorisindeki tüm mülkiyet hakkı insanın iş gücü (emeği) üzerine kuruludur. Emek, herhangi bir mülkiyete sahip olmak için temel kaynaktır. İnsan kendi elleriyle çalışarak doğa tarafından sağlanan şeyleri kendisi kazanır. Locke, insanın doğa durumu tarafından sağlanan şeylerin içinden alacağını alıp gerisini bıraktığı, emek harcayarak kendisine kazandırdığı her şeyi mülkiyet olarak tanımlar. Başka bir deyişle emek harcayarak her insan şeyler üzerinde hak kazanır. Bu nedenle emekçinin mülkiyeti en azından başkaları için yeterli ve ortak mal olduğu sürece sorgulanamaz. Böylece her insan, doğa tarafından verilen bir şey üzerinde emek harcayarak onun üzerinde hak sahibi olur ve bundan sonra o şey onun mülkiyeti olarak kabul edilir. Yani insan için mülkiyetin gerçek ve tek kaynağı çabasıdır. Örneğin, eğer birisi ağaçların altındaki elmaları toplarsa, onları kendi malları olarak özelleştirebilir. Locke'un mülkiyet üzerine görüşleri bir dereceye kadar kabul edilebilir; çünkü karşıt görüşler de önerilebilir. Bu bağlamda Locke, karşıt görüşleri düşünerek kendisine bazı sorular sorar. "Ne zaman meşe palamutları ve elmalar o insanın olmaya başladı?"(Locke,

2013:112). Bu soruya verilen cevap, Locke'un mülkiyet üzerine görüşlerini otaya çıkarır. Locke, "ilk toplama işlemi onları insanın malı yapmazsa; hiçbir şey yapamaz" (Locke, 2013:115) der. Bu uç cevap başka bir bakış açısı gerektirir. Bu nedenle Locke, emekten bahseder. Locke'a göre, emek onların malı ve ortak olanlar arasındaki farkı yaratır. Başka bir deyişle emek özel mülkiyetin temel özelliğidir.

Locke, "Atımın ısırdığı ot, işçinin kestiği çim ve diğerleri ile ortaklaşa hak sahibi olduğum herhangi bir yerde kazdığım maden cevheri hiç kimsenin müsaadesi olmadan ya da hiç kimse tarafından tahsis edilmeden benim mülkiyetim olur"(Locke, 2013:16)der. Bu bağlamda Locke için mülkiyetin en temel özelliği herhangi bir emek sarf edilmesi ile elde edilmesidir.

3.5. Hakların Devri ve Sözleşme

Sivil toplumun koşullarını açıklamayı amaçlayan Locke, işe öncelikle toplumun ilk örneklerini ele alıp, sivil toplumun esaslarını göstermeye çalışır. Locke'a göre, insan doğal olarak Tanrı tarafından sonsuz arzularını karşılamak amacıyla bir topluma girmesi sağlanan, dilsel bir yeteneğe sahip rasyonel bir varlıktır. Ona göre, ilk toplum kadın ve koca tarafından inşa edilmiştir. Bu bağlamda Locke, ebeveyn ve çocuklardan, efendi ve hizmetçiden söz eder. Ancak amaçlarını, bağlılıklarını ve zorunluluklarını incelediğimizde bunların hiçbiri sivil toplumu oluşturamaz. Çünkü bu gruplarda amaç aynı değildir. İlk sivil toplum gönüllülükle yapılmış ve çocukların yetişmesi için kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılayabileceği zamana kadar yapılmıştır. Diğer canlılarla karşılaştığında Locke, toplumsallık içinde yaşayan insanlar arasındaki bağın, aynı ilgi ve çıkarlar söz konusu olduğundan daha uzun sürdüğünü ifade eder. Nitekim Locke'a göre mülkiyet, sadece insanların sahip olduğu eşya değil aynı zamanda hayatları anlamına da gelir. Bu nedenle mülkiyeti korumak (mülkiyet her şeyi ve insanı da kapsar) bireyin en büyük ve temel amacıdır. Locke bunu şöyle ifade eder: "Dolayısıyla, insanların bir ulus çatısı altında birleşerek kendilerini bir hükümetin otoritesi altına sokmalarının büyük ve baş amacı kendi mülklerini korumaktır"(Locke, 2013:111).

Locke, insanların toplumsallık çatısı altında bir araya gelmelerinin kendi rızaları ile olabileceğini ifade eder. Bu nedenle 'rıza' kelimesi siyasal kuramlarda tartışmalı bir kelime olmasına rağmen sosyal antlaşma kuramlarında anahtar bir kelimedir. Bu bağlamda 'bireysel rıza' kelimesi hem Locke'çu sözleşmecî kuram hem de diğer sözleşmecî kuramcılar için vazgeçilmez bir kelimedir. Locke bunu şöyle açıklar: "İnsanların hepsi söylendiği gibi doğaları gereği özgür, eşit ve bağımsızdır, kimse rızası olmadan bu durumdan çıkarılıp başkasının siyasi gücüne tabi kılınmaz"(Locke 2013: 91).

Sözleşmecî teoriler için önemli olan bir diğer husus ise güvenli bir şekilde yaşama konusudur. Bu bağlamda rızanın ve güvenliğin, toplumsal ve siyasal bir yapı oluşturma

vazgeçilmezleri olduğunu söylemek doğru olacaktır. Locke'a göre, insanların doğal durumdaki sınırsız özgürlüklerinden vazgeçip toplumsal duruma geçmelerinin tek yolu diğer insanlarla rahat, mutlu, güvenli ve huzurlu bir şekilde yaşayabilme arzularıdır. İnsanlar sözleşme temelli siyasi ya da sosyal bir yapı inşa ettiklerinde seçtikleri topluluk (seçilen çoğunluğun), toplumun diğer üyeleri adına karar verme ve hareket etme hakkına sahiptir. Locke'a göre, bu durum şöyle dile getirilir. "[...] Dolayısıyla herkes verdiği onay ile çoğunluğun kararının kendisini bağladığını kabul eder" (Locke, 2013: 92).

Topluluk, çoğunluğun iradesinin toplamıdır. Çünkü bu yapı sivil bir topluma girmeyi kabul eden insanların rızaları çerçevesinde oluşturulmuştur. Aksi durumda, inşa edilen siyasi yapı toplumsal olarak varlığını devam ettiremez ve çoğunluk tarafından yaratıldığı varsayımı olamaz. Dolayısıyla Locke'a göre, herhangi bir sayıda üyesi olan bir topluluktaki insanlar tek bir toplum veya hükümet oluşturmak için bu şekilde rıza gösterdiğinde çoğunluğun, geriye kalan adına hareket edebildiği bir hükümet altında birleşmiş tek bir halkı meydana getirmiş olurlar. Aksi takdirde, *Doğa Hukuku ve Sebep Yasası* dışında herhangi bir bağ olmadan özgürlüğüne sahip olduğu halde halen doğa durumunda olduğu kabul edilir. Toplumsal duruma geçmek ve birlik altında toplanma kararı alanlar, topluluk uğruna haklarını kaybetmek zorundadırlar. Bu bağlamda herhangi bir toplumun sürekliliği ve birliği, siyasi bir birimi ihtiyaçlarını karşılamak üzere birleştirmeye yaşamlarını ve mülklerini korumaya karar veren çoğunluğun ortak anlaşmasına bağlıdır. Locke, bu durumu şöyle temellendirilir: "Ve böylece herhangi bir siyasal toplumu başlatan ve onu gerçekten oluşturan şey çoğunluğu oluşturabilen belli sayıdaki özgür insanın bir toplum oluşturmak için verdiği onaydan başka bir şey değildir. Yalnızca ve yalnızca bu onay, dünyadaki herhangi bir yasal hükümetin başlangıcını oluşturur"(Locke, 2013:93).

İnsanlar bir topluluğa girmeden önce doğa halindedir. Dahası, Doğa Devleti diye bir durum olduğunu nasıl kanıtlayabilirim? sorusu gündeme gelmektedir. Locke, olası itirazları tarihi gerçekleri göz önüne alarak çözmeye çalışır. Aslında tarihte insanlar doğa yasaları ile yaşadığı örnekler olmasına rağmen, Locke tarihin bu hususta az örnek verdiğini belirtir ve bu durumu şöyle açıklar: "Birbirine eşit ve birbirinden bağımsız insanların bir araya gelerek ve bu şekilde başlayarak hükümet kurduğu bir birliktelik hikayesinin (gerçek hayatta) bir örneği yoktur" (Locke, 2013:93).

Çünkü politik organizasyon düzenli yaşam için kaçınılmazdır. Diğer bir deyişle politik olmayan organizasyonlar, insanların ortak bağlar paylaşması gerektiğini anladığı için uzun sürmez. Bu nedenle politik düzenlemeler ve yasalar insanların barış içinde yaşamaları için gereklidir. İlk toplum ailedir. Ailede babanın, eşi ve çocukları üzerinde otoritesi vardır. Çünkü babanın şefkati, mülkiyetlerini koruması ve gelenekler ona itaat etmeyi zorunlu kılar. Babanın aile içindeki bu yetkileri aynı zamanda çocukların da babaya tabi olmasını kolaylaştırır. Locke bu durumu şöyle açıklar: "Babanın çocuklarını yönetmesi, onları tek bir adamın yönetimine

alıştırdı ve onlara eğer bu güç dikkat ve beceriyle, emri altındakilere şefkat ve sevgiyle uygulanırsa, onların toplumun siyasal mutluluğu için aradığı ne varsa, onu insana sağlayacağını ve koruyacağını öğretti"(Locke, 2013:97)

Bu bağlamda ilk ön politik toplum ailede başlar ve herkesin rıza ile siyasi bir yapı oluşturuluncaya kadar devam eder. Locke'n da belirttiği gibi politik toplum başlangıcı, bireylerin rızasına bağlıdır, bir toplum ve ona uygun yasayı oluşturmak için bireylerin bir topluma entegre olmaları gerekir. Bununla birlikte, ilk devlet biçiminin monarşik ve babaya ait olduğunu düşünmek için hiçbir neden yoktur. Babanın ayrıcalığı ailesinin bakım sorumluluğundan gelir. Bu nedenle, hükümet biçimi olarak monarşi ve ailesi üzerindeki babanın sorumluluğu farklı ahlaki temellere sahiptir. Hükümetin otoritesi toplumun sadece belli bir kesiminin sorumluluğunu üstlenmez. Bütün vatandaşların iyiliğini gözetir. Bu nedenle hükümetin vatandaşlarına karşı bir sorumluluğu vardır. Hükümetin amacı genel olarak vatandaşların yaşamını, özgürlüğünü ve mülkiyetlerini korumak bir hükümet için zorunlu şartlardır. İnsanlar bir toplum oluşturduktan sonra ilk önce yasama ve yürütme yetkisine sahip bir yönetim oluştururlar. Bu yönetim biçimi insanların istekleri doğrultusunda farklılık gösterebilir. Bu bağlamda seçilecek yönetim biçimi Demokrasi, Oligarşi, Monarşi, Hederiter (kalıtsal) Monarşi ve Seçici Monarşi şeklinde olabilir. Locke'a göre bu durum şöyle temellendirilir: "Ve toplum uygun gördüğü biçimde bunların karışımından ibaret hükümet biçimleri kurulabilir. Ve eğer yasama gücü ilk önce çoğunluk tarafından bir ve birden fazla insanın eline ömür boyu veya sınırlı bir zaman için verilmişse, o zaman en üst güç onlara geri döner. Bu güç bu şekilde geri döndüğünde, toplum onu yeniden istediği ellere bırakabilir ve böylece yeni bir hükümet biçimi oluşturulur"(Locke, 2013:115).

Locke'n da ifade ettiği gibi insanların bir topluma girmelerinin nedeni mülkleri ve kendileri dâhil sahip oldukları her şeyi korumak istemeleridir. İnsanlar yasama gücünü kabul ederek (ki yasama gücü en temel yasadır) yaşam ve mülklerini garanti altına alırlar. Locke'n kendi ifadesiyle: "İnsanların (sivil) topluma girmekteki temel amacı mülklerinden barış ve güvenlik içinde faydalanmaktır ve bu amacın en önemli aracı o toplumda yapılan yasalardır. Bütün ulusların ilk ve en temel pozitif yasası yasama gücünün kurulmasıdır"(Locke, 2013:117).

Bu yasa sadece kendi rızası ile toplumsal temelde bir yönetimin altına giren bireyi değil aynı zamanda yöneticiyi ve yasa koyucuyu da kapsar. Yasama yetkisi tayin edildikten sonra insanların bu yasama yetkisine itaat etmeleri gerekir. Locke'un ifade ettiği gibi: "Yasanın yasal olarak var olması için mutlak şart olan, toplumun onayı (insanların siyasal toplumlarını yönetmek için yasalar yapma meşru gücü o toplumların tamamına aittir) olmadan bir yasa bu güce sahip olamaz; toplumun onayı ve ondan elde edilen yetkiye sahip olmadan hiç kimse yasa yapma gücüne sahip değildir"(Locke, 2013:118). Bu yasa yüce bir yasa olmasına rağmen sınırları halkın (kamu) yararına bağlıdır. Başka bir deyişle yasama yetkisi keyfi bir güç değildir. Çünkü

bu yasama gücü bireylerin mutluluğu, güvenliği için vardır. Yani bu güç, bireyleri öldürme, eziyet etme, bireysel hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakacak şekilde kullanılamaz. Locke'a göre bu şöyle temellendirilir: "Onların gücü, en üst sınırdaki, toplumun kamusal çıkarı ile sınırlıdır. Bu (uyrukları) korumaktan başka amacı olmayan bir güçtür ve dolayısıyla (bu güç) asla tahrip, köleleştirme veya uyrukları bilinçli bir şekilde yoksullaştırma hakkına sahip olamaz"(Locke, 203:119).

Aynı zamanda bu gücün önemi, keyfi olarak kullanılamayacağı toplumsal duruma geçmeden önce insanların doğa durumunda sahip oldukları ve öğrendikleri yasanın yasa koyucular için de ebedi ve kalıcı bir kural konumunda olmasındandır. Başka bir deyişle insanlar tarafından yapılan bütün kurallar veya yasalar doğanın kanunlarına ve Tanrı'nın iradesine uygun olmak zorundadır. Locke bu durumu şöyle açıklar: "Böylece doğa yasası bütün insanlar için, diğerleri kadar yasa koyucular içinde, kutsal bir konumdur. Yasa koyucuların başkalarının eylemleri için yaptıkları kurallar, onların ve diğer insanların eylemleri kadar doğa yasasına, yani Tanrı'nın iradesinin bir bildirimine, uygun olmalıdır"(Locke, 2013:119).

Yasama, insanın zihninde bulunan doğa yasası vasıtasıyla adaleti dağıtmaktan sorumludur. Aynı zamanda yasa koyucu veya yönetici keyfi ve ani kararlar alamaz ve bu kararları emredemez. Ancak yasa koyucu kabul edilmiş daimi yasalar ve yetki sahibi yargıçlarla tebaasının sahip olduğu haklar çerçevesinde adaleti sağlamakla yükümlüdür. Doğa durumunda herkesin doğa yasasının yargıcı, yorumcusu ve uygulayıcısı olduğu bir yerde, insanın kendini koruması ve suçluyu cezalandırması mümkün olamayacaktır; çünkü bireylerin alacakları kararlar, tutkuları ve çıkarları nedeniyle sakıncalı sonuçlar ortaya çıkaracağından insanlar doğal durumdaki haklarından vazgeçerek toplumsal bir yapıda birleşmişlerdir. Locke bu durumu şu şekilde ifade eder: "Yazılı olmayan doğa yasası insanların kafaları dışında hiçbir yerde olmadığından, tutkuları ve çıkarları nedeniyle doğa yasalarını yanlış ifade edenleri veya yanlış uygulayanları, belirli bir yargıcın olmadığı bir yerde, hata yaptıklarına inandırmak pek kolay değildir."(Locke, 2013:119).

İnsanlar, sahip oldukları doğal hakları yasama makamına devrederek daha sonra ilan edilen yasalar tarafında yönetilirler. Locke'n kendi ifadesi şöyledir:

"Mutlak bir gelişigüzel güç veya yerleşik daimi yasalar olmadan yönetim-toplumun ve hükümetin amaçları bunların herhangi birinden ibaret olamaz. İnsanlar doğa durumunun doğa durumunun özgürlüğünü bunun için bırakamazlar ve eğer onların hayatlarını, özgürlüklerini ve servetlerini koruyacak ve ifade edilen hak ve mülkiyet kurallarıyla onların barış ve huzurunu teminat altına alamayacaksa, kendilerini ona bağlamazlar. Onların bir kimseye veya daha fazlasına kendi şahısları ve mülkleri üzerinde mutlak keyfi bir güç verme eğer bunu yapabilecek güçleri olsaydı, niyetinde oldukları ve sulh hâkiminin, kendi sınırsız gücünü onlar üzerinde gelişigüzel uygulaması için, eline bir kuvvet verdiklerini, başkalarının haklarına saldırılarına karşı savunma özgürlüğüne ve bu özgürlüğü ister tek bir kişi ister bir dizi adam tarafından çığnensin korumak için birbirleriyle eşit kuvvete sahip oldukları, doğa durumunda olduğundan daha kötü bir duruma koymaları olurdu"(Locke, 2013:120).

Locke'a göre, "mutlak güç", toplum bireylerinin mülkiyetlerinin hiçbir kısmını rızaları olmadan alamaz. Topluma girmiş olmaları, insanların mülkiyet haklarından vazgeçtiği anlamına gelmez. Başka bir deyişle, yasama yetkisi ve mutlak güç, herhangi bir bireyin ya da toplumun mülkiyetini rastgele açığa çıkarma veya zevk için ele geçirme hakkına sahip değildir. Yasama yetkisinin en önemli görevi bireyin mülkiyetini korumaktır. Yasama yetkilisi ve insanlar toplumsal durumda kabul edilip ilan edilen yasaların uygulanması sırasında aynı haklara sahiptirler. Ancak eğer yasama yetkisi tek bir adamın ya da meclisin elindeyse toplum içinde yaşayan bireyler için hala tehlike vardır. Hiçbir bireyin toplumun geri kalanı üzerinde herhangi bir hakkı olmadığı için, herhangi biri: Diğer insanlardan istediğimi alabilirim diyebilir. Locke bu durumu şöyle ifade eder:

"Fakat yasama gücünün daimi bir meclisin veya mutlak monarşilerde olduğu gibi tek bir adamın elinde olduğu hükümet biçimlerinde, onların kendilerinin toplumun geri kalanının sahip olmadığı ayrıcalıklı çıkarları olduğunu düşünme tehlikesi vardır ve dolayısıyla halktan uygun şeyleri alarak zenginlik ve güçlerini arttırmak eğilimi içine girerler. Çünkü eğer uyrukların yöneticisi olan kişi herhangi bir insandan onun mülkünün istediği kısmını alma ve kullanma ve kendisine uygun gelen şekilde onun birilerine devredebilme gücüne sahipse, bir insanın mülkü, o adamla toplumun diğer üyeleri arasındaki sınırları belirleyen iyi ve eşit yasalar olsa da, hiç güvende değildir"(Locke, 2013:122).

Bunun yanı sıra ancak hükümet ya da senato, yasa koyma ve düzenleme yetkisine sahiptir. Yine de bireylerin rızası olmadan gücün hepsini ya da bir kısmını alabileceklerini varsaymak yanlıştır. İnsanların, kendilerini ve mülklerini saldırılara karşı korumak ve hükümetlerinin devamlılığını sağlamak için hükümete vergi ödemeleri gerekir. Ancak bu, hükümetin insanları vergi ödemesi için zorlayabileceği anlamına gelemez. Bunun için yine bireyin rızası ve çoğunluğun onayı gereklidir. Vatandaşlar vergilerini kendileri veya seçtikleri temsilcileri tarafından ödenir. Locke, hükümetin mali destekle ilişkisini şöyle açıklar:

"Hükümetin mali destek olmadan ayakta duramayacağı doğrudur ve onun korumasından faydalanan herkesin, hükümetin devamı için kendi mülkünden payına düşeni ödemesi uygundur. Fakat bu hala söz konusu kişilerin rızası ile olmalıdır.; yani ya doğrudan kendilerinin ya da seçtikleri temsilcilerin çoğunluğunun rızası gereklidir. Çünkü eğer herhangi bir insan sadece kendi otoritesine dayanarak ve halkın rızası olmadan, halkı vergi yükü altına koyarsa, o kişi böylelikle 'mülkiyetin temel yasasını çiğnemiş olur, hükümetin amacı çarpıtılmış olur. Çünkü başkasının keyfi olarak istediği gibi bir hakka dayanarak kendisi için benden aldığı şeyler içinde benim mülküm olan nedir?"(Locke, 2013:123).

Vatandaşlar yasama yetkisini, hükümeti ve temsilcileri seçtikten sonra yasa koyucu yasama yetkisini başkasına devredemez. Çünkü bu, onlara halk tarafından verilmiş bir güçtür. Halk yasama gücünü kime verdiyse hükümet biçimini de o seçimle belirlemiş olur. Locke'un kendi ifadesiyle: "Yasa koyucu, yasa yapma gücünü başka ellere devredemez. Bu güç halktan alınmış bir güç olduğundan ona sahip olanlar bu gücü başkasına veremez"(Locke,

2013:125).Toplumdaki her yasa insanların iyiliği ve menfaatleri için yapılır. Aynı zamanda yasama yetkisi insanlar arasındaki güven ilişkisi üzerine kurulur. Bu bağlamda kabul edilen yasalar toplumun bütün bireylerini kapsar. Toplumda bireylerin statüsüne ya da isteğine göre yasa çıkartılamaz. Yasama, insanlara eşit ve adil olmayan hiç bir muamelede bulunamaz. Halkın izni veya rızası olmadan vergilerde herhangi bir artışı gündeme getiremez.

Locke'n doğa durumunda, insanlar her ne kadar bir barış ortamında yaşasalar da ona göre çatışma veya savaş kaçınılmazdır. Çünkü ona göre, insanların barış ve huzur içinde yaşamalarını ve mülklerini güvence altına almalarını sağlayacak bir erk yoktur. Bu bağlamda Locke'çu doğa durumunda insanlar özgür olmalarına rağmen mülkleri ve yaşamları daimi bir saldırı riski altında olacaktır. Locke'a göre, insanlar doğa durumunda üç nedenden dolayı saldırı riski altındadırlar. Bunlar:

1. Kurallar açık ve net şekilde belirtilmemiştir.
- 2.Doğal hakların kullanımını garanti edecek bir kamu otoritesi yoktur.
- 3.İnsanlar arasında çıkacak anlaşmazlıkları çözecek bir hakem bulunmamaktadır.

İşte bu sınırsız özgürlük ortamında, herkesin her şeye hakkının olacağı anlamı ortaya çıkar. Başkaları tarafından mülklerine her an saldırı olabileceği korkusu insanları toplumsallık çatısı altında birleşmeye zorlar. Böylece insanlar mülklerini yasal güvence altına alacaklardır. Locke'n siyasal teorisi, mülkiyet ve özgürlük kavramları üzerine şekillenir. Locke özgürlükle insan doğasına, doğa yasalarına, doğa koşullarına, toplumsal sözleşme ve anayasal hükümete vurgu yapar. Bu nedenle Locke özgürlüğün ve liberalizmin babası olarak adlandırılır. Çünkü Locke, doğal hak ve hukuk görüşlerinden anayasal hükümete; anayasal hükümetten bireysel özgürlüğe ulaşır. Locke'a göre, doğa durumunda insanın sınırlandırılmış bir mülkiyet hakkı vardı. Bu nedenle onun mülkiyet anlayışı, özgürlük kavramı ile yakından ilişkilidir. Mülkiyet ve özgürlük rıza çerçevesinde oluşturulan politik organizasyon yani hükümetin ilerlemesini sağlar. Özgürlüğe atfettiği sorumluluk olan akılsallık,Locke'a göre insanın kendisine veya türüne zarar vermesi önündeki en büyük engeldir. Bu bağlamda insan adaleti yönetmek adına başkasına zarar vermemekle yükümlüdür. Doğal haklardan vazgeçiş, egemene gözü kapalıbirşekilde boyun eğmekle değil yetkileri sınırlandırılmış yönetime sahip bir devlette son bulur. Hobbes'ta uyruklarla egemen arasında herhangi bir sözleşme yoktur; sözleşme uyrukların kendi arasındadır. Çünkü hem Hobbes'ta hem de Locke'ta sözleşme, devleti kurmak için değil öncelikle toplumu kurmak içindir. "Locke'ta devlet, onu kuran toplumun amaçlarının bir aracıdır" (Ebenstein, 2009:2225).

4. HOBBS VE LOCKE'DA ÖZGÜRLÜK SORUNU

4.1. Uyrukların Özgürlükleri

Hobbes'a göre, "Doğa, insanları bedensel ve zihinsel yetenekler bakımından eşit yaratmıştır." Bu nedenle, herkesin her şey üzerinde sınırsız bir özgürlüğü bulunmaktadır. Bu eşitlik ve negatif özgürlük durumu, beraberinde güvensizlik, korku ve savaşı getirir. Bu durumda insanlar, birbirlerine karşı birer kurturlar (*homo hominilupus*). İşte bu savaş halinin sona erdirilmesi için insan aklı ve kendini koruma içgüdüğü doğal yasa olarak devreye girer ve insanlar arasında güvenliğin sağlanması, doğal eşitlik ve negatif özgürlük halinin sınırlandırılmasını zorunlu kılar. "Bir insan, başkaları da aynı şekilde düşündüklerinde, barışı ve kendini korumayı istiyorsa, her şey üzerindeki bu hakkını bırakmalı ve başkalarına karşı, ancak kendisine karşı onlara tanıyacağı kadar özgürlükle yetinmelidir" (Hobbes, 2013: 104). İnsanların bir arada yaşama olanağı, insanların, bireysel-negatif özgürlüğün sınırsızlığında, dilediği her şeyi yapma isteğinden vazgeçmesini zorunlu kılar. Nitekim haklardan feragat edilmediği sürece herkesin herkesle savaşı devam eder. Her birey, *kendi iyiliği* için bir başkasını kendi eşiti görerek doğal haklarını bir üçüncü kişiye devretmesiyle, barış içinde yaşama olanağını bulacaktır. Doğal hakların üçüncü bir kişiye devriyle negatif özgürlük hakkından vazgeçen insan, bu hakkında sınırlandırılıp korunduğu pozitif bir toplumsal hak ve özgürlük olanağı elde edecektir. Hakların devriyle, her şeyin yapılması ya da yapılamayacağının hak olduğu doğal durum; neyin yapıp yapılamayacağının belirlendiği toplumsal bir duruma dönüştürülür. Bu, bir devletin kurulması anlamına gelmektedir.

Hobbes'un özgürlük düşüncesi onun sözleşme sonucu oluşan devlet anlayışı ile bağdaşır. Hobbes, *Leviathan* adlı eserinde özgürlüğü şöyle tanımlamaktadır: "Özgürlük, dış engellerin yokluğudur. Bu engeller çoğu zaman insanın dilediğini yapma gücünün bir bölümünü elinden alabilirler, fakat kendisinde kalan gücü muhakeme ve aklının emrettiği şekilde onu alıkoyamazlar (...) Özgür bir insan gücü ve zekâsı ile yapmaya muktedir olduğu şeylerde istediği şeyi yapması engellenmemiş olan birisidir (...) özgür irade sözünden, iradenin, isteğin veya eğilimin özgürlüğü değil, kişinin özgürlüğü anlaşılır" (Hobbes, 2013:162-163).

Hobbes'a göre, doğa durumunda, doğa yasalarının uygulayıcısı insanın kendisiydi. Ancak insan, haklarından feragat ederek sözleşme yaptıktan sonra doğa yasalarının uygulayıcısı egemen olacaktır. Bu bağlamda toplumsallıkta artık insanların birbirleriyle olan ilişkileri değil yurttaşların egemen ile olan ilişkileri, özgürlük sorununu başka bir bakış açısı ile ele almamızı zorunlu kılar. Yani doğa durumundaki özgürlük, öncelikle bedenin varlığını korumak ya da insanın mülkünü korumak anlamına geldiği için insan, herkesi kendine düşman görme, dolayısıyla yok etme özgürlüğünü kendisine hak görecektir. Fakat sözleşmeden sonra insanın

artık böyle bir hakkı söz konusu değildir. Çünkü toplumu meydana getiren insanların tümü haklarını egemene devretmiştir. Dolayısıyla insanlar arasındaki ilişki öteki üzerinde egemenlik kurma veya ötekini boyunduruğu altına alma anlamında ortaya çıkmıyor. Bir başka deyişle bütün insanların hakları egemenin yetkisi ve koruması altındadır. Bu yetki ve özgürlük aynı zamanda insanın eylem sınırlarını da belirlemektedir. Yani doğa durumunda, insanın varlığını sürdürmek adına sahip olduğu iradi hareket ile hareketin insana sağladığı sınırsız irade kullanma gücü, sözleşme sonrası toplum durumunda ortadan kalkmaktadır. İnsanlar toplum durumunda haklarını koruma anlamında başka birine yani bir egemene yetki vermektedir. Dolayısıyla insanın, artık başka biri ile savaşıma ya da bir başkasını tehlike olarak görme durumu yoktur. İnsanın doğa durumundayken sahip olduğu bu özgürlük anlayışı, toplum durumundayken yoktur. Toplumsal durumda şayet insan, ötekini bir tehdit unsuru olarak görürse ve ona zarar verirse cezalandırılır. Ama bildiğimiz üzere doğa durumunda böyle bir ceza durumu söz konusu değildir. Çünkü doğa durumunda doğa yasaları insanın kullanımı altındadır. Ancak toplum durumuna geçtikten sonra doğa yasaları, insan özgürlüğünün sınırlarını belirleyen, eylem alanının sınırlarını çizen bir yapıya dönüştüğünden doğa durumunda insanın sahip olduğu sınırsız özgürlük durumu, artık yoktur. Çünkü insanın rızası ve feragatiyle oluşturulan yasa ve yasanın yaptırım gücü insanı düzene sokacaktır. "Yasa, bireyin özgürlüğünü, yasa dışında oluşabilecek her türlü müdahaleye karşı korur" (Tunçel, 2010:215) Dolayısıyla insanın özgürlüğü, oluşturulan yasanın belirttiği sınırlar kadardır. Bunun yanı sıra insanın toplum durumunda, mülkiyet edinme hakları, doğa durumundaki gibi sınırsız değildir; fakat insanın, çalışarak elde ettiği mülkleri hiç kimse zorla elinden alamaz. Yani toplum durumunda, insanın emeğiyle sahip olduğu mülkler egemenin koruması altındadır.

Hobbes, korku ve özgürlüğün tutarlılığını vurgularken, örneğin, bir insanın, hiç kimse onu, borcunu ödememekten alı koymamasına rağmen hapis korkusu yüzünden borcunu ödemesinin iradi bir eylem olduğunu ve bu eylemini özgürce yaptığını vurgular. Mutlak gücün, öznal-bireysel iradenin devriyle kabul edilip bu gücün etrafında bir sözleşmeyle bir araya gelinmesi gücün akılcılaştırılması, ama insanın akılsızlaştırılmasıdır. "Öznal iradesini devreden, kendi kendini yönetmesini bilmeyen insan, kendisinin bir başkasınca yönetilmesini istemesi anlamında kendinin özerk varlığını yadsımaktadır" (Tunçay, 2003: 22). Hobbes'a göre, "Bir uyruğun özgürlüğü, egemenin, uyrukların eylemlerini düzenlerken, yasaklanmamış olduğu işlerdir: birbirleri ile alım ve satım yapmak ve başka türden anlaşmalar girmek, evlerini, gıdalarını ve mesleklerini seçmek, çocuklarını uygun gördükleri şekilde yetiştirmek özgürlüğü ve uyrukların özgürlükleri yasanın sessizliğine dayanır (Hobbes, 2013:165). Egemenin kural koymadığı dönemlerde, uyruk kendi takdirine göre yapmak ve yapmamak özgürlüğüne sahiptir. Örneğin, dünyanın bazı yerlerinde erkekler birden çok kadınla evlenmek özgürlüğüne sahiptir; başka yerlerde ise bu özgürlüğe müsaade edilemez. Bu ifadeleriyle toplumsallık

içerisinde, uyrukların ya da egemenlerin özgürlük alanlarına ilişkin açıklamalar yapar. Bu durumda da böylesi bir sözleşmede taraf olanlar için kölelikten başka hiçbir özgürlük ve hak doğmayacaktır. Bu nedenle, Hobbes bireyin değil devletin pozitif özgürlüğünü temel özgürlük olarak görür. Bu özgürlük, egemen kişide toplanan ve tıpkı doğal durumda her bir bireyin sahip olduğu özgürlük gibi sınırsız ve ölçsüz negatif bir özgürlüktür. Devletin böylesi bir niteliğe sahip olması, vatandaşları üzerinde en az doğa durumundaki kadar bir korku ve güvensizliği sürdürmesini potansiyel olarak taşıyor olmasındandır.

Kendisine devredilen bütün hakların temsilcisi olan egemen, hakların devirle birlikte kendinde toplanan sınırsız gücü ve pozitif özgürlüğü, devredenlere karşı yani tek tek bireylere karşı negatif bir özgürlükmüş gibi kullanmada herhangi bir sınırlama ile karşılaşmayacaktır. Yani egemen, sınırsız yetkiye sahipken uyruklar egemenin koyduğu yasalara tabidirler. "Hobbes'un özgürlük anlayışını, egemenliğin mutlaklığıyla uyuşturmak zor değildir. Uyruklar egemenin buyruklarına uyarlarken hem zorunlu hem de özgür olacaklardır. "Böylece egemenin yasalarla düzenlediği alanın dışında kalan alan ise, uyrukların bireysel özgürlük alanıdır"(Şenel, 1996:328) "Egemenin yasaları, bu bağlamda, bireyler için bir hak ve özgürlük değil bir esaret ve boyun eğme durumu yaratacaktır. Yasanın sessizliğine dayanan bireysel özgürlük, birey bile görülmeyen uyruklar için özgürlük değil sadece bir avuntu olarak duracaktır" (Tunçay, 2003: 23).

Zorunluluk ilişkisine bu aşamada değinmek yerinde olacaktır. Hobbes'a göre, özgürlük ve zorunluluk arasında bir tutarlılık vardır. Hobbes, *Leviathan* adlı eserinde bu konuyla ilgili şunları söyler: "Nasıl ki su, sadece, kanaldan aşağıya doğru akma özgürlüğüne değil, aynı zamanda zorunluluğuna da sahiptir; aynı şekilde, insanların isteyerek yaptıkları eylemler de, iradelerinden kaynaklandığı için özgürlükten kaynaklandıkları gibi; insan iradesinin her eylemi ve insanın her arzu ve eylemi, bir nedenden kaynaklandığı ve o nedenin kendisi de, ilk nedeni olan, tanrının elinde sürekli bir zincir içinde, başka bir nedenden kaynaklandığı için, aynı zamanda zorunluluktan kaynaklanır"(Hobbes, 2013: 163-164).

Görüldüğü üzere Hobbes, indeterministlere karşı 'yeterli bir nedeni' olduğunu söyleyerek determinist tavrını ortaya koymuştur. Özgürlük ve zorunluluk ilişkisi, uyruk ve egemenin ilişkisini anlamlı kılar. "Çünkü hem yükümlülüğümüz hem de özgürlüğümüz, boyun eğme eyleminden oluşur" (Hobbes, 2013: 159) der. Bireyler, korunma ve güvenlik karşılığında, sözleşme ile bütün haklarını bir egemene devretmişler ve devretmeleriyle bir yükümlülük altına girmişlerdir. Bu yükümlülük, egemen karşısında bir boyun eğiş olarak sözleşme iradesiyle kurulmuştur ve bu şekilde bireyler özgür olmuştur. Egemenin yasaları, bireyin özgürlük sınırlarını belirlemektedir. Nitekim Hobbes, çatışma durumunda, insanların özgür olduğunu söylerken ortaya koyduğu sözleşmeyle de uyrukların bütün haklarını alarak egemenin özgürlüğünü sınırsız duruma getirmiştir. Bireysel bir özgürlük, ancak egemenin yazılı ya da

sözlü olarak belirtmediği alanda söz konusu olacaktır. Nitekim uyruklar egemenin koyduğu yasalara boyun eğmek zorundadırlar.

Hobbes'un siyasal teorisinde insanın, doğa durumunda sahip olduğu sınırsız özgürlükler sözleşme yapıldıktan sonra kurulan sivil toplumda artık yoktur. Çünkü artık devlet kurulmuş ve bireyler bu sınırsız özgürlükten vazgeçişle egemene, yaşamlarını ve mülklerini koruması için gereken bedeli ödemiştir. Hobbes, toplumsal yapı oluşturulduktan sonra insan özgürlüğünü nasıl betimler? Bu sorunun cevabı için Hobbes'a göre, toplumsal sözleşmenin hangi şekilde gerçekleştirildiği veya sözleşme yapıldıktan sonra sağlanan toplum düzenine bakmalıyız. Bu noktada, insanlar arasında bencilliklerinden, varlıklarını sürdürme ve koruma içgüdülerinden kaynaklanan sürekli savaş durumu bitmiş olacaktır. Sözleşme yapıp, egemen seçildikten sonra uyruklar için birtakım kurallar belirlenir. Söz veya yazı ile belirtilen bu kurallar, insanların eylemlerinde doğru ya da yanlış ayırt etmeleri için oluşturulur. Bu kurallara 'toplum yasası' (civillaw) adı verilir. Bu yasalar uyrukları bağlayıcı nitelikte emirlerdir. Egemen, bu yasalara tabi değildir. "Tek yasa koyucu ise egemen güçtür, egemen güç ise bu yasalara bağlı değildir." (Hobbes, 2013:189). Bu yönü ile egemenin doğru dediği yasal; yanlış dediği suçtur. "Egemen yasaları yaparken hiçbir aşkın güce dayanmaz, sadece kendi rızasına dayanır" (Hobbes, 2013:190). Uyruklar, egemenin izni olmaksızın herhangi bir konuda başka bir egemene tabii olamazlar. Egemenin uyruklarından hiç kimse anlaşma yapıldıktan sonra egemene devrettiği yetkileri geri alamaz. Uyruklar, egemen tayin ettikten sonra egemene karşıt oy kullananlar çoğunluğa uymak zorundadır. Buna karşı gelmek isterlerse çoğunluk tarafından yok edileceklerdir. Çünkü Hobbes'a göre, sözleşmeye karşı eylemde bulunmak adaletsizliktir ve buna karşı eylemde bulunan kişi haklı olarak öldürülmelidir. "Aksi halde topluca doğal hale dönecektir ve bu sefer bir kişinin değil, herkesin birbirini öldürmesi adaletsiz sayılmayacaktır" (Hobbes, 2013:311-312). Hobbes bu durumu kendi ifadeleri ile şöyle dile getirir: "Hiç kimse, çoğunluk tarafından belirlenen egemenin kuruluşuna, adaletsizlik etmeden karşı gelemez (...) O kişi birlikten olsun veya olmasın ve onun rızası istensin veya istenmesin, ya onların kararlarına boyun eğmeli ya da daha önce içinde bulunduğu savaş ortamına geri bırakılmalıdır ki bu durumda herhangi bir kişi tarafından adaletsizlik olmaksızın yok edilebilir" (Hobbes, 2013:139).

Bütün uyruklar, egemenin eylemlerine ve kararlarına tabi olduğundan egemenin her eylemi ve aldığı her karar uyrukların hoşuna gitmese de uyruklara yapılmış bir hak ihlali olarak değerlendirilemez. Bu konuda Hobbes şöyle demektedir: "Egemenin eylemleri uyruk tarafından eleştirilemez" (Hobbes, 2013:139) Egemen hiçbir şekilde uyrukları tarafından cezalandırılamaz veya öldürülemez; çünkü uyruk, egemenin eylemlerine karşı sorumludur ve uyruklar, kendisi için yapılmış bir eylemden ötürü bir başkasını cezalandırmış olur. Hobbes'un şu sözleri, bu

görüşü desteklemektedir: "Egemenin yaptığı hiçbir şey, uyruk tarafından cezalandırılmaz"(Hobbes, 2013:140).

Sivil toplumun kuruluş amacı, insan barışının devamlılığını korumak olduğundan barışa ulaşma yolları, barışın önündeki engeller ve sorunlar hakkında kararların alınması ve bu bağlamda toplum içinde ya da dışında güvenliğin sağlanması hakkında verilecek kararlar egemene aittir. "Uyruklarının barışı ve savunulması için neyin gerekli olduğuna egemen karar verir"(Hobbes, 2013:140). Barışa aykırı görüş ve düşüncelerin hangileri olduğuna veya barışa uygun olanların hangileri olduğuna; bu bağlamda hangi durumlarda hangi insanların toplum karşısında neyi konuşacağına; ayrıca yayınlanmadan önce kitaplardaki düşüncelerin incelenmesine karar vermek egemene aittir. "Uyruklara hangi düşüncelerin öğretileceğine egemen karar verir"(Hobbes, 2013:140). Toplum içinde her bir insanın diğer insanlar tarafından engellenmeden yararlanabileceği ve yapabileceği eylemleri gösteren kuralları belirleme, gösterme ve kural koyma yetkisi egemenindir. "Uyruklardan her birinin, başka hiçbir uyruğun adaletsizlik etmeden ondan alamayacağı hangi şeylerin kendisine ait olduğunu bilebileceği kurallar yapma hakkı"(Hobbes, 2013:141). Toplumsal veya doğal hukukla ortaya çıkabilecek bütün anlaşmazlıklara çözüm aramak ve bulmak egemene aittir. Çünkü anlaşmazlıklar çözüme bağlanamazsa her insan, kendi adaletini sağlama yolunu seçecek ve bu durum toplumu savaş durumuna koyacak; insanlık tekrar doğa durumuna dönecektir. "Yargılama ve anlaşmazlıkları çözme hakkı ona aittir"(Hobbes, 2013:141). Diğer devlet ve toplumlarla savaş veya barış yapma hakkı bu bağlamda toplanacak verginin belirlenmesi, alınacak silah miktarının ve silahlanacak uyrukların sayısının belirlenmesi egemene aittir. "Uygun gördüğü şekilde savaş ve barış yapma hakkı da ona aittir"(Hobbes, 2013:142). Savaş ve barış durumunda bakanların, danışmanların, yargıçların, memurların seçilmesi egemenin yetkisi içindedir. "Bütün savaş ve barış danışmalarını ve bakanlarını seçmek hakkı da ona aittir" (Hobbes, 2013:141).

Egemen, uyrukları, devlete zarar vermekten caydırmak ve uygun bulduğu uyrukları mal, mülk veya onurla ödüllendirmek ya da uyruklara, topluma veya egemene karşı yaptıkları zararlı eylemlere istinaden fiziksel, psikolojik veya maddi cezalar vermek; bu bağlamda bunlara uygun yasalar çıkarmak yetkisi egemene aittir. Hobbes bunu şöyle ifade eder: "Ödül ve ceza vermek ve (önceki bir yasa, ölçüsünü belirlememiş ise) bunu dilediği gibi yapmak hakkına da sahiptir" (Hobbes, 2013:142). Uyruklara şeref unvanları vermek; kimin hangi dereceyi alacağı veya hangi soyluluk unvanını alacağını belirlemek egemene aittir. "Şeref ve paye verme hakkı ona aittir"(Hobbes, 2013:142-143).

Doğa durumunda, insanın can ve mal güvenliğinin olmayışı zorunlu olarak onu toplumsal olmaya zorlamıştır. Her ne kadar doğa durumunda, insanın sınırsız özgürlüğünün olduğu varsayılrsa da bu özgürlüğünün yasal temelde garantisi yoktur. Başka bir deyişle söz konusu özgürlük, Hobbes'a göre, gerçek bir özgürlük değildir. Hobbes'a göre, gerçek

özgürlük, yükümlülüklerimiz ve boyun eğme eylemimizde oluşur. Ona göre, bütün insanlar doğal olarak eşit olduklarından hiç kimse kendi yaptığı eylemden doğmayan yükümlülüğü kabul etmeyeceğinden özgürlük, bu boyun eğmede aranmalıdır. Özgürlük, uyruğun yükümlülüğü ve egemenliğin kuruluşundaki amaçta; uyrukların kendi aralarında barışı sağlamaları ve düşmana karşı koruma sağlamadaki amaçlardadır. Bu bağlamda sözleşme sonrası sivil toplum kurulduktan sonra uyruklara yasal garanti çerçevesinde özgürlükler verilir. "Uyruklara kendilerine zarar vermeye zorlanamazlar"(Hobbes, 2013:168). Hobbes'a göre, bir insan adalete uygun hüküm giymiş olsa da kendini öldürmesi yada ciddi şekilde kendini yaralaması durumunda yaşamını devam ettirmesi için gerekli gıda, ilaç vb. yaşamsal ihtiyaçlarının kullanılmaması egemen tarafından istense dahi uyruklar buna itaat etmeme özgürlüğüne sahiptir. "Uyruklar gönüllü olarak teşebbüs etmedikleri sürece, savaşıma da zorlanamazlar"(Hobbes, 2013:169).

Hobbes'a göre, düşmana karşı savaşıma emredilen bir uyruk, bu emre karşı gelmek ölümle sonuçlanacak olsa bile, adalete uygun bir şekilde bu emre uymayı reddedebilir. Hobbes bu özgürlüklerin yanında yasanın sessizliğine dayanan özgürlüklerden de söz eder. Bu bağlamda ona göre, egemenin kural koymadığı durumlarda uyruklar kendi iradeleri doğrultusunda eylemde bulunmak ya da bulunmamak özgürlüğüne sahiptirler. Ayrıca mevcut yasalar çerçevesinde uyruk, maddi veya manevi herhangi bir konuda egemen ile anlaşmazlığa düşerse egemenin atadığı yargıçlar önünde hakkını arama özgürlüğüne sahiptir. Sonuç olarak, Hobbes'un yukarıda ifade ettiği, egemenin hak ve yetkileri egemenin mutlak bir yetkiye sahip olduğunu gösterir. Egemenin, uyruklara karşı yapacağı her türlü haksızlık ya da insafsızlık sadece doğal hukuka aykırı olacaktır. Bu durum, egemene ve onun otoritesine bir zarar vermez. Çünkü "Egemen, halka karşı değil tanrıya karşı sorumludur"(Şenel, 1996:408) Bu anlamıyla egemen, uyruklara karşı herhangi bir suç işlemiş olmaz; sadece tanrıya karşı günah işlemiş olur. Ancak bu mutlaklık, egemenin o devletin yöneticisi olarak kalmasıyla ilişkilidir. Bu bağlamda egemenin en önemli hakkı, egemenin değiştirilemeyeceği, eleştirilemeyeceği ve uyrukların ona itiraz edemeyeceği çerçevesindedir. Kısacası barış, huzur ve güvenlik egemenin sürekliliğine, bölünmezliğine, devredilmezliğine ve üstünlüğüne bağlıdır.

John Locke isesiyasal teorisini insanın, mülk edinen hayvanlar olduğu yönünde temellendirir. Aristoteles'in, İnsan politik hayvandır. argümanına karşı Locke insanın mülk edinen hayvan olduğunu ifade eder. İnsanın mülk edinme iddiasını, çalışmasının yani emeğinin bir sonucu olarak görür. Başka bir deyişle emeğimizi, çalışmamızı bir şeye katmış olmamızın gerçeği, bize o şeye sahip olma hakkı kazandırır. Emek değeri yaratır ve bütün değerın kaynağıdır. Locke'a göre, doğa durumu ortak mülkiyetin olduğu bir durumdur. Çünkü ona göre doğa durumu, bütün insanlara müşterek olarak verilmiştir. Bu bağlamda bir şeylere emek harcadığımız takdirde özel mülkiyet hakkımız ortaya çıkar. Locke bu durumu şöyle ifade eder.

"Herkes kendi şahsının sahibidir. Kendisinden başka hiç kimsenin şahsı üzerinde hakkı yoktur"(Locke,2013:26). Bu bağlamda bütün insanlar dünyaya belirli bir özel mülkiyetle, yani şahsına sahip olarak gelir. Başka hiç kimsenin bu mülkiyetimiz üzerinde hakkı yoktur. Locke şöyle devam eder: "Diyebiliriz ki beden emeği ve elinin işi çalışanın kendisine aittir. Çünkü emek sorgusuz sualsiz emekçinin mülküdür. Başkaları için ortak mülkiyette yeterli miktarda ve kalitede şeyler bıraktığı sürece kişinin emeğini kattığı şey üzerinde kendisinden başka hiç kimse hak sahibi değildir. Bu emek kişiyi kendisi ve diğerleri arasındaki ayrımı ortaya koyar. Bu onlara doğanın herkesin ortak anasının verdiğiinden daha fazlasının üstüne eklediği andan itibaren bunlar onun özel hakkı olmuş olur"(Locke, 2013:27).Bu bağlamda Locke, bütün insanlar için ortak olan doğa durumundan özel mülkiyet durumunun nasıl ortaya çıktığını izah eder. Başka bir ifadeyle Locke için, sahip olmak bir hakka dönüşür ve emek, özel hak ve mülkiyetin kaynağı olmuş olur. Locke'a göre, doğal hukuk, özel mülkiyet hakkını öngörür ve yönetimlerde bu hakkı güvence altına almak için kururlar.

"John Locke, Thomas Hobbes'un aksine insan doğası hakkında iyimser bir bakış açısına sahiptir. Hobbes'un temel önermesi, her bireyin kendi adına sınırsız doğal hakkı bulunduğudur; doğa durumu bir çatışma durumudur.Locke'n temel önermesi ise, kendimizi korumamız, Tanrı'ya borçlu olduğumuz doğal bir görevdir ve bu görev kendisine uyulduğunda çatışmaya neden olmaz" (Hampsher-Monk, 2004:115). Locke, bu iyimserliğini doğa durumunda, bütün insanların özgür ve eşit bir durumda olduklarını iddia ederek temellendirir. Locke'a göre, özgürlük, başkalarının zorbalıklarından ve engellemelerinden uzak olmaktır. Bu bağlamda birey bir başkasının keyfi arzularından ve otoritesinden bağımsız olarak kişiliğini, eylemlerini ve sahip olduğu mülklerini doğal hukuk kuralları çerçevesinde istediği gibi kullanma ve yaşama hakkına sahiptir. Ona göre doğa durumu, aynı zamanda tüm otorite ve yargılama hakkının karşılıklı olarak herkese ait olduğu ve kimsenin kimse üzerinde herhangi bir egemenlik hakkının bulunmadığı bir eşitlik durumudur. Bu eşitlik durumunda bireyler, her türlü yargılama ve cezalandırma konularında eşit haklara sahiptirler. Bu bağlamda Locke'n siyaset teorisinde, özgürlük ve eşitlik kavramları birbirini kapsayan ve tamamlayan iki kavram durumundandır. Hobbes'un aksine Locke'n doğa durumu, bir başıboşluk ve kuralsızlık halinde değildir. Başka bir deyişle özgür ve eşit olan insanlar her istediklerini yapabilme özgürlüğüne sahip değildirler. Örneğin bir insan, başka bir insanın yaşamını ve mülkünü ortadan kaldırma ya da hiçbir gerekçe göstermeksizin onlara saldırıda bulunamaz. Çünkü doğa durumunda insanların, böylesi eylemleri yapmalarına engel olan onları yöneten ve birbirlerine karşı yükümlülükler veren bir "doğa yasası" vardır. Locke, aklın kendisi olan bu yasaya göre, insanın kendi güvenliğinin sözü konusu olmadığı hiçbir durumda insan, bir diğerinin özgürlüğüne veya mülküne zarar veremez ya da onları tehlikeye atamayacağını dile getirir.Locke'n siyaset teorisinde doğal hukuk görüşlerinin ana argümanı olan doğa yasası, insanların güven ve barış içinde yaşamalarını

sağlayan bir yasa konumundadır. Locke'n akıl dediği bu yasa, doğa durumunda insanların çatışmasız, güven içinde yaşamalarını sağlar. Bu bağlamda onu, Hobbes'tan ayıran önemli unsurlardan bir tanesidir. Öte yandan Locke, doğa durumundaki her insan eşitlik kavramının gereği, doğa yasasına uymayanları ya da karşı çıkanları yargılama veya cezalandırma hakkına sahip olacağını ifade eder. Bu durum Locke'ta şöyle izahını bulur: "Doğa yasasını çiğnemiş birisi, insanların güven içinde yaşamalarının tek koşulunu ortadan kaldırmaya teşebbüs etmiş olur ve bu kişi bütün insanlık için bir tehlike oluşturur. Bu nedenle, herkesin saldırganı cezalandırmaya veya doğa yasasının uygulayıcısı olmaya hakkı vardır"(Ağaoğluları, 2006:170).

Ancak doğa durumunda, her insanın doğa yasasının uygulayıcısı ve yürütücüsü olması, beraberinde işlenen suça verilecek cezanın orantısız olabilmesini de getirecektir. Bu bağlamda insanların kendi davalarının yargıcı olması, irrasyonel bir durum ortaya çıkaracaktır. Çünkü insanlar kendileri ya da tanıdıkları başka bir insan söz konusu olduğunda tarafsız bir yargılama yapamazlar. Çünkü insan, tutku veya öç alma gibi duygularla hareket edebilecek bir canlıdır. Bu açıdan yargılama ve cezalandırma erkini elinde bulunduran bir üst yapı olmadığı sürece insanlar arasında adli bir yargılama veya cezalandırmadan söz edilemez. Bu durum, insanlar arasında karışıklığın ve düzensizliğin önüne geçilememesine neden olacaktır. Locke'a göre, böylesi bir durum güvenli doğa durumundan, güvensiz kaotik savaş durumuna geçilmesine neden olacaktır. Özetleyecek olursak Locke için tam bir işbirliği, dayanışma ve güvenliğin hâkim olduğu doğa durumu her ne kadar doğa yasası olsa da adil bir yargılama ve cezalandırma otoritesinin olmayışı savaş ortamını doğuracaktır.

İnsanlar can ve mülk güvenliklerinin yanı sıra güvenli bir ortamda yaşamlarını devam ettirmek adına hak ve özgürlüklerini koruyacak genel ve üst bir otoriteye ihtiyaç duyarlar. Bu bağlamda insanlar, kendi rızaları ile doğuştan sahip oldukları birtakım haklarından feragat ederek hükümet çatısı altında birleşirler. Locke, hükümetin asıl amacının insanların doğuştan sahip olduğu mülkiyet haklarını korumaktır der. Hükümet, bireyin mülkiyet hakkını koruyup garanti altına alarak güvenliğini sağlayacaktır. Başka bir deyişle Locke'n mülkiyet özgürlüğü ile mülkiyet güvenliği kavramaları birbirlerini tamamlamaktadır. Bu amaçla Locke, oluşturulan hükümette bireyin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alacak devlet yetkisini hukuk sistemi ile sınırlandırmak istemektedir. Çünkü devlet karşısında bireyin hak ve özgürlüklerini büyütüp genişletmek adına ister istemez devletin yetki ve görevlerini sınırlandırmak zorunluluğu vardır. Bu bağlamda Locke, bireyin mülkiyet güvenliğini sağlamak adına siyasal erki yasama, yürütme ve federatif güç olarak üçe ayırır. Bu ayırmada Locke için yasama gücü büyük önem taşır; çünkü yasama gücünü elinde bulunduranlar, halkın temsilcileri olduğundan onları değiştirme ve görevden alma hakkı da bireylerin elindedir. Yasama erkinin sınırlarını belirleyen Locke, bu sınırların aşılması durumunda yine bireylerin bu hakkı geri alma yetkisine sahip olduklarının altını çizer. Başka bir deyişle şayet hükümet, kendi halkıyla savaş çıkartacak

şekilde yönetimi kötüye kullanıyorsa veya hükümeti yöneten görevliler haksız bir eylemde bulunup adaletsiz sonuçlara neden oluyorsa ve buna bağlı olarak bireylerin hukuki hak arama yollarını kapatıyorsa ve halkın büyük çoğunluğu bundan etkileniyorsa halkın direnme ve devrim yapma hakkı doğacaktır. Fakat Locke'a göre, şayet hukuki yollar açıksa ya da zarara uğrayan kişiler sayıca azsa ve ödenmesi mümkün olan tazminat hakkı, zarar veren tarafından engelleniyorsa bile direnme hakkı doğmaz.

Özetle, Locke'a göre, doğa durumunda, insanları belirleyen bir otorite olmamasına rağmen bütün insanların eylemlerini belirleyen ve bağlı oldukları bir doğa yasası vardır. Bu yasa bütün insanlara, herkesin eşit ve özgür olduğunu bu bağlamda hiç kimsenin başkasının yaşamına, sağlığına ve özgürlüğüne ya da sahip olduğu mülklerine zarar vermemesi gerektiğini öğretir. İnsanların bu yasaya boyun eğmeleri, eylemlerine ahlaki bir özellik de kazandırır. Toplum haline geçildikten sonra ise insanların özgürlüğü kendi rızalarıyla ve oyları ile sahip oldukları birtakım doğuştan hakları devrettikleri hükümetin güvencesi altıdadır. Hükümet bireylerin yaşamını, özgürlüklerini ve mülklerini yasama ile garanti altına alır. Ancak bu yasama yetkisi, herhangi bir şahsın ya da yasanın arzu ve istekleri altında olmayıp kendisine verilen yetki kadardır. Aksi bir durum söz konusu olduğunda yani bu yetkinin sınırları bireylerin yaşamını, özgürlüklerini ve mülklerini tehlikeye atarsa insanların bu erki geri alma ya da hükümeti devirme hakları vardır.

4.2.Hobbes ve Locke: Bir Karşılaştırma

Her düşünür yaşadığı coğrafyanın, ülkenin ve dönemin yaşam koşullarını fikirlerine yansıtır. Bu bağlamda tezimizde ele aldığımız her iki İngiliz düşünür Thomas Hobbes ve John Locke da yaşadıkları zamanın yaşam koşullarına bağlı olarak ülkelerinin içinde bulunduğu sorunlara çözüm bulma adına siyasal teoriler geliştirmişlerdir. Hobbes'un mutlak güç ve güvenlik odaklı siyasal teorisi 17.yy. İngiltere'sinde mezhepsel din savaşları nedeni ile iç karışıklığın hâkim olduğu kargaşa ortamına son vermek için ortaya çıkmıştır. Hobbes'un en temel amacı, İngiltere'yi teorisinde de ifade ettiği doğa durumundan çıkarmak, can ve mal güvenliğinin hâkim olduğu güçlü bir devlet haline getirmenin koşullarını göstermektir. Hobbes'a göre bu, ancak insanların haklarından kendi rızaları ile feragat ederek seçilecek erke sınırsız hak ve yetkiler vererek mümkün olacaktır. Sınırsız yetki ile donatılmış bir devlet, güvenli olabilecek ve bireylerin can ve mal güvenliğini koruyabilecektir. Bu bağlamda hem bireyin hem de devletin birbirlerine karşı ödev ve sorumlulukları vardır.

John Locke da düşüncelerini Hobbes gibi zamanın koşullarına bağlı olarak temellendirmiştir. Bu bağlamda hak ve özgürlükler çerçevesinde oluşturduğu güvenlik kuramı sürgün olduğu yıllarda yaşadığı Hollanda'nın özgürlükçü ortamından oldukça etkilenmiştir.

Locke, dönemin İngiltere'sinde kralcılar ve parlamentocular arasında çıkan çatışma ortamında parlamentocuları desteklemiştir. Çünkü ona göre ülkenin barışı, güvenliği ve istikrarı yalnızca ve yalnızca bireyin güvenliği temelinde sağlanabilir. Bireyin güvenliği ise Locke'un mülkiyet hakkı olarak ifade ettiği yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarının devlet tarafından korunması ile sağlanabilir. Bunun için John Locke devletin hukuk sistemi ve yasalarla sınırlandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda Locke, Hobbes'un mutlakıyetçi fikirlerine karşı olduğunu göstermiştir.

Her iki düşünür de insanların yaşamlarını barış ve refah içinde sürdürebilmelerini, bireyin ve devletin güvenliği problemine bağlamıştır. Thomas Hobbes, güçlü bir yönetim kurmak adına iç ve dış güvenlik odaklı devletin güvenliğine vurgu yaparken John Locke ise bireyin özgürlüğü odaklı güvenliğe vurgu yapar. Locke için güvenlik, bireyin özgürlüğü ile bağlantılıdır. Başka bir deyişle bireyin özgürlüğünün sağlanması, güvenliğinin ön koşuludur. Hobbes ve Locke'n siyasi sistemlerinde sıklıkla dile getirdikleri birey ve özgürlük kavramları, liberalizmin ana hatlarını oluşturur. Bu bağlamda her iki düşünürün birey ve bireysel özgürlüklerden hareketle ortaya koydukları görüşleri klasik liberalizmin fikir babaları olarak yorumlanmalarına olanak sağlamıştır. Liberalizmin hakim olduğu toplumlarda siyasi erk bireyci olmak zorundadır; çünkü liberal düşünürlere göre devletin ortaya çıkış nedeni ve amacı birey, bireyin doğal hakları ve mutluluğudur. Toplumu ve siyasi erki yaratan bireylerin özgür rızalarıdır. Bu nedenle birey, toplumdan ve siyasi erkten önce gelir. Toplumsallığından önce birey, devredilemez doğal haklara sahiptir ve toplum içinde bu hakları ile yeniden doğar. Bireyin özgürlüğü ve mülkiyeti aklının iradesi ile yarattığı her şeydir. Başka bir deyişle, özgürlük aklın ve istemlerin bağımsız olmasıdır. Bu anlamda bireyler sahip oldukları bu özgürlüklerle kendilerini geliştirecek bireysel yaşam alanları yaratacaklardır. Burada unutulmaması gereken şey, her bireyin özgürlük alanının diğer bireylerin özgürlük alanları ile sınırlı olacağıdır. Devletin asli görevi bireylerin özgürlük alanlarında barış içinde yaşamalarını sağlamaktır. Çünkü liberal siyasetin esas sorusu bireylerin özgürlükleri ile siyasi erkin otoritesi arasındaki dengenin nasıl sağlanacağıdır. "Liberal düşünce birey ve toplum üzerinde sınırsız yetkilerle donatılmış mutlak güç sahibi hiçbir siyasi erkin varlığını kabul etmez." (Çağın, 1984:91). Çünkü liberal düşünce için bireysel özgürlükler ve toplumsal rıza vazgeçilmez iki ana unsurdur. Hobbes, bireyci ilkelerden hareketle bireyi kendi yaşamı ile ilgili konularda tek ve mutlak egemen olarak değerlendirir ve bireyin özgürlüğünü bu düşünce ile temellendirir. Kendi ifadesi ile Hobbes özgürlüğü engellerin olmaması anlamında ifade eder. Hobbes'a göre doğa, insanları bedensel ve zihinsel yetenekler bakımından eşit yaratmıştır. Bu eşitlik durumu İngiliz liberal düşüncesinin çıkış noktası olan negatif özgürlük anlayışı olarak yorumlanabilir. Liberalizmdeki negatif özgürlük bireyin toplum ve siyasi erk karşısındaki tutumudur. Negatif özgürlük bireyi tek başına bir değer olarak ele alır. Başka bir deyişle, negatif özgürlük

anlayışında odak nokta bireydir. Bu bağlamda liberalizm için özgürlük, bireyin özgürlüğünü sınırlayan her türlü engeli ortadan kaldıracak ve sadece bireyin ihtiyaçlarına odaklanan bir özgürlük anlayışı olacaktır. Başka bir deyişle, negatif özgürlüğün temel argümanı bireye herhangi bir müdahalenin olmamasıdır. Çünkü birey kendi kendisinin efendisi konumundadır. "Liberalist görüşteki negatif özgürlük anlayışında, bireyin özgürlüğünün önündeki en büyük engel siyasal erkin kendisidir. Bu nedenle liberalist bütün görüşlerin ortak noktası, siyasal erkin bireye müdahalesinin sınırlandırılmasıdır. Dolayısıyla genelde otorite, özelde siyasal erke bir sınırlama ön plandadır." (Yayla, 2012:192). Bu bağlamda İngiliz liberalizmi genel olarak bireyler üzerinde herhangi bir dış zorlama veya müdahalenin olmadığı "Bir şeyden özgürlük (freedom from)" ilkesi dayanarak sınırlı devlet anlayışına dayanır." (Yayla, 2011:19). "Çünkü Hobbes, yasanın yasaklamadığı her şeyi yapabilirsin ilkesinden hareket eder." (Yayla, 2012:172).

"Ancak Hobbes her ne kadar bireyci ilkelerden hareket etse de devlet ve hukuk teorisinde insan hak ve özgürlüklerini merkeze alan sınırlı bir devlet teorisi ortaya koyamamıştır." (Uslu, 2017:83). Hobbes'un siyasal teorisinde, liberalizme yakın fikirlerin olduğunu dile getiren bazı düşünürler onun birey gerçeği dışında başka bir gerçeklik dile getirmediğini ve bireylerden hareketle bir siyasal erk oluşturduğunu ifade ederler. Bu bağlamda, bu düşünürlere göre Hobbes, liberal olarak değerlendirilebilir. "Bireylerin devletten beklentileri, dış politikada düşmanlara karşı korunma, iç politika da barışın sağlanması, kamu güvenliğinin elverdiği oranda toplumsal zenginleşme ve dolayısıyla siyasal erkin tanıyacağı özgürlüklerden yararlanma olacaktır." (Göze, 2005:147). Hobbes'un kendi döneminde ilk kez özgürlük ve güvenlik problemlerinden söz etmesi ve yine ilk kez bireylerin özgürlüklerinin ve güvenliklerinin korunması için siyasal erkin oluşturulması gerektiğini ifade etmesi liberalist yorumların yapılmasına zemin sunmaktadır.

Hobbes'un bu düşünceleri farklı yorum ve okumaların yapılmasına neden olmuştur. Bu yorumlardan bazıları Hobbes'u bireyci fikirleri nedeni ile liberal olarak yorumlarken bazıları ise otoriter devlet görüşleri için totaliter olarak yorumlar. Yeni liberalizmin temsilcilerinden Hayek, Hobbes'u liberalist düşünce için son derece tehlikeli bir düşünür olarak değerlendirir. Her iki okuma için de Hobbes'un söylemlerinde izler bulmak mümkündür. Ancak göz ardı edilmemesi gereken nokta, Hobbes'un mutlakıyetten liberalizme giden, küçük de olsa, bir yol açmış olduğudur. Aynı zamanda Hobbes'un temellendirdiği sözleşmecî kuram, modern toplumlar için ilk taslak konumundadır. Bu bağlamda, sözleşme kuramı ile özgürlüğü arayan bireyler için de Hobbes'un bu fikirleri bir araç ya da hareket noktasıdır. Her ne kadar liberalizmin ilk ilkelerini dile getiren Thomas Hobbes olsa da liberalizmin fikir babası John Locke olarak görülür. Liberalizmin kurucu fikir babası olarak kabul edilen John Locke'n, doğal haklar çerçevesinde ortaya koyduğu görüşleri hala güncelliğini korumaktadır. Bu anlamda, Locke'un bu fikirleri günümüz siyasal düzeninin ve piyasa ekonomisinin ana hatlarını oluşturur. Locke'n siyasal

teorisinde dile getirdiği yaşam, özgürlük ve mülkiyet kavramları hakkında dile getirdiği düşünceleri bu savı doğrular niteliktedir. Her birey yaşamını devam etmek adına gerekli eylemleri yapma hakkına sahiptir. Bireylerin toplumsallıktan önce doğa durumunda, sahip oldukları doğal hakları toplumsal düzene geçtikten sonra siyasal erke ve diğer bireylerin saldırılarına karşı korumak en önemli anayasal hak olacaktır. Bu bağlamda bireylerin ne siyasal erkin ne de diğer bireylerin müdahale edebileceği özel bir yaşam ve mülkiyet alanının olması zorunludur. Başka bir deyişle, bireylerin mülkiyet denilen yaşam ve özgürlük anlamına gelen devredilemez hakları soyut anlamdan çıkıp somut bir anlam kazanacaklardır.

Locke'a göre: Devlet, gücünü, başına buyruk değil amacı toplumun barışı güvenliği ve iyiliğinden başka bir şey olmayan halkın bildiği kurulu yasalarla tarafsız ve dürüst olarak kullanmak zorundadır" (Locke, 2005:79). Ayrıca Locke'a göre, "toplumsal sözleşme ile kurulan siyasal erk herkesin özgürlüğünü, mallarını ve yaşam haklarını en iyi şekilde korumak amacıyla yapıldığından toplumun ya da yasamanın etki alanının genel iyiliğin ötesine yayılacağı düşünülemez" (Locke, 2007:72). Çünkü ona göre: "Toplumsal rıza ile kurulan yasanın egemenin çıkarları için kullanılması gasp, egemenliğin toplumun, başka bir deyişle, insanların iyiliği ve mutluluğu dışında başka amaçlar için kullanılması ve halkın boyunduruk altına alınması tiranlık anlamına gelir ve yasanın bittiği yerde tiranlık başlar" (Erdoğan, 2003:189).

Locke'çu liberal anlayışa göre, insanların doğuştan sahip olduğu devredilemez hakları yaşam, özgürlük ve mülkiyettir. Bu anlamıyla liberalizm, bireysel hak ve özgürlüklerin anayasal güvence altına alındığı bir sistemdir. Bunun yanı sıra siyasal erkin bu amaç doğrultusunda sınırlandırılması da bu nedenledir. Liberal düşünürlere göre, bireyin varlığı toplumdan ve siyasal erkten önce gelir. Bu nedenle, bireyin özgürlüğünü kısıtlayan ya da bireysel mutluluğu sınırlayan engellerin ortadan kaldırılması siyasal erkin esas amacı olmalıdır. Locke'n siyasal kuramında dile getirdiği temel haklar, toplum için değil toplumu oluşturan birey içindir. Çünkü ona göre, birey toplumdan ve siyasal erkten önce vardır. Locke'n, liberalizmin izlerini taşıyan kuramının hareket noktası *bir şeyden özgürlük* ilkesidir. Bu ilke bağlamında Locke, insanın özgürlüğünü mutlak siyasal erkten bağımsız olmak anlamında temellendirir. Locke'n siyasal kuramının çıkış noktaları olan doğal haklar ve doğal hukuk, insanın bütün toplumsal ve siyasal erklerden üstün olan devredilemez haklarını konu edinir. Bu anlamda, onun dile getirdiği bireyin devredilemez doğal haklarından biri olan özgürlük, bireylerin dışarıdan herhangi bir yaptırıma maruz kalmadan istedikleri gibi eylemde bulunmaları anlamına geldiğinden negatif özgürlük anlamına gelir. Bu bağlamda, bireysel eylemlerdeki hareket serbestliği, Locke'un siyasal teorisi, devletin bireylere sağlayacağı özgürlüğün şekli hakkında bize ipuçları verecektir. Locke'n dile getirdiği *bir şeyden özgürlük* ilkesi negatif özgürlüğün ana ilkesidir. Buna göre, bu ilke siyasal erk ya da otoriteye, bireylerin hak ve özgürlüklerini kısıtlayıcı veya engelleyici herhangi eylem ya da baskıda bulunmamaları, başka bir deyişle, bu hakların anayasa ile güvence

altına alınması gibi yükümlülükler verir. Buraya kadar dile getirdiğimiz görüşlerden açıkça anlaşılacağı gibi Locke, siyasal erkin özelliklerini Hobbes'tan farklı bir şekilde dile getirir. Locke'ta siyasal erk ya da hükümet yasa ile ortaya çıkar. Bireyler, mülklerine ve en önemlisi özgürlüklerine uygun şekilde yetkilerini devrederek siyasal erki oluştururlar. Burada bireylerin yaşam, özgürlük ve mülklerini zorlayacak herhangi bir mutlak otoritenin varlığından söz edilemez. Başka bir deyişle, mutlak bir otorite değil rıza çerçevesinde hakların devri ve sözleşme ile seçilmiş bir hükümet vardır. Bu seçilmiş hükümetin en önemli görevi bireylerin hak ve özgürlüklerini korumaktır. Bunun aksi bir durum söz konusu olduğunda yani seçilmiş hükümet ona verilen yetkileri bireylere karşı kötü kullanmaya kalktığında bireylerin hükümeti yıkmaya yetkileri vardır.

Thomas Hobbes'un, John Locke'n düşünceleleri üzerinde etkisi oldukça fazladır. Nitekim Locke'n, Hobbes'un mevcut yöntem ve kavramlarını kullandığı görülür. İnsan doğası, doğa durumu, güvenlik, sözleşme ve siyasal toplum gibi kavramlar her iki düşünürün teorisinde de aynı kavramsal çerçevedir. Locke, kavramsal çerçeve anlamında, Hobbes ile aynı fikirdeyken içerik anlamında tamamen farklı düşüncededir. Hobbes devlet temelli güç ve güvenlik odaklı bir teori benimserken Locke bireyin hak ve özgürlüğü temelinde güvenliğe dayalı bir teori ortaya koyar.

Doğal hukuk teorisi bağlamında her iki düşünürü değerlendirecek olursak; Hobbes'a göre, insanlar devlet oluşturmadan önce doğa durumu denilen bir ortamda yaşarlardı. Sınırsız bir özgürlük anlayışının hâkim olduğu bu ortamda insanların en büyük sorunu can güvenliklerini sağlama ihtiyacıydı. Çünkü doğa durumunda, herkes kendi akli ve kararları doğrultusunda hareket eder ve yaşamını, mülklerini diğer insanlara karşı korumak için her şeyi yapmaya hazırdırlar. Böyle bir durumda herkesin, her şey, hatta bir başkasının bedeni üzerinde hakkı olduğu bir ortam söz konusudur. Böylesi bir ortamda insan hayatının ve mülklerinin hiçbir garantisi yoktur. Bu bağlamda can güvenliklerini sağlamak adına insanlar, diğer insanları egemenlikleri altına almak istediler. Hobbes'a göre, bu kolay değildi; çünkü egemen bir yasa ya da yasa koyucunun olmadığı doğa durumunda, insan insanın kurdudur. Bu durumda insanlar ne can güvenliklerini sağlayabilir ne de mülk edinebilirlerdi. Hobbes'un doğa durumunda her şeyde bir kargaşa ortamı olduğunu buradan açıkça görebiliyoruz. Hobbes'a göre, insanlar, hayatlarını ve mülklerini koruma arzuları ile bir egemenlik kurma ve sivil bir toplumda barış içinde yaşamak istemişleridir. Bu nedenle doğa durumundaki savaş ortamına son vermek adına bazı haklarından feragat ederek sözleşmeyle toplumsal duruma geçmişlerdir. İnsanlar toplumsal sözleşmeye katıldıktan sonra bireysel özgürlükleri bağlamında bazı haklarını kaybetmiş; fakat sözleşme sonrası elde ettikleri haklarını güvence altına almışlardır. Hobbes'un siyaset teorisinde birey hakları, genel anlamda insanların doğa durumunda sahip olduğu haklarla toplumsallaşma döneminde elde ettiği ve kaybettiği haklara bakmakla bir açıklığa

kavuşur. Birey doğa durumundayken her şeyi elde etme hakkı olduğu gibi, elinde olanı da kaybedebilirdi. İnsanlar kendi aralarında akılları çerçevesinde barışın koşullarını belirleyecek kurallar etrafında birleşerek toplumsallık çatısı altına girmişlerdir. Doğa yasalarını ve doğal hukuku belirleyen yegâne etmen akıldır.

John Locke, Thomas Hobbes'dan farklı olarak politik perspektifinde doğa durumuna ilişkin olumsuz bir tutum takınmaz. Dolayısıyla, doğa durumu hem bir eşitlik hem de bir özgürlük alanı olarak ele alınmıştır. Ancak bu eşitlik tam anlamıyla bir yasa tarafından sağlanan bir eşitlik değil daha çok insanın Tanrı nezdinde bir eşitliğini ifade eder ve bireylerin Tanrı tarafında eşit olarak görüldüğü düşüncesini açığa çıkarır. Bireyler aynı yeteneklere sahip olduklarından ve doğada her şeyi paylaştıklarından, aralarında birbirlerine yok etmek için herhangi bir ast-üst ilişkisinin bulunması düşünülemez. İnsan doğasına ilişkin olarak Hobbes, doğa durumunda, insana gayri ahlaki bir karakter verirken, Locke, insana ahlaki bir yükümlülük verir. Locke, insanların aslında iyi olduğuna inanırken, Hobbes da zaman zaman insanların tehlikeli ve birbirlerinden korunmaları gerektiğine inanıyordu. Hobbes, sınırsız monarşi gücünün insanları birbirinden korumanın ve uygar, başarılı bir devleti korumanın tek yolunun olacağına inanıyordu. Hobbes, bir hükümetin, kontrolü elinde tutarak eninde sonunda anarşiye götüreceği her türlü isyanı önlemeye çalışması gerektiğine inanıyordu. Locke, eğer hükümet yurttaşların doğal haklarını tehdit ederse halkın bu hükümeti devirme ve yetkiye el koyma hakkı olduğunu dile getirir. İnsanların özgürce düşünebilmesi ve bunu dile getirebilmesi de Locke'un en temel politik fikridir. Bunun yanı sıra, Locke, halkın doğal haklarını koruma yükümlülüğünü ve sorumluluğunu devletin üstlenmesi gerektiğini ileri sürer. Locke, ayrıca temsilci bir hükümet vasıtasıyla halkın kendisini yönetme hakkının kabul edilmesi gerektiğini vurgular.

Bunun yanı sıra her iki düşünürün de siyasal teorilerinde benzer noktalar vardır. Bu bağlamda bütün insanların özgür ve eşit doğduğu, ortak bir egemenlik için mutlak bir egemene ihtiyaç olduğu, insanları yönlendiren doğa yasasının akıl olduğu fikirleri her iki düşünürde de ortaktır. Ayrıca her iki düşünür, doğa durumunda, yaşamın ve mülkiyetin tehlikede olduğunu önemle vurgular. Doğa durumunda özgürlük Hobbes için herkesin her istediğini yapabilmesi anlamına gelirken, Locke'ta yaşam ve mülkiyet hakkına saygı göstermeyi kabul etmektir. Fakat Locke, Hobbes'tan farklı sonuçlara ulaşır. Locke'a göre, doğa yasaları bize diğer bireylerin haklarına veya mülklerine saldırmamayı öğretir. Bu bağlamda, Locke'a göre, bütün insanlar toplumsallıktan önce bile bir takım bireysel ve ahlaki haklara sahiptir. Locke bu bireysel ve ahlaki hakların yasalar çerçevesinde garanti altına alınıp insanların karşılıklı saldırılarının önüne geçilebileceğine inanıyordu. Bu nedenle insanların yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarını korumak hükümetin görevidir. Ayrıca hükümetin yetkisinin barışçıl anlaşmada devletin yetkililerinin yanı sıra halkın izniyle tutulması gerektiğine inanırdı. Özetle Hobbes'a göre, insanı

sözleşme ile devlet kurmaya iten, doğası gereği bencil ve şiddete meyilli doğal dürtüleriydi. Bu uzlaşa bile kaçınılmaz olarak güçle sağlanacaktır. İnsanın rızası ile bütün haklarından vazgeçisi saldırılardan uzak bir barış ortamına duyulan ihtiyaçtır. Bu anlamı ile Hobbes'un sözleşme kuramı aynı zamanda bir barış sözleşmesi olarak da yorumlanabilir. Barışın korunması veya devamlılığı için mutlak ve otoriter bir erkin olması zorunludur. Bu nedenle Hobbes anarşizme karşı şartsız itaati, yani mutlak monarşiyi tercih ederken Locke despotizme karşı özgürlüğü vadeden sınırlı hükümet yönetimini tercih eder.

5. SONUÇ

Her düşünürün fikirleri yaşadığı zamanın koşullarına göre şekillenir; çünkü filozof, çağının problemleri üzerine düşünen insandır. Bu bağlamda Thomas Hobbes, yaşadığı zamanın problemleri üzerine düşünmüş ve kendinden sonraki birçok düşünürü de etkilemiştir. Hobbes, yaşadığı zamanın içinde bulunduğu mezhep savaşları nedeniyle insanların ne kadar acımasız olabileceğini gözlemlemiştir ve fikirlerini de karamsar ve güven sorunu yaşayan insan çerçevesinde temellendirir. Hobbes, siyasal teorisini varsayımsal bir doğa durumundan hareketle başlatır. Bu doğa durumunda sonsuz, sınırsız bir eşitlik ve özgürlüğe sahip olan bireyler doymak bilmeyen arzuları nedeniyle her şeye sahip olmayı ister. Hobbes'a göre, doğa durumundaki sonsuz savaşın çıkış noktası da bu eşitlik ve özgürlüktür. Doğa durumunda, insanı belirleyen olgu, insanın bireyselliğidir. Bu açıdan Hobbes'a göre insan, seçim yapan ve irade sahibi bir canlıdır. Bu yönüyle insan eylemlerinin sonucunda mutlu ya da mutsuz olabiliyorken aynı zamanda duyumsallığı ile eylemlerine ahlaki bir boyutta yükler. Hobbes için insanın korku, arzu ve istekleri çerçevesinde şekillendirdiği hayatı, rekabet ve mücadele ile geçer. İnsan geçmiş ile gelecek kutupları arasında, geçmişe olan özlemi ve gelecekteki arzuları bağlamında hayatını güvence altına almayı arzular. Bu, onun egemen olma adına var olma ya da varlığının temel koşuludur. Fiziksel ve zihinsel yetiler bakımından doğa tarafından eşit yaratılan insanın, doğa durumunda bitmeyen savaşının nedeni de insanın bu doyurulamayan bencil duygularıdır. Bu nedenle Hobbes, "Barışın korunması için doğal hukuk ve doğal hukukun uygulanması için güvenlik gereklidir"(Hobbes, 2005:203)der. İnsanın karamsar ve bencil yönlerinden hareketle siyasal görüşlerini temellendiren Hobbes, devletin olma zorunluluğunu insanın bu bencil ve kötü doğasını nedeniyle ortaya çıkacak olumsuz koşullara bağlar. Çünkü sadece insanlar kendi çıkarları ve varlıklarını korumak adına diğerlerine hükmetme ve yok etme potansiyeline sahip canlılardır. Hobbes'a göre, insan, doğa durumunda güvensizlik ve buna bağlı olarak bitmeyen bir korku ile hep tetikte bir yaşam sürdürür. İnsanın yaşamını sürdürme arzusu ve güvenlik isteği bu kaotik durumun bitmesini gerektirir. Çünkü her insan öncelikle yaşamını idame ettirmek arzusundadır. Herkesin herkesle savaş halinde olduğu bu kaotik ortamda insanın olanaklarını ve kültürünü geliştirmesi de imkânsızdır. Bu nedenle insanın hayatı kötü, acımasız ve kısa olacaktır. Bu olumsuz durumdan rahatsız olan insan, akılsallığıyla ortaya çıkardığı doğa yasaları çerçevesinde bir sözleşme yapma ihtiyacı duyar. Bu bağlamda, doğal hukuktan beslenen pozitif yasalar çerçevesinde insanlar, doğa durumunda sahip oldukları hakları, seçtikleri bir egemene devrederek bir sözleşme yaparlar. Hobbes'a göre, bu sözleşme, insanlar arasında yapılır ve egemen bu sözleşmede taraf değildir. Bu sözleşmeyle insanlar, yaşamlarını ve mülklerini pozitif hukukla garantiye almış olurlar. Hobbes'a göre, insanlar böyle yaparak doğa durumundan toplumsal duruma geçmiş olurlar. Hobbes'un sözleşme teorisine göre,

devlet, mutlak otoritesini yurttaşların rızalarından alır. Bu bağlamda egemenin görevi, yurttaşların yaşam ve mülklerinin güvenliğini yasalar çerçevesinde garantiye alıp uyrukların gereksinimleri ve arzularını yerine getirmektir. Hobbes, ortaya koyduğu bu görüşleri ile güvenlik için mutlak bir otoritenin zorunluluğunu bir sözleşmeye bağlayarak kendinden sonraki liberal düşünürlere de katkı sağlamış olur. Aynı zamanda Fransız Devrimiyle uygulanacak olan ulus devlet fikri de Hobbes'a aittir. Çünkü aynı coğrafyayı, aynı kültürü ve aynı dili konuşan insanların sözleşme yaparak bir araya gelme fikri ona aittir. Bunu yanı sıra eğitim ve dinin zorunlu olarak egemenin kontrolünde olması fikri Hobbes'u seküler bir düşünür yapar. Hobbes'tan sonra gelen John Locke da devletin ortaya çıkışını toplumsal sözleşme teorisi bağlamında açıklar. Locke, toplumsal sözleşmeyi insanın doğuştan özgür olduğunu ve devredilemez yaşama, özgürlük ve mülk edinme gibi temel hakları çerçevesinde temellendirir. Locke'a göre, insan, bu devredilemez doğal haklarından devletin ya da toplumun ona sunacağı anayasal haklar çerçevesinde kendi rızası ile vazgeçecektir. Ancak Locke, insanların sözleşme yapma ihtiyacı insanın devredilmeyen doğal haklarını garanti altına almak adına olduğundan devlete egemen olanın bir ya da birkaç kişi değil yasalar olacağının altını çizer. Bu yönü ile Locke, Hobbes'un mutlak egemeninden farklı bir egemenlik anlayışı ortaya koyar. Her iki düşünürün asıl sorunsalı, bireyin can ve mal güvenliğidir. Bu sözleşme bireyler arasında yapılacaktır. Locke'a göreyse insanlar, doğa durumunda eşit ve adil bir yargılama sistemi olmadığından kendi istekleri ile toplumsal sözleşme yaparak devleti meydana getirirler. Locke'ta devlet, Hobbes'un aksine sözleşmenin diğer tarafıdır. Hobbes'un siyasal kuramına göre, devletin bireylerin yaşam hakkını ihlal edecek eylemlerde bulunması durumunda yönetimin toplum sözleşmesini ortadan kaldırması ve bireylerle savaş durumuna geçmesi söz konusu olacaktır. Bu durumda insanların direnme hakkı ortaya çıkacaktır. Locke'a göre, ise doğal haklar ve yasalar devletin yasama gücünün de üstündedir. Bu bağlamda devlet, eğer doğa yasalarına aykırı eylemlerde bulunup bireyin devredilemez doğal hakları olan yaşam, güvenlik ve mülk edinme haklarına zarar verirse insanların direnme hakkı doğmaktadır. Her iki düşünürde siyasal kuramlarını *birey* bağlamında temellendirir. Hobbes'a göre, asıl olan bireydir ve toplum kurgusaldır. Çünkü ona göre insanlar zorunlu olarak toplumsal bir yapı altında birleşerek yapay bir devlet (*Leviathan*) oluşturmuşlardır. İnsanlar bu yapay oluşumda yaşam ve güvenlik gibi haklarını da beraberlerinde getirmişlerdir. Fakat insanların mülk edinme hakları, devlet ile birlikte ortaya çıkmıştır. Devletin en önemli görevi, insanların mülk edinme haklarını korumaktır. Locke'a göre, ise insanlar, isteyerek bir araya gelmiş ve toplum sözleşmesini kabul etmişleridir. Devlet, insanların yaşam, güvenlik ve mülkiyet haklarını koruma sorumluluğunu üstlenmiştir. Hobbes'un kuramına göre, sözleşme yapıldıktan sonra birey, genel olarak bütün otoritelere boyun eğmek zorundadır. Başka bir deyişle birey, sözleşmeden sonra devlet ve onun bütün erklerine sorgusuz boyun eğmek zorundadır. Hobbes için her ne kadar devlet doğal

hakların korunması için oluşturulmuşsa da doğal hak, ilk olarak devlette anlam kazanacaktır. Bu anlamıyla Hobbes'un teorisinde, yasa veya kanun devletten sonra gelir. Locke'a göre, ise devlet, bireylerin doğal haklarını korumak için oluşturulmuştur. Bu bağlamda, Hobbes'un aksine Locke, insanın her türlü otoriteden kurtulması gerektiğini ve insan yaşamına ancak ve ancak aklın rehberlik edebileceğini düşünmektedir. Başka bir deyişle yasa, herkesten ve her şeyden önce gelir. Aynı zamanda Locke, bu fikirleriyle mutlakıyetçi yönetim biçimlerini reddeder. Hobbes'a göre en iyi yönetim biçimi, mutlak otoriteye dayanan mutlak monarşilerken Locke için anayasal monarşilerdir. Bu bağlamda Hobbes, yönetimlerde güçler ayrılığına karşı çıkarken Locke güçler ayrılığını savunur. Çünkü Locke'a göre ancak güçler ayrılığı ile birey ve sahip olduğu doğal haklar devletin saldırılarına karşı korunabilir. Locke'un güçler ayrılığı fikri, modern çağın hukuk devletlerinin temel ilkesi ve buna bağlı insan haklarının korunması için esas bir ilke olmuştur. Sonuç olarak bu fikirleri ile Hobbes muhafazakâr bir konumda olup aristokrat sınıfın sözcülüğünü yaparken Locke ise ilerlemeci ve yenilikçi bir konumda olup burjuva sınıfının sözcülüğünü yapar. Ancak her ne kadar Locke'n düşünceleri modern demokrasilerin vazgeçilmezi durumunda olsa da bu, onun temel dayanaklarının Hobbes'un düşüncelerinden beslendiğini gösteren olgular barındırmaktadır.

KAYNAKÇA

- [1]. Abrahamson, J. (2014). *Minerva'nın baykuşu*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- [2]. Ağaoğulları, M.A. (2006). *Devlet ya da halkın egemenliği*. Ankara: İmge Yayınları.
- [3]. Ağaoğulları, M.A.- Köker L. (1998). *İmparatorluktan tanrı devletine*. Ankara: İmge Yayınları.
- [4]. Ağaoğulları, M.A. (2006). *Kent devletinden İmparatorluğa*. Ankara: İmge Yayınları.
- [5]. Ağaoğulları, M.A.- Köker L. (2009). *Kral devletya da ölümlü tanrı*. Ankara: İmge Yayınları.
- [6]. Akal, C.B. (2012). *İktidarın üç yüzü*. Ankara: Dost Yayınları.
- [7]. Arnhart, L. (2005). *Siyasi düşünce tarihi: Platon'dan Rawls'a siyasal düşünceler tarihi*. (Çev. A.K Bayram). İstanbul: Adres Yayınları.
- [8]. Aristoteles. (1993). *Politika* (Çev.M. Tuncay). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- [9]. Bakırcı, F. (2004). *John Locke'ta mülkiyet anlayışı*. Ankara: Babil Yayıncılık.
- [10]. Bauman, Z. (2012). *Yasa koyucular ile yorumcuları* (Çev. K. Atakay). İstanbul: Metis Yayınları.
- [11]. Cevizci, A. (2012). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- [12]. Cevizci, A. (2001). *On yedinci yüzyıl felsefesi tarihi*. Bursa: Asa Yayınları.
- [13]. Cassirer, E. (2005). *Devlet efsanesi-insanüstüne bir deneme* (Çev. N. Arat). İstanbul: Say Yayınları.
- [14]. Challaye, F. (1994). *Mülkiyet tarihi* (Çev. T. Aytuğ). İstanbul: Remzi kitapevi.
- [15]. Copleston, F. (1998). *Felsefe tarihi Hobbes-Locke* (Çev. A.Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.
- [16]. Corcuff, P. (2008). *Siyasetin büyük düşünürleri* (Çev. A.U. Kılıç). İstanbul: Versus.
- [17]. Çağın, O.M. (1984). *İnsan hakları ve doğal hukuk*. İstanbul: İ.Ü.Hukuk Fakültesi Yayınları.
- [18]. Ebenstein, W. (2009). *Siyasi felsefenin büyük düşünürleri* (Çev. İ. Özel). İstanbul: Şule Yayınları.
- [19]. Erdoğan, M. (2003). *Dersimiz özgürlük*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- [20]. Erdoğan, M. (2006). *Aydınlanma, modernlik ve Liberalizm*. Ankara: Orion Yayınları.
- [21]. Gemalmaz, M S.(2010). *Devlet, birey ve özgürlük*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- [22]. Göze, A. (2005). *Siyasal düşünceler ve yönetimler*. İstanbul: Beta Yayınları.
- [23]. Göze, A.(2016). *Liberal Marxiste faşist nasyonal sosyalist ve sosyal devlet*. İstanbul: Beta Yayınları.
- [24]. Hampsher-Monk, L. (2004). *Modern siyasal düşünce tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- [25]. Hobbes, T. (2005). *Leviathan* (Çev. S. Lim). İstanbul: YKY Yayınları.
- [26]. Hobbes, T. (2007). *Elementaphilosophica de cive* (Çev. D. Zarakolu). İstanbul: Belge Yayınları.
- [27]. Locke, J. (1999). *Tabiat kanunu üzerine denemeler*. (Çev. İ. Çetin). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- [28]. Locke, J. (2002). *Sivil toplumda devlet-uygar yönetim üzerine ikinci inceleme*. (Çev. Serdar Taşçı ve Hale Akman). İstanbul: Metropol Yayınları.
- [29]. Locke, J. (2004). *İnsan anlığı üzerine bir deneme* (Çev. V. Hacıkadıroğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- [30]. Locke, J. (2005). *Hoşgörü üstüne bir mektup* (Çev. Melih Yürüşen). Ankara: Liberte Yayınları.
- [31]. Locke, J. (2007). *Hükümet üzerine birinci inceleme* (Çev. Fahri Bakırcı). Ankara: Kırilangıç Yayınevi.
- [32]. Machiavelli, N. (2008). *Hükümdar* (Çev. N. Adabağ). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- [33]. Örs B. (2007). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla modern siyasal ideolojiler*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- [34]. Sabine, G. (1969). *Siyasal düşünceler tarihi II.* (Çev. A. Öktem). İstanbul: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- [35]. Platon. (2016). *Devlet* (Çev. S. Eyüboğlu - M.A. Cimcoz). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- [36]. Savran Acar G. (2013). *Sivil toplum ve ötesi*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- [37]. Strauss, Leo. (2000). *Politika felsefesi nedir* (Çev. S. Zelyüt Hünler). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- [38]. Strauss, Leo. (2011). *Doğal hak ve tarih* (Çev. M. Erşen-P. Onur). İstanbul: Say Yayınları.
- [39]. Şenel, A. (1996). *Siyasal düşünceler tarihi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- [40]. Tunçay, M. (2009). *Batıda siyasal düşünceler tarihi, cilt II.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- [41]. Tunçel, A. (2010). *Bir siyaset felsefesi, cumhuriyetçi özgürlük*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- [42]. Tunçel, A. (2011). *Özgürlüğün üç yüzü, siyasal özgürlük sorununa çağdaş yaklaşımlar*. İstanbul: Maltepe üniversitesi Yayınları.
- [43]. Uslu, C. (2009). *Doğal hukuk ve doğal haklar*. Ankara: Liberte Yayınları.
- [44]. Uslu, C. (2017). *Liberalizmin el kitabı*. Ankara: Liberte Yayınları.
- [45]. Yayla, A. (2011). *Liberalizm*. Ankara: Liberte Yayınları.
- [46]. Yayla, A. (2012). *Siyaset teorisine giriş*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- [47]. ZelyutHünler, S. (2003). *Dört adalı*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- [48]. Weber, A. (1993). *Felsefe tarihi* (Çev. Eralp. H. V.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- [49]. 49. Wood, E. (2008). *İsyen borusu kapitalizmin yükselişi ve siyasal teori 1509-1688*. İstanbul: Epos Yayınları.
- [50]. 50. Wood, N. (2008). *Kapitalizmin yükselişi ve siyasal teori* (Çev. F. Bakırcı). İstanbul: Epos Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Mehmet TURĞUT
Doğum Tarihi : 10.08.1991
E-mail : mehmeturgut010@gmail.com

Öğrenim Durumu :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Felsefe	Mersin Üniversitesi	2016
Yüksek Lisans	Felsefe Anabilim Dalı	Mersin Üniversitesi	2019